

TRENDE TË REJA
GJEOPOLITIKE NË EUROPE

OPERACIONET AJRORE
DHE DETARE TË LUFTËS SË
PARREGULLT

MINAHEDHËSI
"M69" DHE "M69A"

"BRUTUS"
155 MM

MBUROJA

Numri 160
Shkurt 2023

ISSN 1857-7792

REVISTË E MINISTRISË SË MBROJTJES SË REPUBLIKËS SË MAQEDONISË SË VERIUT

Betim solemn i ushtarëve të rinj profesional të posa pranuar në Armatë

200 ushtarë t

„**A**rmatë e fuqishme e pajisur dhe e modernizuar, e aftë që t’u përgjigjet të gjitha sfidave. Kjo është Armata e Republikës së Maqedonisë së Veriut, institucioni i cili sot e ka besimin më të madh në mesin e qytetarëve, e kjo gjë, është me të vërtetë një nder i madh, por edhe një obligim për të gjithë ne”, theksoi ministrja e mbrojtjes Sllavjanka Petrovska në solemnitetin në kazermën “Ilinden” me rastin e pranimit të 200 ushtarëve të rinj profesional në

rradhët e Armatës së Republikës së Maqedonisë së Veriut. Ministrja, ushtarëve të rinj u tha të jenë krenarë që bëhen pjesë e institucionit i cili funksionon si një familje, institucionit të cilit nuk njeh gjini, fe apo përkatësi etnike, institucion i cili është më i respektuari dhe më i vlerësuar, institucioni në të cilin Ministria e Mbrojtjes dhe Shtabi i Përgjithshëm gjithmonë do të jenë pranë ushtarëve.

„Detyra jonë është që ju të jeni të pajisur mirë, të punoni në kushte të mira, të keni armatim të ri dhe

ë rinj në Armatë

modern, të keni të ardhura të cilët përkojnë më mundin tuaj, me enegjinë me dijen që e investoni këtu” – tha ministrja Petrovska. Ministrja, mes tjerash shtoi se prej ditës së sotme, ushtarët e rinjë haprojnë drejt një institucioni buxheti it ë cilit rritet në vazhdimësi, në një profesion në të cilin seriozisht po investohet në kushtet e punës si dhe në zhvillimin e potencialit njerëzor. „Nga sot fillon trajnimi juaj. Ai do të realizohet nga ana e profesionistëve të lartë të cilët karrierën e tyre e kanë filluar si ju. Përgjatë karrierës do të keni

mundësi të mësoni edhe nga kolegët tuaj nga vendet anëtare të NATO-s. Do të mësoni, do të bashkëpunoni dhe do të vazhdoni t’a ndërtoni sistemin në të cilin të gjithë ne, vendet anëtare të NATO-s, aleancës më të madhe ushtarako-politike në botë. Do të mësoni, do të bashkëpunoni dhe do të vazhdoni të ndërtoni sistemin e mbrojtjes dhe sigurisë dhe razistencës, sistem në të cilin të gjithë ne vendet anëtare të aleancës më të madhe ushtarako-politike në botë, kontribuojmë për stabilitetin dhe sigurinë globale”, tha ministrja Petrovska.

Botues
Ministria e Mbrojtjes
së Republikës së Maqedonisë së Veriut

Kryetar i këshillit botues
Mr. Ivan Atanasoski, kolonel

Kryeredaktore përgjegjëse
Dr. Zhanet Ristoska

Redaksia:
Umit Redzepi
(redaktor i artit grafik dhe teknikës),

Kristina Ilievska
(gazetare dhe fotografe),

Bujar Zylfiqari
(përkthimi dhe redaktimi në gjuhën shqipe)

Biljana Ivanova
(redaktor teknik i këtij numri)

Shtyp:
„Evropa 92” – Koçan

MBUROJA
Është revistë e
Ministritsë së
Mbrojtjes së
Republikës së
Maqedonisë së Veriut

Botohet një herë në muaj
publikohet edhe në ueb
faqen e Ministritsë së
Mbrojtjes
<https://mod.gov.mk/mburoja>

12
Trendet e reja politike në Evropë

20
Kërcënimet globale të sigurisë

përmbajtja

MBUROJA ■ viti XV ■ numri 160 ■ shkurt 2023

Info Promovim në gradwn e parë në kazermën e Velesit	8	Armatim Minahedhësi „M69” dhe „M69A”	32
NATO-aktivitete Punëtori në Akademinë e Agjencionit të NATO-s për Kommunikim dhe Informacion	10	„BTR 4” – transportuesi i blinduar ukrainas 8x8	36
Global Gjenerata e parë e operacioneve paqëruajtëse – operacionet „tradicionale” paqëruajtëse	14	„Heinkel He 162”	42
Edukim ushtarak Operacionet ajrore dhe detare të luftës së parregullt	22	Aeroditar Aeromitingje (3)	46
Global Shtëpitë e reja sjellin shpresë të re në Nigerinë Verilindore	24	Muzetë ushtarakë Muzeu Ushtarak Kombëtar i Ushtrisë së Rumanisë	48
Inovacione Intelegjenca artificiale edhe në vitin 2023 do të jetë teknologji dominante në industrinë e mbrojtjes	26	Përgjatë historisë Toga që u shëndërrua në brigadë – Aradha partizane “Trajçe Petkanovski”	50
		E paabligueshme Lajme globale – gënjeshtër “nga dora e parë”	53
		Piktorët dhe lufta Vizionet realiste të Maidnerit	56

34
Avioni „KAI KF-21 Boramae”

42
„Heinkel He 162”

Dr. Zhanet Ristoska
Kryeredaktor
përgjegjës

Gjatë periudhës së kaluar është punuar intenzivisht në përmirësimin e standardit dhe statusit të pjesëtarëve të Armatës së Republikës së Maqedonisë së Veriut. U rritën të ardhurat mujore, u rinovuan objekte në kazerma, u riparua dhe u modernizua pajisja dhe armatimi dhe u miratua Ligji për Shërbim në Armatë, nga ku u dhanë mundësi të reja dhe përfitime të gjithë atyre që janë të punësuar në Armatë. Se qytetarët i njohën dhe i pranuan të gjitha përfitimet nga punësimi në Armatë, dëshmojnë edhe paraqitjet e shumta për pranimin e kandidatëve në kuadër të Armatës, si dhe konkurimi dhe pranimi i shumë studentëve në kuadër të Akademisë Ushtarake. Megjithatë, mbeten edhe sfida tjera të cilat duhet të zgjidhen gjatë periudhës vijuese. Fillimisht do të ndalemi te propozim ligji për për të punësuarit në Ministrinë e Mbrojtjes, ligj i cili është në fazën e miratimit të tij dhe ligj i cili do të rregullojë statusin e të punësuarve në Ministrinë e Mbrojtjes, administratorët dhe personat të cilët nuk gëzojnë status të administratorëve, të drejtat dhe obligimet nga marrëdhënia e punës, detyrat dhe përgjegjësitë e caktuara, klasifikimi dhe kategorizimi i vendeve të punës në Ministrinë e Mbrojtjes, specifikat dhe karakteristikat e obligimeve profesionale në fushën e mbrojtjes, shkathtësimi profesional dhe avancimi, menaxhim me efektin, udhëhija e karrierës, punësim dhe avancim, të ardhurat dhe shtesat e tyre, si dhe shumë çështje tjera që kanë të bëjnë me marrëdhënien e punës së të punësuarve në Ministrinë e Mbrojtjes, që dalin nga kompetencat e Ministrisë së Mbrojtjes dhe nga organet tjera të pushtetit qëndror për realizim në fushën e mbrojtjes, të rregulluara me Ligjin për Mbrojtje, elemente këto të cilat janë specifike dhe ndryshe nga aktivitetet e të punësuarve të tjerë në kuadër të sektorit publik. Kah fundi i vitit të kaluar, u zhvillua debat publik sa i përket këtij propozim-ligji. Në këtë debat foli edhe ministrja e mbrojtjes, Sllavjanka Petrovska, e cila në lidhje me zgjidhjen e re ligjore për të punësuarit në Ministrinë e Mbrojtjes, tha se ky ligj ka për qëllim të sjellë ndryshime të konsiderueshme pozitive në mbrojtje dhe të krijojë bazë për avancimin e proceseve të punës, bashkëpunim më të mirë dhe më efikas ndërmjet personalit ushtarak dhe atij civil, të rritë efikasitetin e përgjigjes ndaj sfidave të ardhshme të sigurisë dhe të avancojë sistemin kombëtar të sigurisë në përgjithësi. Ajo theksoi se Ministria e Mbrojtjes është e përkushtuar ndaj përmirësimit të kushteve të punës për të punësuarit, ndaj avancimit të proceseve të punës dhe para se gjithash ndaj fuqizimit të mbrojtjes dhe sigurisë së vendit, si dhe për faktin se teksti i këtij propozim-ligji del si rezlutet i obligimeve të reja nga anëtarësimi në NATO. „Ministria mori detyra dhe obligime të reja për të cilat nevojitet një strukturë e përshtatshme e personelit. Sistemi i ri i menaxhimit me personelin, i cili është pjesë përbërse e propozim-ligjit, do të mundësojë që personeli në vazhdimësi të ndërtojë kapacitete për të kontribuar në realizimin e tre detyrave kyçe të Aleancës – zhbindje dhe mbrojtje, parandalim i menaxhimit të krizave dhe siguria kooperative. Duhet të kemi personel që do të jep kontribut jo vetëm në kuadër të sistemit kombëtar të sigurisë, por edhe që do të jetë i gatshëm të punojë në kuadër të strukturës së Aleancës, në atë civile dhe ushtarake. Të punësuarit në Ministrinë e Mbrojtjes duhet t'i përgatisim edhe për pjesëmarrje në kuadër të operacioneve dhe misionëve të kryesuar nga NATO, sidomos në operacione për stabilizim dhe rikonstruim në zonat dhe vendet pas konflikteve”, theksoi ministrja. Detajet për zgjidhjen ligjore u elaboruan nga ana e profesorit Marjan Gjurovski, kryetar i Komitetit MKD NATO 2030, si dhe nga anëtarët e Grupit Punues nga Ministria e Mbrojtjes. Në përpilimin e propozim-ligjit u përfshinë edhe ekspertë vendor dhe ndërkombëtarë, sektori joqeveritar, bashkësia akademike, si dhe sindikatet e mbrojtjes dhe Armatës. Shpresojmë se Ligji për të punësuarit në MM shumë shpejt do të gjejë miratimin e tij dhe se të punësuarit në këtë ministri do të kenë mundësi të reja për realizim më të dinjitetshëm dhe më efikas të detyrave të tyre specifike.

„Orce Nikolov“ 116
1000 Shkup

Telefon: 02 3128 276
www.mod.gov.mk

Qëndrimet e plasura nga ana e bashkëpunëtorve të jashtëm nuk përfaqësojnë politikën zyrtare dhe qëndrimet e Ministrisë së Mbrojtjes

TË NDERUAR PJESËTARË TË ARMATËS DHE TË PUNËSUAR NË MM,

Redaksia e revistës „Mbuvoja“ ju inkurajon të dërgoni shkrime rreth aktiviteteve më të rëndësishme në kuadër të njësisë suaj organizative. Shkrimet e juaja, informatat, apo reportazhet me fotografitë përkatëse, mund të na i dërgoni në adresat vijuese:

zanet.ristoska@mod.gov.mk, kristina.ilievska@mod.gov.mk, stit@mod.gov.mk

PARAQIT KORRUPSIONIN
0800 50030

Takim pune me Spencer Boyer

Ministrja e mbrojtjes Sllavjanka Petrovska zhvilloi takim me Spencer Boyer, zëvendës ndihmës sekretarin e mbrojtjes dhe politikave të NATO-s së SHBA-së, i cili është pjesë e delegacionit amerikan të këshilltarit të Stejt Departmentit Dereck Sholee, që vizitoi Maqedoninë e Veriut. Në këtë takim u bisedua për partneritetin strategjik në mes të Maqedonisë së Veriut dhe SHBA-së në fushën e mbrojtjes, me ç'rast ministrja Sllavjanka Petrovska ndihmës sekretarin Boyer e njoftoi me projektet vijuese për modernizimin dhe pajisshmërinë e Armatës, për hapat që Maqedonia e Veriut i ndërmerr në drejtim të rritjes të stabilitetit dhe sigurisë rajonale, si dhe për ndihmën dhe mbështetjen për Ukrainën. Përgjatë këtij takimi ministrja

Petrovska tha se SHBA-ja është partneri ynë shumëvjeçar strategjik në zhvillimin e kapaciteteve të Armatës dhe njëherit shperhu mirënjohjen e saj për mbështetjen aleate prej 106 milionë dollarëve amerikanë për modernizim, pajisshmëri dhe zhvillim të kapaciteteve të Armatës në vitin 2022.

Ministrja Petrovska në këtë takim potencoi se SHBA-ja në mënyrë të vendosur po demonstroi përpjekjen e saj për paqe, stabilitet dhe prosperitet në rajon dhe në mënyrë të vendosur dhe të përqëndruar ata mbështesin modernizimin ushtarak të Maqedonisë së Veriut. "Partnerët tanë strategjik, SHBA, pa mëdyshje mbështesin

përpjekjet tona për të krijuar forca moderne ndërvepruese dhe një Armatë moderne. Buxheti i mbrojtjes gjatë viteve të fundit ka një rritje të jashtëzakonshme – numrat janë dëshmi e vetme për vendosmërinë tonë për të investuar më tepër në Armatë, por edhe në pjesëtarët e saj", tha Petrovska.

Betim solemn

Ushtarët profesional, të përzgjedhur në konkursin e fundit të shpallur nga Ministria e Mbrojtjes, me një solemnitete rasti në kazermën "Aleksio Demnievski-Bauman" në Veles, dhanë betimin solemn. Në këtë solemnitete me rastin e betimit solemn të ushtarëve profesional, fjalë rasti mbajti zëvendësministri i mbrojtjes Bashkim Hasani, i cili në emrin e tij, por edhe në emër të ministres së mbrojtjes Sllavjanka Petrovska, ushtarëve ua uroj betimin solemn duke iu dëshiruar suksese dhe njëherit i porositi që të jenë krenarë që janë pjesë e Armatës së Republikës së Maqedonisë së Veriut, institucion me basimin më të madh në mesin e qytetarëve. Zëvendësministri Hasani, ushtarëve profesional u tha se ata tashmë nuk e përfaqësojnë vetëm vendin

dhe Armatën tonë, por edhe NATO Aleancën dhe se përgjatë trajnimit tremujor që i pret, do të kenë mundësi të fitojnë shkathtësi dhe aftësi të cilat do t'u mundësojnë të jenë të gatshëm për të gjitha sfidat e rradhës. "Ju përmes shërbimit tuaj si ushtarë profesional, sot nuk i shërbeni vetëm vendit tuaj, por njëkohësisht jeni në shërbimin e 29 vendeve tjera anëtare të NATO-s, ju jeni pjesë e 3,2 milionë burrave dhe grave në uniforma që i shërbejnë Aleancës. Sot ju nuk e përfaqësoni vetëm vendin tonë, por edhe shumë popuj të tjerë të cilët janë krah për krah së bashku gjatë secilës sfidë që mund të del përpara cilido vend anëtar të NATO-s", tha Hasani.

Hasani tha se Ministria dhe Armata mbetsin të përkushtuar në krijimin e standardeve të duhura të punës për pjesëtarët, si që është modernizimi dhe pajisshmëria e Armatës me të cilat Maqedonia e Veriut do të jetë garancë për paqe dhe siguri në vend dhe rajon, por edhe më gjerë.

tyre dhe njëheritu u uroi shëndet dhe sukses në detyrat e dhëna. Në këtë betim solemn të ushtarëve profesional ishin të pranishëm edhe komandanti i Komandës së Operacioneve gjenerali i brigadave Besnik Emiri dhe komandanti i Komandës për Trajnim dhe Doktrina, kolonel Vasko Kokolanski si dhe përfaqësues tjerë të lartë të Armatës dhe të Ministrisë së Mbrojtjes

Brifing vjetor me atashetë ushtarak

“Viti që lamë pas ishte vit i sfidave. Agresioni rus ndaj Ukrainës dëshmoi se paqja dhe siguria duhet të merren seriozisht dhe se ky konflikt ka efekt negative edhe ndaj ekonomive dhe sektorit energjetik. Por viti i kaluar ishte vit në të cilin NATO bëri hapa të duhur – u miratua koncepti i ri strategjik i cili dëshmon qartë se NATO është një aleancës mbrojtëse dhe se askush nuk duhet të dyshojë në forcën dhe në vendosmërinë e Aleancës për të mbrojtur çdo pëllëmbë të territorit aleatë”, tha ministrja Sllavjanka Petrovska në fjalën hyrëse në brifingun e rregullt vjetor me atashetë ushtarak, i mbajtur në Qendrën Rajonale për Marrëdhënie me Publikun në Shkup. Ministrja mes tjerash tha se përqëndrimi sivjet do të vihet në zhvillimin e kapaciteteve, e kjo mund të shihet përmes rritjes së buxhetit të mbrojtjes i cili në vitin 2023 është 274 milion euro, gjegjësisht 1,85% të bruto prodhimit vendor dhe është më i lartë për 24% për dallim nga buxheti i vitit të kaluar. „Zhvillim pa buxhetim të përshtatshëm nuk është i mundur. Është fakt se buxheti i mbrojtjes viteve të fundit është në rritje dhe sipas planeve do të arrijë 2% e PBV-së deri në vitin 2024. Në qoftë se e kemi aprasysh se në vitin 2015 buxheti ka qenë vetëm 94,4 milion euro, mund të shohim se sot jemi seriozisht të përkushtuar në zhvillimin e kapaciteteve të Armatës dhe se ky përkushtim, nuk është vetëm një porosi politike, por realitet”, tha ministrja. Ministrja Petrovska u ndal edhe te përqindja e buxhetit që ndahet për modernizimin dhe pajisshmërinë, i cili sivjet është më tepër se një e treta e buxhetit të përgjithshëm, gjë që si që tha ministrja paraqet garancë për planet për modernizim dhe se ky plan do të vazhdojë të realizohet. “Nga 274 milion euro, 33%, apo 88,7 milion euro janë alokuar për modernizim dhe pajisshmëri. 6 transportë e parë të llojit “JLTV Oshkosh” tashmë kanë mbërritur, ndërsa vazhdojmë me furnizimin me transporterë të blinduar të llojit “Stryker” si dhe të automjeteve tjera të specializuara, sistemeve për mbrojtje kundër ajrore, pajisjeve për mbrojtje kibernetike, etj. E gjithë kjo, Armatën do t’a bëjë më të aftë, ndërsa mbrojtjen kolektive më të fuqishme”, theksoi Petrovska. Në këtë brifing u përmend edhe bashkëpunimi intenziv në fushën e mbrojtjes, me ç’rast ministrja e theksoi dialogun strategjik me SHBA, realizimin e dialogut strategjik me Francën, si dhe bashkëpunimin jashtëzakonisht intenziv me Mbretërinë e Bashkuar, Slloveninë dhe aleatët tjerë brenda Aleancës. Në kontekst të zhvillimit të resurseve njerëzore dhe motivimit të pjesëtarëve të Armatës dhe të punësuarve

në mbrojtje, ministrja i përmendi edhe ndryshimet e fundit në Ligjin për Shërbim në Armatë që sollën një set masash për përmirësimin e standardit të oficerëve, nënoficerëve dhe ushtarëve profesional, si dhe Ligjin për Mbrojtje i cili është në fazën e miratimit.

Në këtë mbledhje u bisedua edhe për zhvillimin e kapaciteteve specifike, sidomos të komunikimit strategjik, ku ministrja informoi për transparencën e plotë aktive që e zbaton Ministria e Mbrojtjes, ndërsa u ndal edhe te procesi

i zhvillimit të Qendrës Rajonale për Marrëdhënie me Publikun në një lloj shkolle të NATO-s, si përgjigje ndaj nevojës së Aleancës për numër më të madh të oficerëve dhe specialistëve në fushën e marrëdhënieve me publikun në nivel të NATO-s. Atashetë ushtarak u njoftuan edhe me pjesëmarrjen e pjesëtarëve të Armatës së Republikës së Maqedonisë së Veriut në misionet dhe operacionet e kryesura nga NATO, BE dhe Kombet e Bashkuara.

Përgatiti: Kristina Ilievska

Promovim në gradën e parë në kazermën e Velesit

Në gradimin ceremonial në gradën e nënoficerit të parë morën pjesë ministrja e mbrojtjes Sllavjanka Petrovska dhe shefi i Shtabit të Përgjithshëm të Armatës, nënkoloneli Vasko Gjurginovski, gjeneralë dhe përfaqësues të Ministrisë së Mbrojtjes. Ministrja e Mbrojtjes Sllavjanka Petrovska, duke i uruar hyrjen në korpusin e nënoficerëve të Armatës, në fjalimin e saj para të pranishmëve theksoi se ata janë krenaria e Armatës, sepse mbrojnë integritetin territorial të vendit tonë dhe sigurinë e qytetarëve dhe qetësisë e të gjithë qytetarëve në vend. „Dita e sotme sjell edhe një përgjegjësi të re në jetën tuaj, sepse jeni ju ata që do të drejtoni ushtarët e rinj në stërvitjen e të cilëve duhet t’u besojnë pa rezerva. Ju u propozuat nga eprorët tuaj falë aftësive dhe gatishmërisë tuaj, por edhe sepse ata besuan në ju dhe në kapacitetet tuaja se cilësia juaj individuale mund të kontribuojë më tej në zhvillimin e kapaciteteve të Armatës. Jini krenarë

për këtë arritje tuajën, por mos u ndalni me kaq, vazhdoni me iniciativën dhe këmbënguljen tuaj dhe bëhuni shembull për të tjerët”, tha ministrja Petrovska. Ajo theksoi se ata janë hallka kyçe e zinxhirit të Armatës, se janë të parët që qëndrojnë pranë ushtarëve profesionistë, ata që do të përcjellin përvojën e tyre dhe ata që do t’u japin drejtimet e duhura për t’u bërë profesionistë të vërtetë. „Prandaj me shembullin tuaj personal dëshmoni se si ta duan ushtrinë dhe si ta duan vendin”, tha ministrja Petrovska.

Ajo u tha atyre se studentët e tyre të rinj do t’i bashkohen së shpejti. Ministrja Sllavjanka Petrovska njoftoi se të nesërmen do të promovojnë ushtarët e rinj profesionistë. Ministrja Petrovska theksoi se me këtë përfundojnë një vit të bukur në të cilin kanë marrë shumë vendime të përbashkëta në favor të përmirësimit të kushteve dhe standardeve për të gjithë pjesëtarët e Armatës. Ministrja Petrovska tha se nuk po ndalen këtu dhe do të vazhdojnë t’u përgjigjen

Në kuadër të Komandës për Trajnim dhe Doktrina në kazermën “Aleksio Demnievski Bauman” në Veles, solemnisht u promovuan në gradën e parë të nënoficerëve, 149 pjesëtarë të njxësive të ndryshme të Armatës së Republikës së Maqedonisë së Veriut, në mesin e të cilëve edhe 13 femra në gradën e parë të nënoficerëve, të cilat gjatë dy mujve të fundit, vitin që lamë pas, u trajnuan në kazerëmën e Velesit

kërkesave të Shtabit të Përgjithshëm dhe do të bëjnë gjithçka që ushtria të plotësohet në mënyrë adekuate, e në të njëjtën kohë të modernizohet në përputhje me standardet. Ministrja e mbrojtjes theksoi se është

përgjegjësi e tyre të krijojnë kuadro, por edhe kushte dhe mjete moderne për punë dhe për t'iu përgjigjur nevojave të tyre, të cilat ndikojnë më tej në forcimin e motivimit. Ministria Petrovska theksoi se tani para tyre hapen dyer të reja, mundësi të reja për arsimim të mëtutjeshëm, për përmirësim, kurse dhe trajnime në vendet aleate ku do të përmirësojnë njohuritë e tyre. Ajo falënderoi instruktorët dhe trajnerët e tyre nga Komanda për Trajnim dhe Doktrinë dhe nga njësitë tjera.

Në ceremoni, ministria Petrovska dhe shefi i Shtabit të Përgjithshëm të Armatës, gjeneralletjënant-nënkoloneli Gjurçinovski, ndanë çmime për tre më të mirët.

I pari u rendit Miroslav Naçkov nga Probishtipi. I dyti u rendit Darko Spasov dhe i treti Igor Toshevski.

Në emër të tyre nga foltorja ceremoniale foli nënoficeri i rangut të parë Miroslav Naçkov. "Faleminderit për besimin që na u dha që të bëhemi nënoficerë të Armatës. Jam i bindur se sistemi përballë jush do ta justifikojë plotësisht këtë besim. Por nuk ishte pengesë në prizmin e vlerave të ushtrisë që të punonim të bashkuar, si një, në arritjen e qëllimit të përbashkët. Sot me krenari mund të them se ky synim është arritur. Ne, nga klasa 1-22, ndërtoam një kolektiv, nuk e bëmë vetëm, kishim mbështetje të madhe nga i gjithë ekipi i instruktorëve. Prandaj, në emër të të gjithëve ju dërgoj një falënderim të madh", tha nënoficeri Naçkov. Njëkohësisht, ai tha se i siguron ata se kjo klasë e nënoficerëve shumë të trajnuar të NATO-s ka pasur dhe do të ketë kontributin e saj në ndërtimin, ruajtjen dhe forcimin e gatishmërisë

luftarake të Armatës. Si liderë formalë, ata do ta arrijnë këtë duke ndjekur matricën me radhë: të parët janë gjithmonë misionet, të dytët janë njerëzit që do të menaxhojnë dhe të tretët janë ata, pra liderët. "Kombi ynë pret që ne të jemi ushtarakisht dhe moralisht-psikologjikisht superior ndaj armikut dhe për këtë arsye stërvitjet tona nuk mbarojnë sot. Ne do të vazhdojmë të stërvitemi për më të keqen dhe imperativi do të jetë gjithmonë fitorja jonë, pavarësisht nga çdo gjë", tha nga podiumi ceremonial nënoficeri i ri Miroslav Naçkov.

Komandanti i KTD-së, kolonel Vasko Kokolanski, nga podiumi ceremonial uroi të avancuarit me gradën e parë nënoficer.

„Sot keni arritur një nga synimet dhe ambiciet tuaja. Por sot, Armata është

pasuruar dhe forcuar aftësitë e saj, veçanërisht me drejtues në nivelin bazë taktik. Sot, duke ju nxjerrë në gradën tuaj të parë nënoficer, mund të shikoni pas, dy muaj më parë, kur keni lënë shërbimin, keni ardhur dhe keni kaluar në ciklin e trajnimit që ju shtronte shumë kërkesa, ishte dinamik dhe kërkonte nga ju përbushje, përgjegjësi, zell dhe qëndrueshmëri në kryerjen e detyrave. Ju futët vlerat e ushtrisë, ndershmërinë, përgjegjësinë, përbushjen, profesionalizmin dhe besnikërinë e vetë ekipit dhe ndërtoat një ekip solid. Tani kur të ktheheni në njësitë tuaja do të keni një rol tjetër, të jeni udhëheqës që do të motivojnë, frymëzojnë dhe udhëheqin", u tha nënoficerëve të avancuar kolonel Kokolanski, komandant i KTD-së.

A.D.

Punëtori në Akademinë e Agjencionit të NATO-s për Komunikim dhe Informacion

Shkëmbimi i të dhënave nga hapësira ajrore (ASDE)

Fokus kryesor i kësaj punëtore që u prezantua nga ana e Akademisë ishte statusi momental, si dhe përmirësimet e mëtejme, gjegjësisht përshtatjet e programit ASDE. Prania në këtë ngjarje e përfaqësuesve të Armatës si dhe delegacionit të selisë së NATO-s në Bruksel, ishte jashtëzakonisht e rëndësishme për Maqedoninë e Veriut nga aspekti i përfshirjes në këtë program si vend anëtar i NATO-s. Programi ASDE u lansua më vitin 2001 për të siguruar mjete për shkëmbim reciprok të informacioneve për gjendjen në hapësirën ajrore ndërmjet NATO-s dhe vendeve partnere. Përpos kësaj, programi kontribuon në luftën kundër terrorizmit përmes rritjes së informatave që janë në dispozicion për ata që kontrollojnë hapësirën ajrore dhe që janë përgjegjës për sigurinë e mjedisit ajror. Kërcënimet mund të

Ishte jashtëzakonisht e rëndësishme që vendet anëtare të NATO-s dhe vendet partnere zhvilluan punëtorinë e gjashtë me rradhë me temë në fushën e shkëmbimit të të dhënave të hapësirës ajrore (Air Situation Data Exchange / ASDE). Kjo punëtori u mbajt në Oerias të Portugalisë në kuadër të Akademisë së Agjencisë së NATO-s për Komunikim dhe Informacion (NCI Academy)

eliminohen me gjahtarë apo me njësi të pajisura me granata "tokë-ajër". Në vitin 2007, Këshilli Veriatlantik u pajtua që t'a zgjerojë programin ASDE në mënyrë që t'i inkuadrojë vendet e interesuara të

Dialogut të Mesdheut dhe organizatat për menaxhim me komunikacionin ajror të fluturimeve civile. Me qëllim të krijimit dhe ruajtjes së superioritetit, në ajër, mbështeten tre fusha kryesore funksionale: prodhimi i fotografisë në kohë reale në bazë të hyrjes së sensorëve aktive/pasivë dhe kontrollit të fluturimit civil, identifikim dhe shkëmbim i fotografisë me njësi tjera ushtarake në kohë reale në rrjetin e NATO-s dhe menaxhim me hapësirën ajrore. Edhe radarët civil edhe ata ushtarak kanë mundësi të lidhen me anë të përdorimit të protokolleve relevante. Të dhënat për planin e fluturimit nga qendrat civile apo ushtarake të kontrollit të fluturimit janë në korelacion me fotografinë ajrore në kohë reale dhe dalin para përdoruesit operativ në mënyrë që të mbështetet identifikimi. Kushti i NATO-s për shkëmbimin dydrejtimësh të fotografisë ndërmjet vendeve të NATO-s dhe vendeve partnere rezultoi me zhvillimin e sistemit për shkëmbimin

e të dhënave për gjendjen në hapësirën ajrore (ASDE). Ky sistem menaxhon me shkëmbim të kontrolluar të të dhënave për gjendjen në hapësirën ajrore me anë të filtrimit të fotografisë së fituar, në atë mënyrë që do të mund të distribuohet edhe te vendet partnere (bëhet filtrimi i informatave të klasifikuara nga fotografia ajrore e NATO-s në atë mënyrë sa që ajo mund t'i përçojë të njëjtat edhe deri te vendet partnere). Programi gjithashtu, vendeve partnere u mundëson disponueshmëri dhe kontroll mbi procedurat e NATO-s dhe ofron një përvojë për trajnim me qëllim që të fuqizojë vetëdijën e ndërsjellë dhe transparencën për atë që ndodhë në hapësirën ajrore përkatëse. Me këtë sigurohet mekanizëm për minimizimin e incidenteve potenciale ndërkuftare ajrore përgjatë kufijve të përbashkët. Me anë të ASDE shkëmbehen fotografitë e përshtatshme ajrore të hapsirës së definuar ajrore përgjatë kufirit të përbashkët duke vërtetuar aty ku është e nevojshme, duke i plotësuar fotografitë e përshtatshme ajrore të fushës. Kjo gjendje e përmirëson sigurinë e komunikacionit ajror në të dy anët. Programi nuk i zëvendëson aftësitë e mbikqyrjes të mjedisit ajrore ose kontrollin e fluturimit te vendi partner, por jo duhet parë si plotësim i aftësive ekzistuese. ASDE nuk i integron aftësitë e mbikqyrjes ajrore të vendit partner në sistemin e integruar të mbrojtjes ajrore të NATO-s (NATINAMDS).

Agjencioni i NATO-s për Komunikim dhe Informacion (NCIA)

Agjencioni i NATO-s për Komunikim dhe Informacion (NCIA) është i formuar në vitin 2012 përmes përbashkimit të institucioneve vijuese: NATO C3 Organisation, NATO Communication and Information Systems Services Agency, NATO Consultation, Command and Control Agency, NATO Air Command and Control System Management Agency dhe NATO Headquarters Information and Communication Technology Service. Agjencioni siguron shërbime informative në të gjithë botën, realizon prokurime dhe mbështetje në fushëat si që janë sistemet komanduese dhe të kontrollit, komunikimi taktik dhe strategjik, si dhe sistemet për mbrojtje kibernetike. Ai vepron si konsulent kryesor i NATO-s, si porositës dhe si provajder i sistemeve të komunikimit dhe informacionit, ndërsa gjithashtu siguron edhe IT mbështetje për aleatët, selinë, strukturën komanduese, strukturën e forcave si dhe për agjencionet tjera të NATO-s. Me këtë është mundësuar bashkëpunimi dhe shkëmbimi informatave përmes NATO-s

dhe trupave tjerë aleatë, duke përfshirë këtu edhe kërcënimet dhe sfidat e reja në pjesën e mbrojtjes raketore dhe asaj kibernetike, inteligjencës artificiale dhe implikimeve të saja të mundshme ushtarake. Agjencioni është shtylla kryesore për “mbrojtjen e mençur” dhe “forcat e ndërlidhura” të NATO nismave nga sekretari i përgjithshëm, ku mbështetja e operacioneve të NATO-s është prioritet. Gjatë viteve vijuese agjencioni do të investojë miliarda euro më shumë në intesime teknologjike dhe në mbështetje të digjitalizimit të NATO-s për mbështetjen e bartësve dhe vendimarrjes politike dhe ushtarake.

Akademia për Komunikim dhe Informacion të NATO-s (NCI Academy)

Shkolla e NATO-s për Komunikim dhe Sisteme të Informacionit (NATO Communications and Information Systems School - NCISS) në Latina të Italisë, Aleancës i shërbeu për 60 vite me rradhë. Megjithatë, kur vendimi politik rezultoi me transferimin e NCISS në Portugali, u racionalizua qasja ndaj trajnimit me bashkangjitetin e katër shkollave dhe kapaciteteve për trajnim të Aleancës në mënyrë që të formohet një etnitet i bashkuar: Akademia për Komunikim dhe Informacion të NATO-s (NCI Academy). Ajo i konsulton të gjitha modulet për arsimim dhe trajnim të siguruar nga Agjencioni i NATO-s për Komunikim dhe Informacion (NCIA). Agjencioni ka një përvojë të pasur në fushën e sigurimit të sistemeve të komunikimit dhe informacioneve (CIS, në komandë dhe në kontroll, në komunikim në kompjuterë, në inteligjencë, mbikqyrje dhe zbulim (C4ISR), si dhe shërbimeve të edukimit kibernetik përmes kurseve të Agjencisë

të mbështetura nga Monsi në Belgjikë dhe nga Haga në Holandë. Akademia përbëhet prej rreth 100 profesionistëve të përkushtuar në lokacione të Agjencionit në Portugali, Belgjikë, Holandë, dhe Norvegji, si dhe të kuadrit mësimor i instaluar në pjesët tjera të agjencionit, nga institucionet akademike dhe nga partnerët komercial. Megjithatë, lokacioni bartës në Oeiras të Portugalisë ku u zhvillua dhe u mbajt punëtorja, siguron kapacitete avancuese për trajnime të suksesshme. E vendosur në periferi të Lisbonës në Portugali, në një vend të njohur edhe si “Riviera e Portugalisë” Akademia e re NCI, filloi me punë në shtator të vitit 2019 në objektin e saj më bashkëkohor. Kampusi siguron një hapësirë fleksibile për të mësuar, i përshtatshëm për secilin plan mësimor, duke përfshirë edhe të mësuarit në distancë, duke u ofruar mundësi personelit civil dhe atij ushtarak nga e gjithë Aleanca që t'i avancojë shkathtësitë e tij. Formimi dhe akreditimi i Akademisë i siguroi NATO-s, aftësi për trajnim për sistemet statike dhe për sistemet dislokuese të NATO-s për komunikim dhe informacion, trajnim individual dhe kolektiv për këto sisteme, gjithashtu ofron mbështetje për program, trajnim dhe stërvitje ushtarake, si dhe komandave nacionale të cilat përgatiten për operacionet e NATO-s u ofron mbështetje të vazhdueshme. Akademia realizon edhe aktivitete të domenit të komandës dhe kontrollit të mbrojtjes ajrore dhe raketore, të sigurisë kibernetike dhe mbrojtjes kibernetike. Akademia thekson se studentët e saj do të vazhdojnë t'i mbrojnë sistemet e komunikimit dhe informacionit të Aleancës në domenin ajror, tokësor, detar dhe në atë kibernetik.

Dragan Pavlovski

Trendet e reja politike në Evropë

Integrimet e vendeve të Ballkanit Perëndimor në BE

Në përgjithësi, ka mungesë dinamizmi në integrimin evropian të vendeve të Ballkanit Perëndimor dhe ka ende njëfarë rezistence ndaj zgjerimit midis disa anëtarëve. Për të kapërcyer këto sfida, BE-ja duhet të investojë më shumë në integritime dhe siguri, në mënyrë që të kuptojë dhe transformojë më mirë procesin e asociimit dhe zgjerimit dhe ta sjellë BP si një rajon strategjik më afër Bashkimit Evropian. Perceptimi i përgjithshëm është se BE-ja nuk është e mirë për t'iu përgjigjur pyetjeve strategjike me mjete strategjike, por BE-ja u përgjigjet pyetjeve strategjike me mjete taktike (Grk, 2021). Në "Busullën Strategjike të BE-së" vetëm një paragraf i kushtohet Ballkanit Perëndimor me rëndësi strategjike. Shtetet e këtij rajoni trajtohen si partnerë me të cilët BE-ja do të ndërtojë bashkëpunim në baza rajonale, veçanërisht duke forcuar qëndrueshmërinë e shoqërive të tyre për t'u përballur me kërcënimet dhe sfidat. Nëse BE-ja dëshiron t'i ndihmojë këto vende në rrugën e integrimit të tyre evropian dhe në këtë mënyrë të ndihmojë veten, atëherë duhet të ndërmarrë hapa më vendimtarë. Një nga masat është të investohet më shumë në ekonomi në periudhën më të shpejtë kohore dhe nëpërmjet kësaj të ndihmohet në ndërtimin

Përveç sfidave, kërcënimeve dhe tendencave bazë, BE-ja duhet të punojë edhe për të rifituar atraktivitetin e saj në vendet që ende nuk janë afër anëtarësimit në Union. Integrimet në BE të vendeve të Ballkanit Perëndimor (BP) po përballen me sfida serioze të cilat ndër të tjera ndërthuren edhe me elemente historike

e qëndrueshmërisë dhe sigurisë në këto vende, sepse investime të tilla do të kenë ndikim pozitiv jo vetëm në ekonominë e vendeve të Ballkanit Perëndimor, por edhe mbi sigurinë dhe ekonominë e BE-së në tërësi. BE-ja duhet ta ketë të qartë se distancimi i saj strategjik nga BB do të ndikojë negativisht në stabilitetin gjeopolitik dhe në procesin e zgjerimit të BE-së. Pavarësisht fillimit të dukshëm të negociatave me Maqedoninë e Veriut dhe Shqipërinë, procesi i zgjerimit të BE-së është "ngjirë". BE-ja duhet t'i japë një stimul shtesë sepse varet ekskluzivisht prej saj. Vakuumi ekzistues në zgjerimin e BE-së mund të kapërcehet përmes një marrëveshjeje reciproke për të ardhmen e BE-së të të gjitha 27 vendeve anëtare të BE-së (Grk 2021). Vendet e BP kanë nevojë urgjente për reforma të brendshme, por ato duhet të stimulohen për t'u

bërë anëtarë të BE-së në përputhje me Axfordën e Selanikut të qershorit të vitit 2003. Është më se e qartë se reformat janë një proces i vazhdueshëm ku duhet të plotësohen kushtet dhe të vihen në praktikë dhe se anëtarësimi nuk do të vijë nesër. Ndhima dhe nxitja për anëtarësimin e vendeve të BP në BE, e cila vjen nga disa shtete anëtare të Bashkimit Evropian, duhet të jetë më konkrete. Gjermania është një nga vendet që po lufton në mënyrë aktive për të gjetur mekanizma për përfshirjen e këtyre vendeve në BE, pavarësisht përpjekjeve të Macron për të ripërcaktuar rregullat dhe politikën për hyrjen në BE. Është me interes strategjik që vendet e BB t'i bashkohen Bashkimit sa më shpejt të jetë e mundur. (Schmunk, 2021). Për ta bërë realitet këtë nevojë, duhet shumë punë jo vetëm formalisht por edhe funksionale. BE-ja duhet të punojë

më shumë dhe të veprojë më me guxim, sepse nuk lejohet që mosmarrëveshjet dypalëshe ndërmjet shteteve të vlerësohen si mosmarrëveshje të BE-së. Propozimi francez për tejkalimin e çështjeve të hapura mes këtyre dy vendeve, i plotësuar në momentin e fundit me protokollet nga Parlamenti i Bullgarisë, rezultoi jokonstruktiv duke favorizuar pozicionin e anëtarit dhe interesat e tij në kurriz të parimeve të BE-së, të rëndësishme për gjithë të tjerët, edhe për Maqedoninë e Veriut. Ky propozim çoi në turbulenca politike në të dy vendet, me mosbesimin e qeverisë në Bullgari, qeveria në Maqedoninë e Veriut arriti të mbijetojë falë inercisë së institucioneve të BE-së. Është e pamohueshme se MKD duhet ta tejkalojë sa më parë mosmarrëveshjen me Bullgarinë. Do të ishte një histori pozitive nëse të dy vendet do të pajtonin pikëpamjet e tyre për çështjet e hapura sa më shpejt të jetë e mundur. Të dy vendet duhet të kujdesen që e kaluara historike të mos pengojë dialogun. Sfida kryesore duhet të jetë e ardhmja evropiane e të gjitha vendeve nga Ballkani Perëndimor. Perspektiva evropiane mori rëndësi me agresionin e Rusisë kundër Ukrainës, prandaj duhet mbyllur sa më parë. Nëse kjo nuk mbyllet shumë shpejt, ekziston një mundësi reale që Rusia t'a përdorë atë vakum dhe të destabilizojë përgjithmonë vendet e rajonit dhe të pengojë të ardhmen evropiane të Maqedonisë së Veriut. Promovimi i bashkëpunimit rajonal të rajonit ka disa aspekte. Njëra i referohet, para së gjithash, vazhdimin të dialogut ndërmjet Beogradit dhe Prishtinës, dhe në këtë rast BE-ja duhet të jetë më aktive, gjegjësisht të punojë për njohjen e Kosovës. Lidhur me funksionalitetin e BeH, BE-ja duhet të angazhohet më shumë, sepse ky është "konflikti i ngrirë" më i thellë me të cilin po përballlet rajoni. Situata në BeH është një "betë midis sekularizmit dhe unitarizmit" (Matušić, 2021). Gjërat duhet të drejtohen për të ecur në drejtimin e duhur dhe kjo është e mundur vetëm me angazhimin dhe angazhimin e shtuar të BE-së. Nga ana tjetër, çdo përpjekje për të hapur çështjet tashmë të mbyllura në këtë pjesë të Evropës, pra në Ballkanin Perëndimor, mund të hapë "kutinë e Pandorës". Prandaj, thellimi i bashkëpunimit ndërmjet shteteve është i domosdoshëm me fokus forcimin e formave rajonale të bashkëpunimit dhe vazhdimësinë në integrimin evropian të shteteve, veçanërisht atyre të Ballkanit Perëndimor (Matušić, 2021). Në "Busullën Strategjike" BE-ja thekson se "siguria dhe stabiliteti i Ballkanit Perëndimor nuk është ende në një nivel të kënaqshëm, kryesisht për shkak të ndërhyrjes në rritje të shteteve të tjera në punët e tyre të brendshme, duke përfshirë manipulimin e informacionit, si dhe mundësia e një përhapjeje të mundshme nga situata

aktuale e përkeqësuar e sigurisë në Evropë. Me interes të veçantë është mbështetja e sovranitetit, karakterit unitar dhe integritetit territorial të BeH, bazuar në parimet e barazisë dhe mosdiskriminimit të të gjithë qytetarëve dhe popujve përbërës, të përcaktuara në Kushtetutën e këtij vendi. Progresi i dukshëm në sundimin e ligjit dhe reformat e bazuara në vlerat, rregullat dhe standardet evropiane duhet të vazhdojnë. Zgjedhja strategjike për të ardhmen evropiane është e nevojshme për të gjithë aspirantët për anëtarësim në BE" (A Strategic Compass, 2022:19). Integrimet euroatlantike në Ballkanin Perëndimor nuk kanë përfunduar ende dhe nuk do të përfundojnë kurrë shpejt në të ardhmen e parashikueshme. Angazhimi i NATO-s duket të jetë më i madh se ai i BE-së në vendet e Ballkanit Perëndimor. Aleanca e NATO-s është e vetëdijshme se as Serbia dhe as Kosova nuk do të bëhen anëtarë të saj pa pëlqimin e Moskës. Serbia nuk ka pretendime për t'u bërë anëtare e NATO-s, por po pengon seriozisht aspiratat e Kosovës dhe deri diku të BeH për anëtarësim

në NATO. Integrimet euroatlantike dhe evropiane të Kosovës janë të kushtëzuara me zgjidhjen e kontestit ndërmjet Kosovës dhe Serbisë. Anëtarësimi i BeH në NATO është shkaktuar nga situata e brendshme në vend dhe divergjencat e qeverisë qendrore me qeverinë në Republikën Serbe (Borrell, 2022c). Megjithatë, duhet pasur një qasje pozitive ndaj gjërave, sepse bashkëpunimi i ndërsjellë ndërmjet NATO-s dhe BE-së nga njëra anë dhe vendeve të Ballkanit Perëndimor nga ana tjetër, është një kombinim i shkëlqyer për promovimin e vlerave, ideve dhe politikave të përbashkëta. në drejtim të zhvillimit të një platforme të përshtatshme për bashkëpunimin rajonal të sigurisë, si dhe për rishikimin e strategjive kombëtare të shteteve. NATO dhe BE kanë investuar shumë në Ballkanin Perëndimor dhe ka një sinergji të re në angazhimin e BE-së dhe NATO-s në vendet e Ballkanit Perëndimor. E ardhmja e këtyre vendeve qëndron në integrimet evropiane dhe euroatlantike, në familjen e vlerave demokratike.

Dr. Igor Gjoreski

Gjenerata e parë e operacioneve paqëruajtëse – operacionet „tradicionale“ paqëruajtëse

Ushtarët duhet të kuptojnë se mund të përballen me situata ku vendimet që ata marrin në nivel taktik mund të kenë implikime të menjëhershme strategjike dhe politike. Krahas kontekstit të përgjithshëm strategjik dhe politik të operacionit, ushtarët duhet të njohin edhe faktorët ekonomikë, historikë, kulturorë dhe të gjithë faktorët e tjerë që ndikojnë në realizimin me sukses të misionit në zonën ku realizohet OP. Nëse misioni dhe mjedisi operacional nuk kuptohen plotësisht, mund të shfaqen shpejt incidente dhe keqkuptime që do të zvogëlojnë legjitimitetin e OP dhe do të rezultojnë në veprime që janë në kundërshtim me përpjekjet dhe qëllimet e përgjithshme të politikës. Këto operacione përfaqësojnë thelbin e sigurisë kolektive dhe janë të njohura

Operacionet paqëruajtëse nuk janë për ushtarët, por vetëm ushtarët mund t'i kryejnë ato.

Operacionet paqëruajtëse (OP) zakonisht tërheqin shumë vëmendje në skenën mediatike botërore, kështu që konteksti strategjik i një operacioni paqëruajtës duhet të jetë i qartë dhe i kuptueshëm për të gjithë të përfshirët në operacion

si aktivitete të Kombeve të Bashkuara (OKB). Sot, OP-të janë sinonim i operacioneve të sanksionuara nga OKB-

ja, produkt i të cilave pritet të merren masa, si ndërmjetësimi, negociimi dhe ndërmjetësimi. Korniza ligjore dhe baza për veprim është Karta e OKB-së dhe Kapitujt VI, VII dhe VIII, të cilët kanë të bëjnë me zgjidhjen e konflikteve. Si rezultat i ndryshimeve që po ndodhin në politikën ndërkombëtare dhe ngjarjet si fundi i Luftës së Ftohtë dhe gjenocidi në Ruandë dhe faktorëve shtesë si globalizimi dhe prezenca globale mediatike, këto operacione kanë pësuar ndryshime të mëdha. Për më tepër, që nga fillimi i tyre e deri më sot, OP-të kanë evoluar përmes disa “brezave”, të ndryshëm në një faktor të caktuar kyç që e bën secilin të ndryshëm nga paraardhësit e saj.

Krahas ndryshimeve specifike në mandate dhe detyra, progresi ndër breza është fokusuar kryesisht në

faktorët e mëposhtëm: çështja e sovranitetit të shtetit në të cilin ndërhysh dhe ndryshimet e misionit në MM dhe përdorimi i forcës ushtarake. ; qëndrimi i OKB-së ndaj konfliktit, i cili ndryshon nga reagues në proaktiv; përcaktimi i një mandati dhe detyrash specifike që dalin nga këta faktorë dhe përcaktimi i aktorëve të nevojshëm për zbatimin e mandatit. Secili prej këtyre faktorëve vendoset në lidhje me ndryshimet në natyrën e konfliktit dhe në interpretimin e parimeve bazë të OP, si dhe paraqet një temë për një debat më të gjerë teorik dhe çështje në marrëdhëniet ndërkombëtare, të cilat kontribuojnë në çdo fazë të progresit në OP të jetë i qartë, i përcaktuar dhe formuluar qartë. Gjatë dekadave të fundit, që nga fillimi i ekzistencës dhe praktikës së tyre, operacionet paqëruajtëse të Kombeve të Bashkuara kanë pësuar një sërë transformimesh thelbësore nga natyra dhe qëllimi i tyre i vërtetë. Duke qenë se këto misione janë të rrënjësura fort në praktikën e politikës ndërkombëtare, për t'i kuptuar plotësisht ato, është e nevojshme që ato të lidhen me përparimet konceptuale dhe ngjarjet empirike në politikën ndërkombëtare. Ndryshimi më i madh konceptual është quajtur kalimi nga një qasje westfaliane në një qasje post-westfaliane. Ky ndryshim përfaqëson një sërë ndryshimesh progresive që kanë natyrë konceptuale dhe praktike, të zbatueshme në praktikën e OP. Ky kalim në një qasje "post westfaliane" lidhet, para së gjithash, me një rirregullim të marrëdhënieve midis dy elementeve përbërës të parimit të sovranitetit: të drejtat e shteteve, të cilat kryesisht i referohen mosndërhyrjes në punët e brendshme. nga njëra anë, dhe nga ana tjetër, të drejtat individuale të njeriut. Në një kuptim analitik, ndryshimet e fundit në praktikën e OP integrojnë arritjet në konceptimin e paqes dhe sigurisë, ndër të tjera përmes konceptit të sigurisë njerëzore dhe nocionit të paqes pozitive nga Johan Galtung. Rritja e vëmendjes ndaj të drejtave të njeriut (si rezultat i relativizimit të paprekshmërisë së kufijve) ishte pasojë e drejtpërdrejtë e dështimit të komunitetit ndërkombëtar, i cili në vend që të merrej me problemin përmes paqëruajtësve në terren, ishte vetëm një dëshmitar i heshtur. për tragjeditë e mëdha njerëzore që ndodhën në Ruandë, Somali dhe Bosnje. Ndërsa problemet humanitare dilnin gjithnjë e më shumë në pah, si për sa i përket ashpërsisë së tyre ashtu edhe mbulimit mediatik global, gjetja e një mënyre efektive për t'u përballur me krizat

humanitare dalëngadalë zuri në qendër të vëmendjes arsyetimin e marrjes së pushtetit nga OP. Në përputhje me konceptin post-westfalian, OP kanë pësuar disa ndryshime kumulative në lidhje me qëllimin e tyre themelor. Së pari, çështjet e sigurisë kolektive të bazuara në Traktatin e Vestfalisë, dhe më vonë ato humanitare, u shtuan për zgjidhjen e konflikteve. Së dyti, nga përpjekja për ta bërë një rast-konflikt të veçantë një mjet për zgjidhje, OP-të u bënë një element kyç në përpjekjen për të rindërtuar parimet themelore organizative të sovranitetit Westfalian, ku krizat dhe konfliktet e brendshme kanë përparësinë e tyre. Së fundi, në vazhden e ngjarjeve në Ruandë dhe Srebrenicë, komponenti i sovranitetit dhe të drejtave të njeriut fillon të mbizotërojë mbi konceptin e mosndërhyrjes dhe mosndërhyrjes, dhe mbi problemet humanitare si mbrojtja e civilëve dhe nevoja për shpërndarjen e ndihmave humanitare. ndihmat kanë qenë justifikimi dhe motivimi për vendosjen shtesë dhe rritjen e numrit të OP. Sot, OP-të e gjejnë veten në mes midis praktikuesve të tyre politikë

nga njëra anë dhe analizave kritike nga komuniteti akademik, në lidhje me përdorimin e tyre në menaxhimin e konflikteve, sigurinë kolektive dhe njerëzore. Për sa i përket praktikës së operacioneve të paqes, evolucioni i tyre mund të ndahet në disa breza. Brezat përparojnë mbi njëri-tjetrin, dhe ndonjëherë brenda një misioni specifik. Nëpërmjet ndryshimit të mandateve të misioneve të caktuara, OP-të kalojnë nga një brez në tjetrin, nga ku mund të analizohen ndryshimet konceptuale dhe praktike të OP gjatë historisë. Tre faktorë kryesorë ndikojnë në ndarjen e OP: niveli i forcës ushtarake të përdorur; llojin dhe kompleksitetin e detyrave të kryera nga komponenti civil; Faktori i tretë që është rasti i gjeneratës së fundit, rritja e ndarjes së përgjegjësisë të OKB-së me organizatat rajonale. Ose, me fjalë të tjera, siç kanë evoluar gjatë brezave, operacionet paqëruajtëse të OKB-së kanë kaluar nga një qasje aktive e ngrirjes ose zbutjes së konflikteve në një qasje proaktive të përpjekjes për të ndikuar në rezultatin e konfliktit. Përveç kësaj,

ndryshime në natyrën e konflikteve, kryesisht nga ndërshtetërore në konfliktet e brendshme, reduktio ndjeshëm presionin moral ndaj OKB-së për praninë e tyre, gjë që çoi në një rritje të përdorimit të forcës në zbatimin e misioneve humanitare. Në dekadat e fundit, kemi qenë dëshmitarë se përdorimi i forcës ndërmjet shteteve (madje edhe brenda tyre) është në rënie, ndërkohë që prirja e bashkësisë ndërkombëtare për të përdorur forcën për të zbatuar sigurinë kolektive është në rritje. Me kalimin e kohës, ndërsa memorandumet e mirëkuptimit u bënë një nga mjetet kryesore të OKB-së, ato iu nënshtruan gjithashtu një procesi profesionalizimi dhe sistemimi serioz të ndërtuar mbi themelet e mësimëve të nxjerra nga e kaluara.

Ato rrjedhin fillimisht nga mekanizmi i zgjidhjes së konflikteve të trashëguar nga Lidhja e Kombeve. Gjatë Luftës së Ftohtë, misionet e OKB-së njiheshin si misione paqeruajtëse "tradicionale". Operacionet paqëruajtëse u zhvilluan vetëm aty ku ishte e nevojshme për të ruajtur paqen: pas përfundimit të konfliktit të armatosur përmes një

armëpushimi. Qëllimi kryesor i tyre ishte krijimi i një mjedisi të përshtatshëm për zgjidhjen paqësore të konfliktit ndërmjet palëve të përfshira. Ato karakterizoheshin nga vendosja e paqeruajtësve midis vijave të frontit, duke zvogëluar kështu mundësinë e kontaktit midis dy palëve në konflikt dhe ripërshkallëzimin ose ndërprerjen aksidentale të paqes. Aktivitete të tjera të ndërmarra për të gjetur një zgjidhje jo të dhunshme të krizës përfshijnë monitorimin e kufijve, përcaktimin e zonave të çmilitarizuara, si dhe detyra të tjera të përfshira në zgjidhjen e konfliktit, në mënyrë që të krijohet një hapësirë politike për negociata ose ndërmjetësim. Pas arritjes së një zgjidhjeje politike, operacionet tradicionale paqeruajtëse i japin fund misionit të tyre.

Gjenerata e parë e OP-ve janë të mandatuara sipas Kapitullit VI të Kartës së OKB-së. Ato ishin të armatosur lehtë dhe operonin me kufizime të rrepta për rregullat e angazhimit të tyre. Në epokën e Luftës së Ftohtë, interpretimi i sovranitetit të shtetit mbizotëronte, duke krijuar një "lidhje vertikale" midis shteteve anëtare dhe të drejtave të

njeriut, duke vendosur kufizime të rrepta në natyrën e operacioneve paqeruajtëse, nëpërmjet tre parimeve bazë që (më vonë ndryshuan ndjeshëm) u quajtën "Triniteti i Shenjtë" i operacioneve paqeruajtëse: pëlqimi i vendit pritës; paanshmëria (trajtimi i barabartë pa diskriminim) ndërmjet palëve në konflikt; mospërdorimi i forcës nga trupat e Kombeve të Bashkuara. Pëlqimi i vendit pritës është një parakusht për të shmangur dëmtimet e drejtës së tij përta i përket mosndërhyrjes, ndërkohë që paanshmëria është thelbësore për të siguruar funksionimin efektiv të misionit në mënyrë që të ruhet besueshmëria me të gjitha palët e përfshira. Mospërdorimi i forcës pasqyron idenë se prania e OKB-së nuk përfaqëson mbajtjen e anës në një konflikt të caktuar, por prania e tyre përfaqëson ndihmë në zgjidhjen e tij.

Në gjeneratën e parë të OP-ve vërehet progresi përta i përket detyrave të caktuara dhe përbërjes së forcave. Është interesante se ky përparim nuk është aq i lidhur ngushtë me zhvillimet empirike apo përparimet teorike në marrëdhëniet ndërkombëtare sa është në gjeneratat e mëvonshme; bazat e qëndrueshme të Luftës së Ftohtë dhe dominimi afatgjatë i realizmit në këtë periudhë nuk lejuan shfaqjen e simbiozës, e cila do të shfaqet me përfundimin e konfliktit bipolar. Dy misionet e para të tilla janë "Misioni i Vëzhgimit dhe Respektimit të Armëpushimit të OKB-së" i themeluar në vitin 1948 dhe i vendosur në Lindjen e Mesme dhe "Misioni Vëzhgues Ushtarak i OKB-së në Indi dhe Pakistan" aktiv në Kashmir që nga viti 1949. Misioni i OKB-së në Suez 1956 (UNEF – United Nations Emergency Force) dhe vendosja e një kontingjenti të armatosur paqeruajtës që vepron brenda kufijve më të rreptë të përdorimit të forcës në konflikt është shembulli i parë i një ndryshimi nga misionet e mëparshme ku u dërguan ekipe të vogla vëzhguesish të paarmatosur.

Mund të konstatojmë se në fazën e parë të hershme të zhvillimit të OP ë ato kanë një natyrë pasive, me tendencë për të ngrirë konfliktet, duke vepruar si dekurajim për një zgjidhje përfundimtare. Në periudhën e mëvonshme, OKB-ja bën përpjekje dhe përpjekje për të krijuar kushte që do të stimulojnë zgjidhjen e konfliktit, e më vonë edhe për të zgjidhur shkaqet themelore të krijimit të konfliktit.

Dr. Nenad Taneski

Storja e një lufte

Operacioni „Corporate“ në Ishujt Falklande (viti 1982)

Britania e Madhe ka preferuar ta zgjidhë krizën përmes negociatave diplomatike, por edhe me synimin për të punësuar një njësi task-force nëse mosmarrëveshja nuk zgjidhet diplomatikisht. Përgatitjet për një operacion të quajtur „Corporate“ nisën menjëherë, njëkohësisht në komponentët tokësorë, ajrorë dhe detarë. Operacioni parashikonte: zbulim dhe njohje me zonën operative (nga 1 maji); kapja e zonës së uljes së ujit të San Carlos dhe mbajeni atë derisa të mbërrinjë përforcimet (nga 21 maji); eliminimi i kërcënimit nga forcat argjentinase, nga zona e Darwinit dhe kapja e shpejtë e zonës kyçe të Mount Kent për të krijuar kushte për zhvillimin e mëtejshëm të operacionit (nga 26 maji); duke bërë një depërtim në veri përmes Teal Inlet dhe në jug përmes Bluff Cove, 80 km në brendësi, në perëndim të Port Stanley (nga 27 maji); rrethimi dhe shkatërimi i formacioneve të armatosura argjentinase në Port Stanley (nga 11 qershori).

Më 5 prill, elementët kryesorë të grupit luftarak të Ushtrisë Britanike, aeroplanmbajtëset „Hermes“ dhe „Invincible“, kishin lundruar tashmë nga Portsmouthi. Më 7 prill, Britania e Madhe shpalli një zonë të përgjashmit detar, 200 milje detare nga Ishujt Falklande, në mënyrë më ofenzive më 12 prill 1982.

Ushtria argjentinase pushtoi Falklandet (480 km në lindje të tyre) më 2 prill 1982, duke pushtuar garnizonin me marinsat britanikë në kryeqytetin Port Stanley. Të nesërmen ata pushtuan ishullin e Gjeorgjisë Jugore, 1550 km nga Ishujt Falklande. Nga fundi i prillit, më shumë se 10,000 trupa argjentinase ishin vendosur në ishuj

Forcat e konfrontuara:

Forcat britanike: Brigada e Komandove Detare (3 batalione komando, divizioni i artilerisë, kompania inxhinierike, skuadrilja e helikopterëve, kompania e zbarkimit dhe toga e mbrojtjes ajrore me tubacione), Brigada e këmbësorisë, Njësitë e shtuara: 2 batalione parashutash të përforuara me bateri artilerie, 2 parashuta e mbrojtjes ajrore Inxhinierike një Platon bateri dhe togë, një grup helikopterësh, një kompani zbulimi në thellësi (forcat speciale SAS) dhe dy toga zbulimi të blinduara. Nga këto forca u formuan 5 batalione të përforuara (grupe luftarake batalionesh) me 17 kompani (skuadra luftarake). Ata ishin të armatosur me pushkë 5.56 mm, granatahedhës 40 mm, mortaja 60 mm dhe sisteme kundërajrore Stinger. Ata kishin gjithashtu helikopterë transportues „Westland Wessex“, „Sea King“ (me predha 60 mm) dhe „Chinook“ (me 300 predha 105 mm secila). Brigada detare ishte një përbërje e përbashkët e përforuar dhe përfaqësonte bazën e forcave britanike në NATO,

në sektorin në veri të Norvegjisë, me përvojë me pjesëmarrje në stërvitje në kushte dimërore dhe me një shkallë të lartë gatishmërie luftarake. Sukseset e operacionit varej kryesisht nga aftësitë e Marinës Mbretërore. komandanti i Marinës Mbretërore, admiral Fieldhouse u emërua komandant i Task Forcës, me komandantin e Marinsave Mbretërore si zëvendës të tij. Forcat argjentinase: dy brigada këmbësorie me një përbërje totale prej: 8 batalione këmbësorie, një batalion këmbësorie detare, një kompani zbulimi të blinduar (12 „Panhard“ me një top 90 mm), një kompani transportuesish të blinduar (15 LVTP-7), 2 divizione artilerie. (Howitzer 105mm dhe 155mm), bateri 105mm obusi, 2 divizione të mbrojtjes ajrore (20mm dhe 30/2mm), divizioni i raketave („Tigercat“ dhe „Roland“), 2 kompani inxhinierike dhe një kompani e policisë ushtarake.

Vijimshmëria e luftimeve të armatosura

Kontakti i parë midis forcave britanike dhe argjentinase u zhvillua më 21 prill

1982 kur një "Boeing 707" argjentinase, duke kryer një mision zbulimi, u kap nga avioni britanik "Sea Harrier" nga transportuesi "Hermes". Nuk u mor asnjë masë ndaj avionit "Boeing", në përputhje me rregullat e funksionimit, të cilat në atë kohë nuk lejonin hapjen e zjarrit ndaj avionëve joluftarak. Në të njëjtën ditë, Forcat Ajrore Speciale Britanike u infiltrovan në ishullin e Gjeorgjisë Jugore dhe u evakuuan me helikopter të nesërmen, për shkak të ekspozimit ndaj kushteve jashtëzakonisht të këqija të motit në ishull. Zgjidhja diplomatike e konfliktit po bëhej gjithnjë e më e pamundur, kështu që Kabineti Britanik i Luftës (British War Cabinet), më 23 prill, ai u përkushtua më tej opsionit ushtarak. Forcat speciale, të përforcuara nga grupet e betejës nga task-forca, u dërguan përsëri në Gjeorgjinë e Jugut më 23 prill, me detyrën për të detyruar garnizonin argjentinase në ishull të dorëzohej më së voni deri më 25 prill. Detyra u krye në kohë. Në të njëjtën kohë, luftimet në zonën e kufizuar detare fituan intensitet, pasi Marina Argjentinase, me tre grupe luftarake nga bazat e saj, sulmoi aeroplanmbajtëset e Marinës Mbretërore. Britanikët iu përgjigjën sulmeve. Menjëherë më pas, më 30 prill, u krijua një zonë totale e ndaluar fluturimi për të gjitha fluturimet ajrore dhe lundrimin detar brenda një rrezeje prej 200 milje detare të Ishujve Falkland. Të nesërmen britanikët kryen misionet e para të Forcave Ajrore Mbretërore (RAF) me bombarduesit "Vulcan" duke dëmtuar pistën e aeroportit në aeroportin Port Stanley. Ndërkohë u zhvilluan aksione luftarake midis forcave detare britanike dhe Forcave ajrore argjentinase. Aviacioni argjentinase ishte i vjetër dhe me armatim të dobët konvencional. Pavarësisht kësaj, pilotët argjentinase treguan motivim të lartë, ndërsa njësitë britanike vareshin nga dy aeroplanmbajtëse me rreth 20 avionë luftarakë Sea Harrier, të armatosur me raketa ajër-ajër. Në ato beteja, argjentinastë fundosën shkatërruesin "Sheffield", por humbën edhe 30% të avionëve të tyre. Pas këtyre luftimeve, forcat britanike zbarkuan në ishuj. Duke parashikuar një sulm të drejtpërdrejtë, forcat tokësore argjentinase u vendosën rreth kryeqytetit, Port Stanley, për të mbrojtur rëndësinë e tij jetike. Britanikët vendosën të pushtonin Portin San Carlos në bregun verior të Falklandit Lindor, pas së cilës do të organizohej një sulm në Port Stanley. U llogarit se kjo do të shmangte viktimat për popullatën civile britanike dhe ushtrinë britanike. Plani u zbatua më 21 maj. Forcat britanike hasën në rezistencë

të ashpër nga rreth 5000 argjentinase. Ndërkohë, Forcat Ajrore Argjentinase vazhduan sulmet ndaj flotës britanike, duke fundosur dy fregata, një shkatërrues dhe një helikoptermbajtëse. Pavarësisht kësaj, forcat detare britanike mbetën efektive dhe operacionet tokësore nuk u komprometuan. Në luftime, argjentinastë humbën një pjesë të konsiderueshme të avionëve dhe helikopterëve të mbetur. Ndërkohë, këmbësoria britanike ishte zbarkuar nga Porti San Carlos dhe ishte avancuar drejt jugut, me marshime të përsheptuara në mot jashtëzakonisht të pafavorshëm, me synimin për të arritur dhe pushtuar sa më shpejt Darwinin dhe Goose Green. Pas disa ditë luftimesh të ashpra, britanikët arritën të kapnin rrafshnaltën në perëndim të Port Stanley, rrethuan dhe bllokuan qytetin dhe portin kryesor. Garnizoni argjentinase u ndërpre. Kjo i detyroi ushtarët argjentinase të dorëzoheshin më 14 qershor, duke i dhënë fund konfliktit. Pas kësaj, më

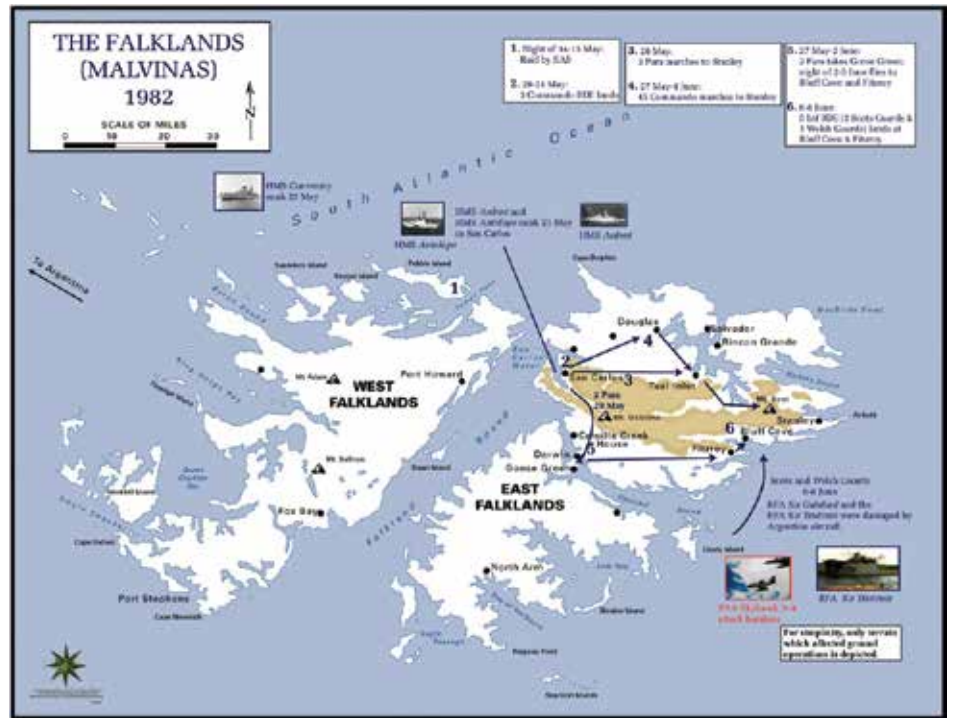
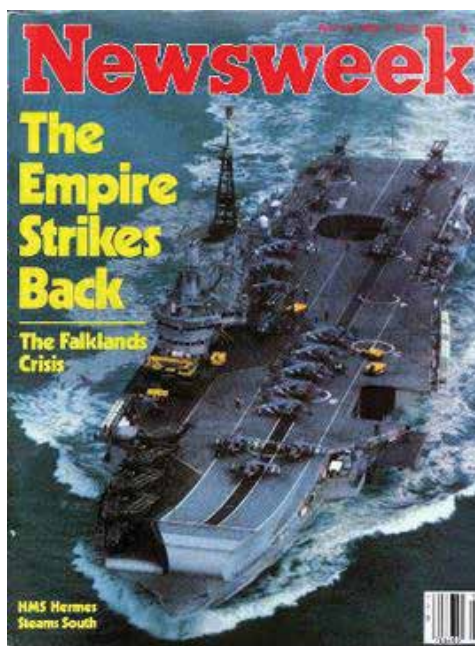
20 qershor, forcat britanike kapën një garnizon tjetër të vogël argjentinase në ishujt jugorë, rreth 500 km në jug-lindje të Gjeorgjisë Jugore.

Ndikimet ndaj veprimeve luftarake

Terreni dhe kushtet atmosferike patën një ndikim vendimtar në suksesin e operacionit "Korporata". Ishujt Falkland janë 13,000 km nga Ishujt Britanikë, por vetëm 480 km nga Argjentina, brenda rrezes së Forcave Ajrore Argjentinase dhe 6,000 km nga Ascension, baza më e afërt ushtarake britanike në Atlantikun e Jugut. Falklandet përbëhen nga rreth 200 ishuj me një sipërfaqe prej 12,200 km². Nga 1800 banorë (në atë kohë), 1100 banorin në kryeqytet. Bregdeti i Ishujve është i prerë, me një fushë të hapur në jug dhe kodra të zhveshura në veri. Temperaturat janë në pikën e ngrirjes, erërat shumë të forta. Qielli është kryesisht i mbuluar me re të dendura dhe reshje të shpeshta të

shiut dhe borës. Dukshmëria gjatë kohës së shikueshmërisë 8-orëshe varion nga shumë e qartë në dukshmëri deri në 10 m. Operacioni Korporata bazohej në kryerjen e operacioneve sulmuese. Kompanitë luftarake kryen me sukses luftime të ngushta, depërtime, luftime në thellësi dhe mbrojtje kundër kundërsulmeve. Armatimi i rëndë siguronte rregullisht marshimet e avancimit, paraqitjen dhe futjen në luftim duke kryer përgatitjen me zjarr të aksioneve dhe mbështeti luftimet gjatë natës në zonat e thella mbrojtëse. Pothuajse të gjitha veprimet luftarake të forcave britanike u kryen natën. Njësitë marshuan në zonat e pritjes natën dhe aviacioni vepronte në muzg. Netët e gjata përdoreshin për zbulim, furnizim të ri, pastrimin e pengesave dhe afrim. Sulmet u kryen në mbrëmjen e hershme në mënyrë që njësitë të mund të konvergojnë në objektivin e sulmit dhe të përgatiten për mbrojtje. Sulmet fillimisht kryheshin vetëm me mbështetjen e armëve të rënda. Në të njëjtën kohë, kompanitë angazhoheshin njëra pas tjetrës ose pranë njëra-tjetrës, me një diferencë të caktuar kohore. Mbështetja luftarake e aksioneve luftarake u krye nga dy skuadrilje me helikopterë të lehtë për komunikim dhe luftim kundër mjeteve blinduese "Scout" dhe "Gazela". Helikopterët Gazelle, për këtë operacion, u përforcuan me forca të blinduara shtesë, një pajisje identifikimi (IFF), një mitraloz dhe dy lëshues për raketa kundër mjegullës dhe parashuta për ndriçimin e terrenit. Helikopterët "Scout" operuan në objektiva të vetëm me raketa anti-blinduese „SS-11“. Të dyja palët në luftime përdorën mjete vëzhgimi dhe gjuajtjeje natën me ndihmën e tankeve të zbulimit me një pajisje termike imazherie dhe helikopterëve me syze fluturimi natën. Për

më tepër, fusha e betejës shpesh ndriçohej me ndihmën e parashutave të ndritshme të lëshuara nga mortaja 50 mm. Sukseset e forcave britanike në operacionet e natës bazoheshin në stërvitjeje efikase dhe përgatitjeje të hollësishme. Luftimet e natës u shndërruan shpejt në angazhime të vetme, kështu që formacionet e vogla luftarake të njëjve britanike sulmuan mirë, duke luftuar me pushkë dhe granata dore, armë antitank dore, granatahedhës dore dhe armë të ftohta.

Shkenca ushtarake përdor këto përvoja të mëposhtme luftarake nga operacioni:

- Operacioni Korporata është një shembull tekstual i një fushate: e izoluar gjeografikisht, me disa pika të forta dhe të dobëta nga të dyja anët, dhe luftë me sisteme të ngjashme luftarake në të dyja anët. Sulmet e ushtrisë britanike u kryen me efikasitet, luftimet u zhvilluan mirë, ushtarët guximtarë.

- Problemi i theksuar në strukturën komanduese të ushtrisë britanike ishte mungesa e një komandanti operacional të vendosur përpara për të koordinuar veprimet tokësore, ajrore dhe speciale dhe furnizimin logjistik të operacioni.

- Megjithëse është kryer në periudhën e caktuar të vitit, operacioni, për shkak të kushteve atmosferike në terren, është kryer në kushte të vështira dimri.

- Skuadriljet e helikopterëve britanikë, megjithëse nuk kishin epërsi ajrore, dhanë kontributin më të madh në ruajtjen e aftësisë luftarake dhe moralit të forcave britanike në fushën e betejës. (Fluturimet u kryen sipas parimit "dërgoni municione - evakuoni të plagosurit". Në Goos Green, ata zbarkuan në vijën e frontit me ndihmën

e fenerëve elektrikë. Një helikopter, në një fluturim, arriti të evakujë 16 ushtarë të plagosur rëndë. Ata arritën të evakujë gjithsej 400 ushtarë britanikë të plagosur).

- Evakuimi i organizuar i të plagosurve, trajnimi i mirë, dhënia e ndihmës së parë dhe ofrimi i ndihmës mjekësore profesionale në fushën e betejës kontribuan në uljen e vdekshmërisë së të plagosurve.

- Forcat argjentinase bënë një sërë gabimesh në komandë: ata nuk kundërsulmuan mbi baza amfibe dhe humbën zonat kryesore pothuajse pa luftuar.

Në përgjithësi, operacioni "Corporate", nga pikëpamja taktike, nuk tregoi asgjë të re, përveç konfirmimit të korrektësisë së parimeve të njohura më parë të luftës: luftë me ushtarë të stërvitur dhe të pajisur mirë, të udhëhequr me mjeshtëri, të vendosur dhe njësi të qëndrueshme dhe të mbështetura siç duhet. Ishin konfirmuar edhe kërkesat në stërvitjeje: fitoren e marrin ushtarë të përgatitur fizikisht dhe rezistent, të aftë në përdorimin e armëve, të stërvitur për të luftuar natën, me bashkëpunim dhe ndihmë e mbështetjeje reciproke, të formuar në kolektivë, njësi dhe formacione të vogla dhe të fuqishme. Britanikët kapën rreth 11,400 ushtarë argjentinaz gjatë luftës, por të gjithë u liruan. Argjentina raportoi rreth 650 viktima, ndërsa Britania raportoi 255. Strategjet ushtarakë debatuan aspektet kryesore të konfliktit, por në përgjithësi theksuan rolin e nëndetëseve dhe raketave "ajër-det" dhe "tokë-det".

Kërcënimet globale të sigurisë

Aktorët më të fuqishëm të botës kanë pohuar tezën e terrorizmit si kërcënim më i rrezikshëm për njerëzimin, duke sjellë kështu në jetë sigurinë ushtarake. Më vonë, duke analizuar kërcënimet globale, arrihet në përfundimin se ka kërcënimet të tjera që prekin njerëzit dhe vendet. Këto kërcënimet shkaktojnë humbje të mëdha fizike dhe materiale, si në nivel rajonal ashtu edhe në atë global. Vihet në dukje nevoja për të vënë theksin te kërcënimet joushtarake, prandaj theksohet klasifikimi i mëposhtëm i kërcënimeve: mungesa e burimeve; marginalizimi socio-ekonomik; kërcënimet mjedisore; terrorizmi; militarizimi global.

Reduktimi i burimeve

Analiza e burimeve natyrore nga të cilat varet mbijetesa e njerëzimit konfirmon faktin se burimet natyrore janë në sasi të kufizuara në planet, ndërsa popullsia botërore është në rritje të vazhdueshme. Shqetësimi më i madh është sasia e kufizuar e qymyrit, gazit natyror dhe naftës, të a.q. energjitë nga të cilat varet funksionimi i përgjithshëm i njerëzimit. Nga totali i rezervave botërore të naftës, 63% ndodhen në Lindjen e Mesme dhe 25% vetëm në Arabinë Saudite. Nga të gjithë prodhuesit, vendet dhe rajonet e naftës dhe gazit natyror në botë (Arabia Saudite, Iraku, Rusia, Kuvajti, Libia, Irani, rajoni i Kaukazit dhe rajoni rreth Detit Kaspik), vetëm Venezuela, Meksika dhe

Me fundin e bipolarizmit erdhi edhe vjetrimi i agjendës tradicionale të sigurisë, e cila kishte si objekt qendror referencë shtetin dhe, për rrjedhojë, siguria ushtarake mori përparësi. Lista e kërcënimeve kryesore të sigurisë shfaqet me përmbajtje të ndryshme dhe me një rregullim të ndryshëm të kërcënimeve të identifikuara

shtetet e SHBA, Teksasi dhe Alaska, ndodhen jashtë kontinentit Euroaziatik. Karakteristika kryesore për të gjithë ata, me përjashtim të atyre nga Amerika e Veriut, është dhuna dhe konflikti. Ndryshe nga nafta, e cila në vetvete është shkakuar i luftës, mungesa e ujit të pijshëm nuk ka një potencial të tillë. Konkretisht, uji konsiderohet si një faktor që përkeqëson dinamikën e konflikteve të nisura për një arsye krejtësisht tjetër, dhe uji mund të përdoret si "armë" duke kontrolluar burimet e ujit të pijshëm në zonat e banuara. Duke pasur parasysh faktin se nafta, gazi natyror dhe burimet e tjera të energjisë dhe ujit janë "lokomotivat" e ekonomive dhe shoqërive, mungesa e burimeve natyrore mund të vendoset në krye të kërcënimeve globale të sigurisë.

Margjinalizimi socioekonomik

Nëse diçka është e lehtë të vërtetohet me statistika, sigurisht që është globalizimi i varfërisë. Konfirmohet vazhdimisht se ndarja socio-ekonomike e banorëve të pasur dhe

të varfër të planetit vetëm sa po thellohet. Pabarazia, uria dhe shtypja ekonomike nuk kanë pasur kurrë në historinë e njerëzimit një ndikim të tillë në kaq shumë njerëz, siç shihet në të dhënat që paraqesin tablionë e mëposhtme të botës në fund të shekullit të XX dhe fillimit të shekullit XXI. Në duart e 1% të popullsisë së botës është pasuria e barabartë me atë që posedojnë 59% më të varfërit bashkë. Diferenca në të ardhurat kombëtare bruto të kombeve të pasura dhe të varfra po rritet në mënyrë dinamike (diferenca për frymë prej 26,000 dollarë), 1 miliard njerëz nuk kanë ujë të pijshëm të pastër, 1.5 miliardë njerëz nuk kanë çati mbi kokë, rreth 3 miliardë njerëz jetojnë me më pak se 2 dollarë në ditë, 1.5 miliardë njerëz kanë një jetëgjatësi më pak se 40 vjet

Një pamje e tillë në shikim të parë të çon në përfundimin se shtetet jofunksionale dhe të dobëta janë ato në të cilat ka mjerim shoqëror dhe mungesë shprese, e cila shoqërohet me dhunë dhe paqëndrueshmëri. Nëse kësaj i shtohet varfëria globale, borxhet e vendeve më

të varfra, rreziku i sëmundjeve infektive dhe të tjera dhe fakti që e gjithë kjo vlen për shumicën e popullsisë së botës, atëherë është e qartë pse kjo tendencë konsiderohet si zgjedhje e konflikte dhe dhunë të vazhdueshme.

Kërcënimet ekologjike

Kërcënimet mjedisore janë përfshirë në strategjitë e sigurisë kombëtare të vendeve më të zhvilluara për disa dekada. Rëndësia e tyre buron nga fakti se ato lidhen me një gamë të gjerë problemesh që lidhen me mjedisin, pra me jetën në planet. Nevoja për të adresuar seriozisht kërcënimet mjedisore lind nga procesi i përshpejtuar i degradimit ekologjik, i cili prish thellësisht ekuilibrin e natyrës. Kërcënimet mjedisore, si: ndryshimet klimatike, ngrohja globale e shkaktuar nga një numër i madh aktivitetimesh njerëzore (djegia e lëndëve djegëse fosile, rritja e përqendrimit atmosferik të gazeve), krijojnë efektin "serë", shterimin e shtresës së ozonit, shpyllëzimin, teknikën. Fatkeqësitë teknologjike dhe natyrore, siguria bërthamore dhe mbetjet radioaktive, refugjatët mjedisorë, kanë një ndikim serioz në sigurinë globale. Duhet theksuar se migrimet në botë janë gjithnjë e më shumë rezultat i degradimit të mjedisit, i cili i kapërcen kufijtë kombëtarë dhe ushtron presion mbi popullsinë vendase, gjë që shpesh çon në dhunë e deri në konflikte të hapura.

Terrorizmi

Sulmet terroriste ndaj objektivave amerikane më 11 shtator 2001 konsiderohen si pikë kthese në marrëdhëniet ndërkombëtare dhe në sigurinë globale. Që nga ai moment, terrorizmi nuk u përkufizua vetëm si një kërcënim i sigurisë globale, rajonale dhe kombëtare, por edhe si një kërcënim i rangut më të lartë. Në epokën e informatikës dhe komunikimeve masive, terrorizmi ka fituar "tokë pjellore", jo vetëm në fushën e përdorimit të forcës dhe pasojave të drejtpërdrejta për jetë, si dhe në shkatërrimin material, por edhe një efekt destabilizues në kombëtare, ndërkombëtare, individuale dhe sigurinë publike. Efekti i destabilizimit është ai që karakterizon terrorizmin, jo dëmi aktual i shkaktuar nga sulme të tilla. Terrorizmi shërben për arritjen e qëllimeve politike dhe është i motivuar politikisht, por nuk duhet eliminuar fakti që, përveç politikës, terrorizmi përmban edhe një komponent kriminal dhe lidhja me krimin e organizuar transnacional e vështirëson luftën kundër këtij kërcënimi të sigurisë globale.

Militarizimi global

Tradicionalisht, çështja e militarizimit konsiderohet të jetë e lidhur me shkallën e vlerës relative të aparatit ushtarak të shtetit në raport me shoqërinë si të tillë. Shkalla e militarizimit përcaktohet nga mënyra se si shteti i alokon fondet për sektorin ushtarak, krahasuar me ndarjen për sektorët e tjerë shoqërorë. Pranë këtij termi është koncepti i militarizimit, i cili karakterizon një rend shtetëror që jo vetëm e lidh ekzistencën e tij me mbështetjen në ushtri, por edhe vlerat

ushtarake depërtojnë në sfera të tjera të shoqërisë, dhe kasta ushtarake ka pozicionin e një elite. Militarizimi global nënkupton gjithashtu paqëndrueshmëri të zgjatur për shkak të dilemës së sigurisë, e cila ruan tensionet në rajonet kritike. Për shembull, fakti që disa vende nga Lindja e Mesme janë ndër dhjetë vendet e para me shpenzimet më të mëdha ushtarake, thotë se rajoni i njohur për konfliktin e tij është gjithashtu shumë i militarizuar, gjë që ushqen më tej dilemën e sigurisë dhe zvogëlon shanset për paqe të qëndrueshme. Procesi i militarizimit global ndikohet nga faktorë të ndryshëm si: paqëndrueshmëria e brendshme në rritje në shumë vende në të cilat zhvillohen konflikte të brendshme; ndikimi në rritje i logjikës ushtarake në krijimin e politikës së jashtme dhe të sigurisë, si dhe ndërkombëtare; rritja e shpenzimeve ushtarake në nivel global dhe kombëtar; përhapja e armëve konvencionale

(përfshirë ato bërthamore); arritja e një ekuilibri në lidhje me armatimet e shteteve të tjera, gjë që mbështet dilemën e sigurisë nëse shtetet armatosen për qëllime mbrojtëse apo për qëllime sulmuese. Karakteristika kryesore e kërcënimeve globale të sigurisë është përhapja, pra dalja nga kufijtë kombëtarë, ndaj përballimi i këtyre kërcënimeve kërkon një qasje globale. Respektimi i marrëveshjeve ndërkombëtare të ratifikuara, qoftë për kontrollin e armëve, ndryshimet klimatike, luftën kundër urisë, varfërisë dhe sëmundjeve infektive, është një parakusht i rëndësishëm për zhvillimin e qëndrueshëm dhe paqen e qëndrueshme. Duhet theksuar se secili prej këtyre kërcënimeve, së bashku me kërcënimet e tjera që nuk janë aq të dukshme, mund të jenë shkas për dhunë dhe konflikte në nivel global.

Filip Zendeloviq

Operacionet ajrore dhe detare të luftës së parregullt

Karakterit dhe forma e luftës po ndryshon vazhdimisht, por natyra e saj themelore mbetet e njëjtë. Thënia e përjetshme e Sun Tzu: «Njih armikun dhe njohe veten në njëqind beteja - nuk do të mposhtet kurrë» ose akoma më mirë «Është më mirë të fitosh pa një betejë - i gjithë arti ushtarak bazohet në mashtrim.» është përditësuar në dy dekadat e fundit. Forcat ajrore dhe detare përfaqësojnë një ndihmë të sofistikuar për ushtrinë tokësore në arritjen e objektivit pa e prishur atë duke përdorur forcë të tepruar. Por vitet e kaluara kanë nxjerrë në sipërfaqe edhe mospërputhjet, kryesisht për shkak se shtetet nuk ishin aq të shpejtë për të hartuar karakterin e parregullt të konflikteve të fundit dhe të vepronin me një qasje konvencionale si mjetin e parë. Por nga ana tjetër, megjithëse doktrina e tyre shpesh është detyruar të evoluojë në vend, forcat aktuale të përbashkëta (ajri, uji dhe toka) janë më të afta në luftën e parregullt se çdo gjeneratë dhe përgjegjësi e mëparshme, e cila është thelbësore për vendet që të konsolidohen dhe përmirësimin e kapaciteteve për gjeneratat e ardhshme. Një ekspertizë e tillë do të

“Ajo që po dëshmojmë këtë periudhë është një lloj lufte e re, e re në intensitetin e saj, e lashtë në origjinë - luftime guerile, aktivitete subversive, rebelë dhe vrasës; lufta me pritë dhe jo me luftë; me infiltrim dhe jo me agresion, duke kërkuar fitoren duke minuar dhe lodhur armikun në vend që ta angazhosh atë ushtarakisht... Për ta kundërshtuar atë, do të na duhet një strategji krejtësisht e re, një lloj force krejtësisht tjetër dhe bashkë me të një lloj i ri dhe krejtësisht i ndryshëm trajnimi ushtarak”

(Shkëputje nga fjalimi i presidentit Kennedy më vitin 1961 në klasën e të diplomuarve në Akademinë Ushtarake të SHBA-së)

mbetet thelbësore edhe nëse në periudhën në vijim fokusi nuk do të jetë në misionet që janë me rëndësi jetike për momentin, siç është luftimi i organizatave ekstremiste të dhunshme. Kundërshtari zakonisht nuk i ndan vlerat tona demokratike, etike dhe morale dhe i përdor ato në avantazhin e tij. Lufta e parregullt është ende, dy dekada më vonë, një term i diskutueshëm. E përkufizuar shkurt, është një luftë midis aktorëve shtetërorë dhe joshtetërorë për të ndikuar mbi popullsinë dhe legjitimitetin e qeverisë. Lufta e parregullt favorizon

qasjet indirekte dhe asimetrike, megjithëse mund të përdorë një gamë të plotë të aftësive ushtarake dhe të tjera për të prishur fuqinë, ndikimin dhe vullnetin e një kundërshtari. Ai përfshin misionet specifike të luftës jokonvencionale (UW), operacionet e stabilizimit, mbrojtjen e brendshme të huaj (FID), kundër terrorizmit (CT) dhe operacionet kundër kryengritjes (COIN). Aktivitetet e ndërlidhura, të tilla si operacionet e mbështetjes së inteligjencës ushtarake, operacionet në hapësirën kibernetike,

rretet kundër kërcënimit, financimi kundër kërcënimit, operacionet civilo-ushtarake dhe bashkëpunimi i sigurisë që formësojnë gjithashtu mjedisin e informacionit dhe fusha të tjera të konkurrencës dhe konflikteve të përqendruara te popullsia. Zotërimi i epërsisë mbi qiellin siguron epërsinë e fitimit. Kontrolli mbi hapësirën ajrore është një çështje që çon në një avantazh imperativ.

«Dominimi ajror nuk është një e drejtë amerikane nga lindja,» tha Shefi i Shtabit të Forcave Ajrore të SHBA, gjenerali Charles K. Brown Jr. në komentet e tij për dokumentin kryesor strategjik «Përshejtoni ndryshimin ose lini pas». Ai shtoi se pa kontrollin e paprecedentë të hapësirës ajrore nga Forcat Ajrore të SHBA-së, asnjë njësi tjetër amerikane nuk gëzon liri të plotë manovrimi. Për këto arsye, është e domosdoshme të ecni përpara shpejt me zgjidhjet e aftësive dixhitale me kosto të ulët, të teknologjisë së lartë dhe të gatshme për luftim. Vetëm përmes bashkëpunimit të brendshëm dhe gjatë gjithë periudhës do t'ia dalim», duke iu referuar bashkëpunimit me kapacitetet ekzistuese ushtarako-industriale.

Në përputhje me sa më sipër, kur flasim për aviacionin, analogjia me luftën e parregullt tashmë kërkon të mendohet dhe të përçaset seriozisht në konvertimin e duhur të investimeve në kapacitetet ajrore. Kjo do të thotë, në vend që të përdorni një avion luftarak të tipit F-35, i cili kushton afërsisht 100 milionë dollarë për t'u ndërtuar - është e arsyeshme të merret në konsideratë përdorimi i një varianti shumë më ekonomik dhe më të lehtë të avionit luftarak për përdorim në situata kur armiku ka dobësi ose mbrojtje ajrore inekzistente. Ndoshta elementi thelbësor në mbrojtjen e kësaj teze është fakti se përparësia më e madhe do të ishte mundësia më e madhe e mbajtjes së tyre nga autoritetet lokale dhe aleatët. Nga ana tjetër, Marina ka përjetuar një ndryshim të rëndësishëm në rolin e saj në dekadat e fundit - sot ajo merr drejtimin si një ndihmë për Forcat e Sigurisë Detare (SFA) në zbatimin e Mbrojtjes së Brendshme të Jashtme (FID), sigurisë detare dhe detare. operacionet e stabilitetit dhe është me rëndësi kyçe për mbështetjen e forcave në përpjekjet kundër kryengritjes dhe kundër terrorizmit. Këto misione ofrojnë siguri parandaluese, ndihmojnë në ndërtimin dhe forcimin e kapaciteteve të vendeve partnere dhe kundër kërcënimeve që shfaqen në zonat detare të brishta ose në situata ku kërkohet një grup aftësish afatgjatë dhe fleksibël. Të gjitha këto aktivitete përmirësojnë sigurinë afatgjatë dhe ndihmojnë në ndërtimin e partneriteteve më të forta.

Marina përballlet me sfida të parregullta që lidhen me paqëndrueshmërinë rajonale,

kryengritjen, krimin dhe ekstremizmin e dhunshëm. Përveç kësaj, në shembullin e Shteteve të Bashkuara, përveç pjesëmarrjes në operacionet ushtarake në Lindjen e Mesme dhe Afganistan, Marina kryen një sërë operacionesh të tjera të parregullta për të ndihmuar forcat e sigurisë, me qëllim përmirësimin e aftësive për disa operacionet e sigurisë detare; për asistencë civile që përfshin marinarë me përvojë, ekipe mjekokirurgjikale, asistencë në përpjekjet diplomatike të SHBA-së në vende të veçanta; operacionet kundër katastrofave dhe kundër piraterisë, veçanërisht pranë Birit të Afrikës; survejimi dhe monitorimi nga anijet dhe avionët e marinës të të dyshuarve jashtë vendit; Operacionet e përgjimit detar që synojnë identifikimin dhe kapjen e terroristëve ose armëve të shkatërrimit në masë në det, potencialisht kërcënuese të anijeve ose avionëve që i afrohen ujërave territoriale të SHBA-së, pjesëmarrja e Marinës në forcimin e sigurisë rajonale; mbrojtjen e anijeve të vendosura të Marinës, bazave dhe objekteve të Marinës vendase dhe të huaja; duke punuar me Rojet Bregdetare për të rritur ndërgjegjësimin për fushën detare dhe për t'u angazhuar me Rojet Bregdetare të SHBA; asistimi i Rojës Bregdetare në operacionet e sigurisë portuale; zhvillimi i integritit global të inteligjencës detare si pjesë e Komandës së Komponentit Detar të Forcës së Përbashkët dhe Operacioneve të Ndërgjegjësimit të Domenit Detar dhe Shërbimit të Hetimit Kriminal Detar për të cilat kundërterrorizmi është një fushë thelbësore e misionit.

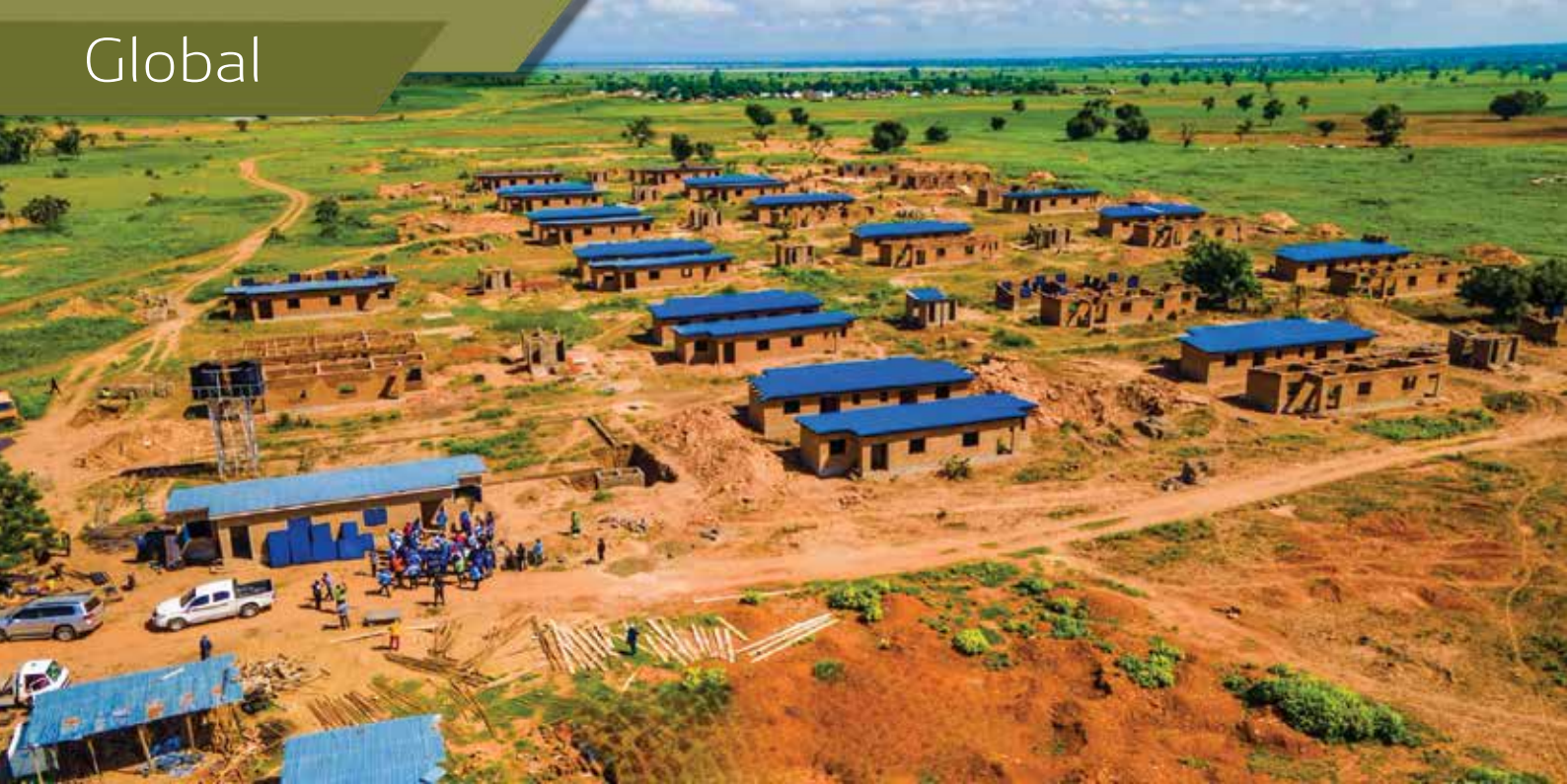
Konfliktet e tridhjetë viteve të fundit kanë ndryshuar rrënjësisht konceptin e gjithçkaje që paraqet rrezik dhe kërcënim për sigurinë e shtetit. Roli i Forcave Ajrore dhe Marinës ka ndryshuar në masë të madhe, i karakterizuar nga fleksibilitet serioz, duke marrë parasysh sa më sipër

dhe ushtritë e botës që me çdo konflikt të ri përpiqen të mësojnë nga gabimet dhe të parashikojnë skenarin e mundshëm të së ardhmes. Edhe pse shtetet në momentet e para të përballura me manifestimet e ndryshme të luftës së parregullt iu përgjigjën asaj në mënyrë tradicionale, strategjitë e kohëve të fundit ofrojnë një qasje transparente ndaj konsideratave rreth luftës së parregullt dhe kibernetike. Asnjëherë më parë bota nuk është përballur me një sërë kërcënimesh të tilla jokonvencionale që minojnë rendin ndërkombëtar. Aktorët shtetërorë dhe joshtetërorë i japin vetes të drejtën të përcaktojnë se kush është "mik" dhe kush është "armik", e konsiderojnë veten fuqi apo fuqi potenciale që kanë "detyrë historike" të sfidojnë dhe ndryshojnë rendin botëror, duke ndikuar nëpërmjet orientimeve strategjike të shtetet më pak sovraane në këtë sferë.

Tamara Llazarevska

Shtëpitë e reja sjellin shpresë të re në Nigerinë Verilindore

Nëntë vjet më parë, bashkëshorti i Hauwas u vra nga Boko Haram, gjë që ishte një shkak i madh dëshpërimi dhe trishtimi për të. Por sot, ajo e shikon të ardhmen me shpresë, jo vetëm për veten, por edhe për katër fëmijët e saj. Gjegjesisht, së shpejti, familja e saj dhe 450 familje të tjera të zhvendosura dhe të kërcënuara në Nigerinë Verilindore do të kenë një shtëpi dhe tokë të re për t'u përdorur. Pikërisht në këtë kontekst ky artikull ka të bëjë edhe me zgjidhjet e përhershme që humanitarët zbatojnë në këtë pjesë të botës, të cilat u sjellin njerëzve një të ardhme të mbushur me mundësi dhe shpresë.

Ibrahim Agah, 65 vjeç, ka jetuar në një strehë emergjente dhe krizash në Malkohi, në shtetin verilindor të Nigerisë Adamawa, për gati një dekadë. Në retrospektivë, pasi Boko Haram sulmoi fshatin e tyre në Gwoza, në shtetin fqinj Borno, në vitin 2013, ai dhe gruaja e tij Hadiza, 45 vjeç, dhe tre fëmijët e tyre kërkuan strehim në Malkohi. Shumë herë, i ulur nën një çati të bërë me shkopinj dhe pëlhurë gomuar, Ibrahim kujton atë natë fatale nëntë vjet më parë, kur Boko Haram dogji të gjitha shtëpitë në fshat. Ai dhe familja

e tij arritën të shpëtonin duke përdorur errësirën si aleat, por nuk morën asgjë tjetër me vete. Ata thjesht vrapuan në shkurre dhe u fshehën dhe lëvizën nëpër rajon dhe më gjerë derisa arritën në sigurinë e Malkohit. Që atëherë, Ibrahim dhe familja e tij janë mbështetur në bujarinë e komunitetit dhe mbështetjen e organizatave humanitare për të përballuar jetesën.

Më herët, kjo familje ka mbajtur veten nga bujqësia, si burimi kryesor i të ardhurave për jetesë, dhe ka vazhduar ta bëjë këtë. Por me gjithë sfidat me të cilat përballet ndër vite, Ibrahim nuk e heq buzëqeshjen nga fytyra. Megjithatë, ka një arsye më shumë pas asaj buzëqeshjeje. Në fakt, ai dhe familja e tij presin të kenë shtëpinë e tyre, falë projektit pilot për zgjidhje të qëndrueshme të koordinuar nga Organizata Ndërkombëtare për Migrim (IOM), e cila në bashkëpunim me komunitetin po ndihmon 182 familje në Adamawa.

Në Labondon fqinje, 37-vjeçarja Hauwa dhe vajza e saj ulen në një kuzhinë të improvizuar dhe shesin ushqime për të ushqyer familjen. Hauwa thotë se nuk ka qenë e lehtë për të të kujdeset për fëmijët e saj që kur Boko Haram

vrau burrin e saj në vitin 2014. Por pilot projekti synon të përmirësojë integrimin lokal të personave të zhvendosur si dhe riintegrimin e refugjatëve nigerianë që janë kthyer nga Kameruni. Këtu, është mirë të theksohet se projektet e udhëhequra nga UNHCR dhe IOM/IOM përdorin një qasje inovative pas emergjencave, pra pas krizës, ndaj ndihmës humanitare që mbështet njerëzit e zhvendosur dhe të cenusshëm për të vazhduar jetën dhe ekzistencën e tyre, pa u varur nga ndihma. Projektet po zhvillohen aty ku kushtet lejojnë, në rajonet më të qëndrueshme të Nigerisë Verilindore.

Qasje Holiste për mirëqenie

Zgjidhjet e qëndrueshme krijojnë pamjen e madhe në lidhje me nevojat e kategorisë vulnerabël të njerëzve dhe si të kontribuojnë në mirëqenien e tyre. Kjo përfshin strehimin, mjetet e jetesës, ujin, kanalizimet, higjienën, sigurinë, arsimin, kujdesin shëndetësor dhe shumë më tepër. Në fakt, shtëpia e re e familjes së Ibrahimit është një nga 215 strehimoret e sapondërtuara që do të kenë tualetet dhe dushet e tyre. Dritat diellore të rrugëve dhe dritat portative diellore shtëpiake do të sigurojnë ndriçim dhe

do të ketë akses më të lehtë në treg, shkollë dhe qendër shëndetësore. IOM po krijon gjithashtu një qendër aftësish për të ofruar arsim dhe trajnim për të rriturit për nevojat e njerëzve, duke përfshirë trajnimin në metodat e përmirësuar të zhvillimit bujqësor, si dhe një serë në qendër të qytetit. Në Labondo, Hauwa dhe 450 familje të zhvendosura dhe vulnerabël do të fitojnë shumë me ndërtimin e një vendbanimi të ri. Domethënë, përveç një shtëpie të re, ata do të marrin edhe 216 m² tokë për ta përdorur për nevojat e tyre, si për bujqësi apo për ndërtimin e objekteve shtesë.

Vendimet që merren nga personat e përfshirë për nevojat e personave të tjerë të përfshirë në situatë

Në Malkohi, IOM dhe partnerët kryejnë konsultime të gjera dhe diskutime në fokus grupe me anëtarët e komunitetit për të gjitha aspektet e projektit. U formua një komitet projekti me përfaqësues nga komunitetet e prekura (të zhvendosurit dhe nikoqirët), Qeveria dhe IOM/IOM. Ky komitet menaxhon të gjithë projektin. Madhësitë e shtëpive dhe pjesët e disponueshme përcaktohen bazuar në madhësinë e familjes dhe kërkesën e komunitetit. Vendndodhja e re ofron mundësi hapësinore për tubime të komunitetit, dhe gjithashtu ofron objekte fetare. Ashtu si të gjitha familjet që janë pjesë e projektit, familja e Ibrahimit është konsultuar se ku duhet të jetë shtëpia e tyre e re dhe kë duan ata si fqinjë. Kjo pjesëmarrje aktive e palëve të interesuara krijon një ndjenjë pronësie, e cila nga ana tjetër është një shtytës dhe inkurajues i qëndrueshmërisë.

Në Labondo, UNHCR dhe partnerët kanë kryer një vlerësim të infrastrukturës socio-ekonomike, bazuar në nevojat e njerëzve që lëvizin në vendbanim, si dhe të popullsisë lokale. Me këtë si pikënisje, ata marrin vendime për përmirësimin e objekteve kyçe për arsimin, kujdesin shëndetësor dhe mjetet e jetesës, në mënyrë që të zvogëlohet presioni mbi komunitetin pritës. Projekti përfshin ndërtimin e tre blloqeve të klasave dhe një tregu, rinovimin e qendrës shëndetësore për familjet e reja në vendbanim, por edhe për komunitetin nikoqir.

Projekti gjithashtu merr parasysh cenueshmërinë e familjeve të synuara, veçanërisht grave, njerëzve me nevoja specifike dhe njerëzve që përballen me shqetësime serioze për mbrojtjen, dhe u jep përparësi atyre për pjesëmarrje në projekt. Por si anëtarët e komunitetit ashtu edhe PZHBV-të në Labondo janë

gjithashtu të përfshirë në mënyrë aktive në projekt, i cili përfshin konsultime për nevojat dhe preferencat e tyre, si dhe përfshirjen në ndërtimin aktual. Kështu për shembull, Hauwa dhe fqinjët e saj së shpejti të rinj bëjnë tullat e strehës, që do të thotë se ata jo vetëm prodhojnë materialet e nevojshme të ndërtimit, por gjithashtu marrin ndihmë të konsiderueshme për jetesë. Hauwa e kujton shumë mirë se si kishte humbur çdo shpresë për një të nesërme më të mirë kur burri i saj u vra pothuajse nëntë vjet më parë. Por sot, ajo e shikon të ardhmen me shpresë për veten dhe katër fëmijët e saj. Pas pak muajsh ata do të kenë shtëpinë e tyre në lagje dhe do të bashkohen me qindra familje të tjera në rrugën e rindërtimit të jetës së tyre. Në Malkohi, nga ana tjetër, shtëpia e re e Ibrahimit pothuajse ka përfunduar. Ai dhe familja e tij pritet të vendosen në shtëpinë e re pas disa muajsh. Por Ibrahimit ndihmoi në krijimin e shtëpisë së tij të re. Pas nëntë vitesh zhvendosjeje dhe pasigurie, ai dhe familja e tij shikojnë drejt një të ardhmeje

të mbushur me mundësi dhe shpresë. Si përfundim, është mirë të thuhet se zgjidhjet e qëndrueshme ofrojnë një mundësi për t'i nxjerrë njerëzit nga një situatë vulnerabël, për të reduktuar varësinë e tyre nga ndihma dhe për t'u dhënë atyre shpresë për një të ardhme më të mirë. Dhe, që zgjidhjet të jenë të qëndrueshme, disa faktorë janë jashtëzakonisht të rëndësishëm. Këto janë çështje që lidhen me tokën, pronën dhe strehimin, aksesin në shërbimet bazë, kohezionin social, paqen dhe çështjet e zgjidhjes së konflikteve dhe aksesin në mjete të qëndrueshme jetese. Prandaj, projektet pilot të zgjidhjeve të qëndrueshme janë mësim domethënëse nga të cilat qeveria dhe komuniteti humanitar përfitojnë shumë pasi zgjidhje praktike të qëndrueshme po zbatohen në Nigerinë Verilindore bazuar në këto projekte.

Mr. Biljana Popovska
(për më tepër vizitoni <https://unocha.exposure.co/new-homes-bring-new-hope-in-northeast-nigeria>)

Intelegjenca artificiale edhe në vitin 2023 do të jetë teknologji dominante në industrinë e mbrojtjes

Sipas raportit të IBM Global për indeksin e miratimit të inteligjencës artificiale, niveli apo përqindja e miratimit të së njejtës në botë, u rrit ndjeshëm dhe momentalisht arrinë 35 për qind, që tregon rritje që nga viti 2021. Sipas studimit, 42 për qind e bizneseve kanë theksuar se bëjnë hulumtime rreth inteligjencës artificiale, ndërsa 35 për qind, vërtetojnë se tashmë inkorporojnë inteligjencë artificiale në kuadër të operacioneve të tyre. Deri në vitin 2028 tregu i inteligjencës artificiale pritet të vleresohet deri në 13,71 miliardë dollar amerikan në SHBA. Zbatimi i inteligjencës artificiale do t'a stimulojë zhvillimin dhe rritjen e sektorit të mbrojtjes. Industria globale e mbrojtjes dhe e sigurisë ndjek rrugën e inovacionit dhe teknologjisë. Rëndësia e robotikës dhe inteligjencës artificiale në të luftuarit preciz është e pranuar nga ana e kreatorëve të politikave dhe inxhinierëve. Në mënyrë shtesë, kjo nuk kufizohet vetëm nga ana e ushtrisë. Këto zgjidhje ndihmojnë edhe në zbatimin e ligjit si dhe në sigurinë e kufijve në suaza nacionale. Ata janë adaptuar, janë përfshirë dhe luftojnë përmes përdorimit të teknologjisë, e në këtë rast konflikti aktual ndërmjet Ukrainës dhe Rusisë jep një shembull të mirë. Në këtë konflikt, dronet përdoren për një numër të madh operacionesh dhe për realizimin e sulmeve. Për shembull, Armata e

Indisë formoi një qendër për inteligjencë artificiale në Mathija Predesh, ku zhvillohet një hulumtim intenziv për zhvillimin e teknologjive transformuese për përdorim ushtarak. ISR-aktivitetet (inteligjencë, kërkim dhe zbulim), gjithashtu kanë mundësi të përmirësohen me një analizë të mirë të të dhënave dhe me anë të përdorimit të VI. Forcat policore mund të përdorin një analizë të argumentuar gjatë të gjitha hetimeve falë inteligjencës artificiale. Kombinimi i të dhënave nga disa burime mund të lehtësojë zgjidhjen e rastit, nga grumbullimi i të dhënave, deri te interpretimi i të dhënave, duke përfshirë të dhënat që janë të bazuara në letër. Rreziqet potenciale mund të identifikohen dhe resurset mund në mënyrë adekuate të ndahen me anë të përdorimit të të dhënave dhe algoritmeve për të mësuarit me makinë. Të dhëna dhe informata mund të merren edhe nga pajisjet me rrjet, si radarë dhe sisteme automatike për identifikim me anë të inteligjencës artificiale. Edhe pse përparsitë e inkorporimit të inteligjencës artificiale në sektorin ushtarak dhe në atë të sigurisë, janë evidente, ekzistojnë edhe mangësi të caktuara, si për shembull sa i përket ruajtjes së privatisë. Rreziqet strategjike përfshijnë potencial për eskalimin e konfliktit i cili vijon, sepse posedohen mjete dhe teknologji për të. Më tej, nuk mund të mohohet fakti ku në rast se mund

të programohet sistem për sigurinë e njerëzve, kafshëve dhe ekosistemit në tërësi, mund të përdoret në mënyrë të barabartë e qëllimisht për krijimin e një vakumi të caktuar. Sistemi asnjëherë nuk do të mund të vërtetojë faktin se të shtënat a kanë qenë të patjetërsueshme, ndërsa të njejtat kanë sjellur deri në humbje të jetës apo të ndonjë burimi të vlefshëm natyror, sepse ekziston mundësia shumë e vogël për gabim. Megjithatë, inteligjenca artificiale është e ardhmja e të luftuarit bashkëkohorë. Secili institucion i mbrojtjes në vend duhet t'i përdorë të dhënat e harduarit bashkëkohorë të inteligjencës artificiale. Në botë, aty ku ushtritë tashmë janë të përfshira në të luftuarit teknologjik, të njejtat nuk kanë mundësi të funksionojnë pa disa zgjidhje avancuese. Vetëm një zgjidhje e integruar mund t'i unifikojë të gjitha këto mjete të ndryshme dhe të ketë kuptim për gjithë këtë situatë, duke pasur parasysh numrin e madh të mjeteve të përfshira – njerëz, automjete, pajisje dhe teknologji. Intelegjenca artificiale do t'i ndryshojë sistemet bashkëkohore ushtarake. Mundësitë e kësaj teknologjie janë shumë të zgjeruara. Pa dyshim që inteligjenca artificiale e ka çelsin e mbrojtjes dhe të sigurisë së një kombi për të ardhmën.

Mr. Zorica Stojkova

Për vizitë në Akademinë Ushtarake

Zhvillimi i Akademisë Ushtarake mbetet një ndër prioritetet e Ministrisë së Mbrojtjes sepse në këtë institucion formohen liderët e ardhshëm të Armatës së Republikës së Maqedonisë së Veriut. Akademia është pjesë esenciale e sistemit të mbrojtjes së vendit dhe për këtë gjë e kemi patjetër të vazhdojmë që së bashku t'a zhvillojmë”, tha ministrja e mbrojtjes Sllavjanka Petrovska gjatë vizitës në Akademinë Ushtarake “Gjeneral Mihajlo Apostolski”, ku u takua me dekanin, kolonelin Mitko Bogdanoski, me kuadrin mësimor-shkencor dhe me një pjesë të kadetëve të Akademisë Ushtarake. Në tëkësimin me dekanin e Akademisë Ushtarake, kolonelin Bogdanoski, ministrja u informua për aktivitetet gjatë vitit 2022, si dhe për planet për vitin 2023. Koloneli Bogdanoski, informoi edhe rreth akreditimit të programeve studimore të ciklit të dytë të studimeve gjatë periudhës 2022-2027 si dhe për riakreditimin e programeve studimore për ciklin e parë të studimeve. Gjatë vizitës ministrja Petrovska

bisedoi me një pjesë të kadetëve të Akademisë Ushtarake, të cilëve u tha që të jenë aktivë, t'i zhvillojnë aftësitë dhe njohuritë e tyre, sepse ata janë oficerët e ardhshëm të Armatës dhe se nga ana varet se si do të zhvillohet Armata gjatë vitve që vijnë.

„Në Akademinë Ushtarake ligjërojnë profesorë dhe ligjerues me përvojë dhe detyra juaj është që të merrni njohuritë e duhura dhe të mendoni si oficerë të ardhshëm të NATO-s. Shfrytëzoni të gjitha mundësitë që ua ofron Akademia Ushtarake, rrjetohuni me kolegët tuaj nga vendet anëtare të NATO-s dhe dëshmoni se Maqedonia e Veriut ka oficerë që mund të jenë krahu për krahu me oficerët tjerë të armatave të NATO-s”, tha ministrja gjatë takimit joformal me kadetët. Akademia Ushtarake është institucion i arsimit të lartë e cila shkollon kuadro për mbrojtje dhe për Armatën, për menaxhimin me kriza dhe për sistemin e mbrojtjes dhe të shpëtimit. Në Akademinë Ushtarake organizohet shkollimi në të gjitha ciklet e studimit, ndërsa kuadri i profesorëve në mënyrë të vazhdueshme merr pjesë në projekte hulumtuese ndërkombëtare

dhe në seminare e punëtori. Në këtë Akademi Ushtarake, përveç nevojave për Armatën e Republikës së Maqedonisë së Veriut, shkollohen edhe kadetë nga Mali i Zi, Bosnja e Hercegovina dhe nga Kosova.

Për nder të pjesëtarëve të rënë të VING-ut ajror

Me një minutë heshtje dhe me vendosjen e kurorave me lule të freskëta pranë pllakave përkujtimore në vendin e quajtur Bllacë e Katllanovës, si dhe para Komandës së VING-ut Ajror, u shënuar pesëmbëdhjet vjetori i aksidentit me helikopter në të cilin humbën jetën tragjikisht njëmbëdhjetë pjesëtarë të përbërjes së VING-ut ajror, duke u kthyer nga misioni paqësor ALTEA. Pranë pllakës përkujtimore në Bllacë të Katllanovës, përpos familjarëve të pjesëtarëve

që humbën jetën, kurora me lule të freskëta vendosi edhe një delegacion i Ministrisë së Mbrojtjes dhe Shtabit të Përgjithshëm të Armatës, i përbërë nga zëvendësministri i mbrojtjes Bashkim Hasani dhe nga drejtori i Shtabit të Përgjithshëm gjeneralmajori Zoran Milevski, nga kabineti i presidentit dhe njëherit komandant suprem i forcave të armatosura, nga Komuna e Petrovecit, nga Komanda për Operacione, nga VING-u Ajror si dhe përfaqësues nga Brigada e Parë e Këmbëorisë.

Pesëmbëdhjetë vjetori i tragjedisë helikoperistike u shënuar edhe nga ana e pjesëtarëve të VING-ut ajror edhe para pllakës përkujtimore pranë kazermës “Strasho Pinçur” në Petrovec. Nderime pjesëtarëve iu bënë edhe nga ana e përfaqësuesve në bazën ushtarake “Butmir” në Sarajevë, si dhe në parkun memorial me një mbeldhje komemorativë për nder të njëmbëdhjetë pjesëtarëve që humbën

jetën nga kontingjenti i Maqedonisë në kuadër të misionit ALTEA në BeH. Në aksidentin me helikopter, në ditën e sotme para pesëmbëdhjetë viteve, duke u kthyer nga misioni paqësor ALTEA, tragjikisht humbën jetën nënkolonel Toni Spasevski, major Goran Risteovski, kapetanët Brane Spasovski dhe Igor Gjoreski, rreshterët Sllavčo Vasilev dhe Toni Davitkovski, rreshterët e vjetër Janko Shiriq dhe Aleksandar Taskovski, rreshterët Miki Ivanovski dhe Aleksandar Vasiq, si dhe dhjetari Zlatko Veljanovski.

U shënua 80 vjetori i rënies së heroit kombëtar Mirçe Acev

Duke i përshëndetur të pranishmit, nënkoloneli Sllavço Kuzmanovski, komandanti i kazermës, theksoi se Batalioni Artilerik në Prilep ndjek dhe respekton traditat. “Shënojmë 80 vjetorin e rënies së patriotit, heroit kombëtar Mirçe Acev, i cili dha jetën e tij për lirinë e vendit. Kazerma jonë si pjesë e forcave të armatosura dhe të sigurisë, gjegjësisht si pjesë e Armatës, i vazhdon traditat luftarake të luftëtarëve të njëjësive ushtarake të LNÇ-së”, tha nënkoloneli Kuzmanovski me rastin e këtij përvjetori. Në rrugëtimin jetësor dhe luftarak të Mirçe Acevit, si njëri ndër revolucionarët më të shquar maqedonas gjatë Luftës së Dytë Botërore, ndalet edhe historiani Rubinço Bellçevski, i cili tha se Mirçe Acev ka qenë i vrarë në mënyrën më mizore nga ana e okupatorit fashist. „Mirçe Acevi rrjedh

nga një familje revolucionare. Pothuajse e gjithë familja e tij ka qenë e përfshirë në luftërat për Maqedoninë e pavarur. Si njëri ndër njerëzit më autoritativ, me një seriozitet dhe përgjegjësi të shquar, me një ndjenjë të theksuar shoqërore, me guxim dhe këmbëngulje, që nga vitet e studimeve në Beograd, është përfshirë në aktivitetet revolucionare, që më vonë të bëhet pjesë e UFR-së, pjesë e sindikateve të Prilepit që e kanë organizuar grevën e madhe të monopolist në Prilep më 4 prill të vitit 1938. Në vitin 1940, ka qenë organizator i festimeve të lindenit, ku ka mbajtur fjalim rasti, e si pasojë ka kaluar disa ditë në stacionin policor në Ohër. Pa dashur të jetë shumë eksponues, ngadalë por sigurt, Acevi është shëndërruar në një tribun kombëtar, një idol i gjeneratave të reja. Në pranverën e vitit 1930 e ka formuar KL të LKRJ-së,

ndërsa më pas ka qenë edhe pjesëmarrës i demonstratave të dhjetorit në Beograd, ku është burgosur për 15 ditë. Në vitin 1940, ka udhëhequr shtypshkronjën në Shkup ku janë shtypur e botuar buletinët dhe fejtonet e PK “Iskra”. Mirçe Acevi gjatë kohës së okupimit nuk ka qëndruar vetëm në një vend. Ai vazhdimisht ka lëvizur në vende të ndryshme të shtetit, duke realizuar detyra të ndryshme të partizanëve, duke punuar si instruktor. Në vitin 1941 ka qenë anëtar i Shtabit Krahinor Partizan, duke e kaluar rreth e përqark Maqedoninë dhe duke formuar aradha të shumta partizane. Përgjatë fillimit të kryengritjes së armatosur, së bashku me Strasho Pinxhurin, kanë organizuar organizatat partiake dhe aradha partizane. Në dhjetor të vitit 1942, së bashku me Strasho Pinxhurin arrestohen në Veles, në një shtëpi e cila ka shërbyer si shtypshkronjë dhe prej aty janë dërguar në Shkup në vuajtje të dënimit ku kanë qenë jashtëzakonisht të maltretuar. Strashoja ka ndërruar jetë pas disa ditëve, ndërsa Mirçe Acevi është treguar më i qëndrueshëm dhe duke pasur mundësi që shumë shpejt të vdes, është dhënë urdhër që i njejtë të hidhet nga dritarja më 4 janar të vitit 1943. Strasho Pinxhuri dhe Mirçe Acevi kanë qenë djem të Maqedonisë që e kanë dashur shumë popullin maqedonas, fatin dhe lirinë e tij – theksoi mes tjerash historiani Bellçevski. Mirçe Acev është shpallur hero kombëtar më 29.7.1945, që më pas një numër i madh i institucioneve të mbajnë emrin e tij, në mesin e të cilëve edhe gjimnazi i Prilepit, kazerma në këtë qytet, ndërsa në disa vende tjera janë vendosur pllaka përkujtimore në të cilat në përvjetoret e vdekjes së tij, përkujtoheet me respekt.

Karolina Miceva
Zoran Vasilevski

Kurzi bazik i liderëve për mbështetje psikologjike dhe kontroll të stresit gjatë operacioneve për liderët e Batalionit të 2. Këmbësorik

Kursi OKLPPCOS u realizua nga një ekip i psikologëve ushtarakë të udhëhequr nga një civile, psikologjia Susana Petkovska, e cila me përvojën e saj shumëvjeçare profesionale si psikologe, kontribuoi dukshëm në zotërimin e njohurive të nevojshme dhe përvetësimin e aftësive të nevojshme për mbështetje psikologjike. dhe zbatimi ishte nën përgjegjësinë e Komandës për stërvitje dhe doktrina nga Velesi. Kursi ka zgjatur 10 ditë pune dhe gjatë kësaj periudhe janë mbajtur ligjërata me 20 tema nga fusha e psikologjisë ushtarake, me një numër të madh ushtrimesh individuale dhe grupore. Pas përfundimit të kursit u bë testimi i studentëve, dhënia e certifikatave për përfundimin me sukses të kursit dhe shoqërimi me një koktej rasti.

Ligjëratat mbuluan temat më kritike në fushën e psikologjisë si shkencë e sjelljes njerëzore, dhe kishin të bënin me të gjithë faktorët e mundshëm që do të ndikonin pozitivisht ose negativisht në sjelljen e një ushtari para dërgimit, gjatë dislokimit dhe pas kthimit të tij nga dislokimi (misioni), si dhe riintegrimin e tij në familje, njësi dhe shoqëri. Në të njëjtën kohë, u studiuuan veprimet që lideri duhet të ndër marrë në lidhje me vartësit e tij, për t'u ofruar atyre përgatitje psikologjike në kohë për t'u përballur me sfidat, presionet psikologjike dhe situatat kritike që do të lindnin gjatë kryerjes së detyrave, si si dhe pas ekzekutimit të tyre. Dëgjuesit fituan njohuritë dhe aftësitë bazë në fushën e komunikimit efektiv si një proces dhe një mënyrë për të ndërtuar një marrëdhënie të qëndrueshme bashkëpunimi midis drejtuesit dhe vartësit, si dhe midis të gjithë anëtarëve të njësisë. Në leksionet për sjelljen emocionale dhe inteligjencën emocionale, u studiuuan emocionet si procese psikologjike që drejtojnë sjelljen e njeriut në mjedisin ushtarak dhe jashtë tij. Veçanërisht domethënëse e të rëndësishme ishin ligjëratat në fushën e stresit, stresit luftarak dhe metodave për tejkalimin e tij, si fenomen që ka efektet më negative tek ushtarët që kryejnë detyra me rrezikshmëri të lartë, si gjatë dhe pas ekzekutimit të detyrave luftarake. Ligjëratat me temat e etikës,

Nga data 12 deri më 23 dhjetor 2022 në kazermën "Jane Sandanski" në Shtëpi u mbajt kusi bazik i liderëve për mbështetje psikologjike dhe kontroll të stresit gjatë operacioneve (OKLPPCOS 3-22) në të cilin morrën pjesë 14 dëgjues nga Batalioni i 2. Këmbësorik. Kursi i dedikohet vetëm nevojave të liderëve që dalin nga Batalioni i 2. Këmbësorik si njësi e vetme e deklaruar e NATO-s dhe e vlerësuar e Armatës së Republikës së Maqedonisë së Veriut, me qëllim të përgatitjes së plotë mentale të liderëve për realizimin e detyrave të ndryshme në kuadër të misioneve të NATO-s

moralit, motivimit, synonin zhvillimin e aftësive që do të nxisin ushtarët të realizojnë potencialin e tyre të plotë të punës për kryerjen cilësore të detyrave që duhet të jenë në përputhje me vlerat

ndërmjet ligjëruesve dhe dëgjuesve për cilësinë e kursit dhe qëllimet për e arritura, ku dëgjuesit shprehën mirënjohje të madhe për ligjëruesit për përpjekjet vetëmohuese në ndarjen e

e ushtrisë dhe parimet e operacioneve ushtarake. Temat që kanë të bëjnë me përgatitjen psikologjike dhe mbështetjen për familjet e ushtarëve që shkojnë në mision patën një ndikim të fortë tek dëgjuesit, të cilët, me shumë shembuj personale nga vendosja e tyre në misionet në Afganistan dhe Kosovë, ndanë përvoja dhe sfida të ndryshme që kanë hasur. familjet e tyre, si dhe mënyrat për t'i kapërcyer të njëjtat. Në fund të kursit u bë një analizë grupore

njohurive të tyre. Në lidhje me objektivat e arritura të kursit, u konstatua se prezantimi i këtij lloji të kursit është jashtëzakonisht i nevojshëm për të gjitha njësitë në Ushtri, veçanërisht për njësitë e deklaruara ku dislokimi është më i përhapuri, në radhë të parë sepse lënda ofron njohuri dhe aftësi për përgatitjen personale të drejtuesve, si dhe përgatitjen dhe mbështetjen e ushtarëve dhe familjeve të tyre.

Viktor Krstevski

FORCA TË REJA NË RRA REPUBLIKËS SË MAQ

ADHËT E ARMATËS SË EDONISË SË VERIUT

Minahedhësi „M69” dhe „M69A”

Nevoja për armë artilerie për mbështetjen e afërt me zjarr të njëjësive të këmbësorisë ka qenë gjithmonë një prioritet. Peshja e lehtë, shënjestrimi efektiv, fuqia e lartë e zjarrit dhe shpejtësia e zjarrit, trajektorja parabolike e minahedhësit, mirëmbajtja e lehtë dhe opsionet e ndryshme të transportit e bëjnë minahedhësin pothuajse një armë ideale për mbështetje të menjëhershme luftarake. Avantazhi i minahedhësit është aftësia për të marrë lehtësisht dhe shpejt një pozicion luftarak për veprim (në vetëm dhjetë sekonda), të gjuaj disa mina dhe më pas ta çmontoni shpejt mortajën në 3 pjesë dhe të vendoset në një pozicion të ri luftarak, gjë që rrit mundësinë të mbijetesës. Falë lëvizjes parabolike të minahedhësit dhe për të vështirësuar zbulimin vizual të llaçit dhe mbrojtjen e shërbimit, minahedhësi mund të përdoret nga një kanal, pas një muri, një shtëpie ose një objekti, një pyll, një hendek dhe pozicione të tjera. Minahedhësi „M69” sipas peshës dhe kalibrit i përket grupit të minahedhësve të mesëm, kurse për nga solucionet konstruktive i përket grupit të mjeteve portative. Qëllimi kryesor i minahedhësit „M69” është shkatërrimi dhe neutralizimi i fuqisë punëtore dhe mjeteve luftarake të armikut (në mjedis të hapur ose në strehimore), hapja e një shtegu përmes fushave të minuara dhe pengesave me tela, krijimi i një ekrani tymi për vëzhguesit e verbër dhe pozicionet luftarake dhe ndriçimi i fushëbetejë. Minahedhësi mund të përdoret edhe për aksione luftarake me njësi të mekanizuara, me qëllim ndarjen dhe shkatërrimin e këmbësorisë që vepron në mbështetje të tankeve dhe mjeteve të blinduara. Pjesët kryesore të minahedhësit janë: një fuçi e lëmuar me prapanicë, një karrocë me dy këmbë, një bazë, një pamje mekanike „NSB-3” dhe pjesë këmbimi, vegla dhe aksesore. Minahedhësi me minën funksionon me një trajektore lëvizjeje parabolike, gjë që e bën atë të përshtatshëm për sulme, domethënë për veprime luftarake në shpatet e pasme (pas kodrës), në gryka dhe gropa tokësore. Minahedhësi „M69” përdorë modelet vijuese të minave:

1. Minë momentale „M74” me ndezës „UT M68PII”
2. Minë momentale „M68PII” me ndezës „UT M68”

3. Minë me dritë „M67” me ndezës „TP M67”

4. Minë gazi „M62” me ndezës „UT M62PZ”

5. Minë stërvitëse „M62”

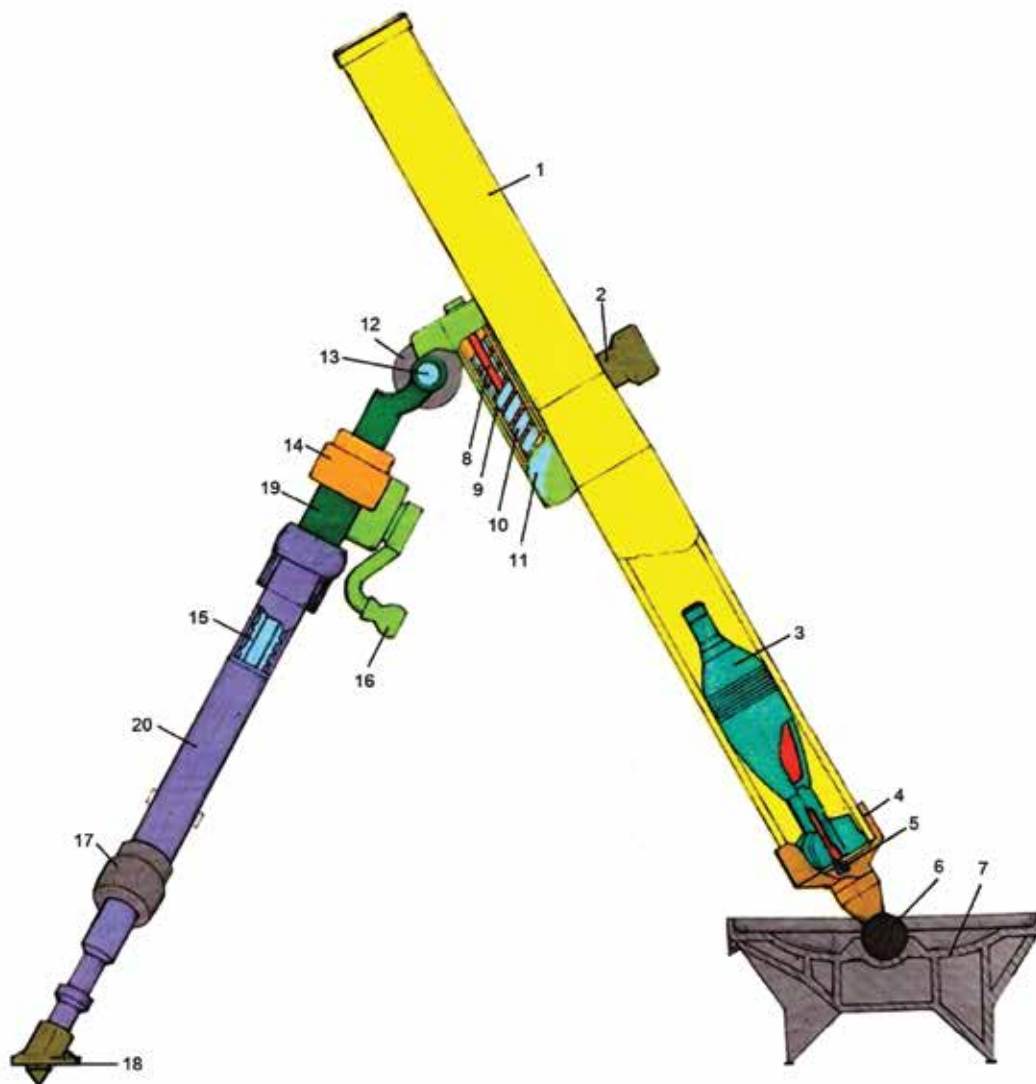
6. Minë stërvitëse „M68”

Minat tokësore kanë një rreze vrasëse prej 30 m për objektivat në këmbë dhe 18 m për objektivat e shtrirë. Ndryshe, veprimi i suksesshëm i mortajës „M69” me kalibër 82 mm në forcat e zbuluara armike dhe mjetet luftarake jashtë strehës (në kushte të favorshme meteorologjike) arrihet në distanca prej 4.500 m gjatë operimit me minën „M74” dhe me minierën „M68P1” me ngarkesë speciale deri në 3900 m, ndërsa me ngarkesë të zakonshme deri në 2.900 m. Një veprim i suksesshëm mbi fuqinë lëvizëse dhe mjetet luftarake që ndodhen në llogore ose strehimore ose kur hapen kalimet përmes pengesave me tela arrihet në distanca 3500 m kur operohet me minierën „M74”, 3000 m me minierën „M68P1” me tarifë speciale. dhe me karikim të zakonshëm deri në 2.500 m. Kur synoni fuqinë punëtore dhe mjetet luftarake të zbuluara në një zonë më të madhe (ajrore në momentin e zbakimit, etj.), veprimi i suksesshëm i mortajave me mina të përshtatshme dhe ngarkesa baruti arrihet në distanca me varg apo me rreze maksimale. Shpejtësia e qitjes pa kontroll dhe korigjim të elementeve të synimit është 20-25 mina në minutë, dhe me kontroll dhe korigjim të elementeve të synimit është deri në 20 mina në minutë. Ekuipazhi i minahedhësit përbëhet nga 4 ushtarë. Për transport më të lehtë, llaçi zbërthehet në 3 pjesë, kështu që shërbimi mund ta mbajë atë me ndihmën e kornizave metalike të pasme. Ndryshe, „M69” mund të transportohet me veturë motorike apo me parzmorë, si dhe me kafshë për të cilat është krijuar një shalë speciale me kllapa metalike për bartjen e llaçit dhe të gjitha pajisjeve. Versionet e minahedhësit „M69” janë: „M69A” me kalibër 82 mm, „M69B” me kalibër 81 mm NATO dhe versioni i përmirësuar „M96” me kalibër 82 mm. Përdorues të mortajës M69 dhe versioneve të saj janë këto shtete: Serbia, Siria, Kroacia, Filipinet (versioni „M69B” me kalibër 81 mm), Afganistani („M96” me kalibër 82 mm), Bosnja e Hercegovina dhe Maqedonia e Veriut.

Ivica Dameski

1. Tubi
2. Hryvina
3. Mina
4. Ana e prapme
5. Sulmuesi
6. Rrethorja
7. Shtresa
8. Klipi
9. Cilindri i amortizuesit
10. Hapësira e amortizuesit
11. Kapaku

12. Die (pajisje për dhënien e drejtimit të tubit)
13. Pajisja kthyese
14. Kutë (pajisje për dhënien e pjerrësisë/këndit të tubit)
15. Pajisja kthyese
16. Leva e ingranazhit me pjerrësi (pajisje për pjerrësi të tubit)
17. Rrafshuesi i tubit
18. Putra e këmbëzës
19. Trupi i pajisjes së animit të tubit
20. Këmba e laftit

Karakteristikat taktiko-teknike të „M69“

Karakteristikat taktiko-teknike të „M69“	
Përdorues të minahedhësit	4
Kalibri	82.14 mm
Gjatësia e brendësisë së gypit	1.200 mm
Gjatësia e gypit me pjesën e prapme	1.347 mm
Vargu maksimal me minë „M74“	4.850 m
Vargu maksimal me minë „M68P1“	4.200 m
Vargu maksimal me minat tjera	3.045 m
Vargu minimal	85 m
Fusha vertikale e veprimit	nga 45° deri 85°
Fusha horizontale e veprimit me lëvizje kah thika	60-00
Fusha horizontale e veprimit pa lëvizje kah thika	2-48
Shpejtësia e qitjes me përmirësim të elementeve të shënjestrimit	20 granata në minutë
Shpejtësia e qitjes pa përmirësim të elementeve të shënjestrimit	25 granata në minutë
Pesha e minahedhësit me shënjestrën	45 kg
Pesha e tubit me pjesën e prapme	14.5 kg
Pesha e laftit të mprehtë	14 kg
Pesha e shtresës	15 kg
Pesha e shënjestrës me kutinë	1.5 kg

Avioni „KAI KF-21 Boramae“

Forcat Ajrore të Koresë së Jugut

Periodha e viteve të '50-ta të shekullit XX, veçanërisht gjatë Luftës së Koresë, konsiderohet një periudhë kritike për Forcat Ajrore të Koresë së Jugut. Në fillim të luftës, forca ajrore përbëhej nga një personel prej 1800 personave, ishte e pajisur me vetëm rreth 20 avionë stërvitor, si dhe me rreth 10 avionë të avancuar "T-6 Texan" të blerë nga Kanadaja. Në anën e kundërt, Forcat Ajrore të Koresë së Veriut blenë një numër të konsiderueshëm të luftëtarëve "Yak-9" dhe "La-7" nga Bashkimi Sovjetik, duke demonstruar forcë në numër dhe epërsi. Gjatë luftës, Koreja e Jugut bleu 110 avionë, nga të cilët: 79 bombardues, tre skuadronë luftarake dhe një krah luftarak. Avionët e parë luftarakë "F-51D Mustang" u siguruan nga Shtetet e Bashkuara, së bashku me një kontingjent pilotësh instruktorë të Forcave Ajrore të Shteteve të Bashkuara.

Lufta Koreane u zhvillua midis viteve 1950 dhe 1953. Pretendentë nga njëra anë ishin Republika e Koresë së Jugut, e mbështetur nga Shtetet e Bashkuara dhe vendet e tjera aleate. Nga ana tjetër ishte Republika Popullore Demokratike e Koresë (Koreja e Veriut), e cila kishte ndihmë dhe mbështetje nga Kina dhe Bashkimi Sovjetik. Sot, pas 70 vitesh, tensioni mes Koresë së Veriut dhe Koresë së Jugut është ende aktualë dhe në këtë drejtim po intensifikohen edhe programet e zhvillimit në fushën e aviacionit.

Pas përfundimit të Luftës së Dytë Botërore, më 10 gusht 1946 u themelua Shoqata e Aviacionit të Koresë së Jugut. Pavarësisht statusit të dobët të forcave të armatosura koreane në atë kohë, njësia e parë e aviacionit u formua më 5 maj 1948r. Me këtë rast dhe në ato rrethana, Shtetet e Bashkuara caktuan 10 avionë vëzhgimi "L-4 Grasshopper" për Forcat Ajrore të Koresë së Jugut. Një vit më vonë, u themelua Akademia e Aviacionit

Projekti "KF-X Advanced Fighter Jet Multirole" kishte për qëllim të prodhonte avionë ushtarakë modernë që do të ishin një zëvendësim i denjë për avionët e vjetër të Koresë së Jugut „F-4D/E Phantom II“ dhe „F-5E/F Tiger II“. Ky informacion u dha në mars të vitit 2001 nga presidenti i Koresë së Jugut Kim Dae-jung gjatë ceremonisë së diplomimit të Akademisë së Forcave Ajrore të Koresë. Projekti u konsiderua jashtëzakonisht ambicioz, me Institutin Korean për Analizat e Mbrojtjes duke vënë në dyshim aftësinë e vendit për të përfunduar projektin e ndërlikuar.

Avioni "KAI KF-21 Boramae" (i njohur më parë si KF-X) është një produkt i Programit të Zhvillimit të Avionëve Luftëtarë të Koresë së Jugut me pjesëmarrje indoneziane. Qëllimi i pjesëmarrjes së përbashkët është të prodhojë një luftëtar të avancuar dhe me shumë funksione për forcat ajrore të

Koresë së Jugut dhe Indonezisë. Bëhet fjalë për një teknologji "stealth" apo (luftëtar i gjeneratës së katërt), i cili nuk mban armë në magazinat e brendshme si luftëtarët e gjeneratës së pestë. Programi udhëhiqet nga Qeveria e Koresë së Jugut, e cila zotëron 60% të aksioneve të programit. Indonezia mori 20% të aksioneve në program në 2010 (në këmbim të një prototipi, pjesëmarrjes në dizajn, të dhënave teknike dhe ndarjes së prodhimit). Kontrata e dytë midis Indonezisë dhe Koresë ishte një kontratë pune midis një kompanie koreane „Korean Aerospace Industries“ (KAI) dhe prodhuesit shtetëror indonezian i fluturakeve e avionëve „PT Dirgantara“ (PTDI). Sipas kësaj kontrate, PTDI dërgoi 100 inxhinierë në Korenë e Jugut për të marrë pjesë në projektimin strukturor dhe zhvillimin e "KF-21". Pjesa e mbetur prej 20% e aksioneve mbahen nga partnerë privatë, duke përfshirë prodhuesin

“Korean Aerospace Industries”. Ky është programi i dytë i zhvillimit të avionëve luftarakë vendas të Koresë së Jugut (pas zhvillimit të programit të avionëve FA-50). Objektivi fillestar i programit ishte të zhvillonte një luftëtar shumëfunktional me dy motorë, me një vend të vetëm, me aftësi stealth që tejkalonin ato të avionëve „Dassault Rafale” dhe „Eurofighter Typhoon”, por më pak se ato të “Lockheed Martin F-35 Lightning II”. Konsideratat fillestare janë se “KF-X” duhet të jetë superior ndaj “F-16 Fighting Falcon”, me 50% rreze më të gjatë luftarake, 34% jetë më të gjatë strukturore, të përfshijë avionikë dhe radarë më të mirë, me aftësinë për një luftë elektronike më efektive dhe lidhje të të dhënave. Këto kërkesa të projektimit më vonë u reduktuan nga Forcat Ajrore ROK në një luftëtar të gjeneratës 4+ me aftësi të kufizuara “stealth”. Forcat Ajrore preferojnë përfitimet e një dizajni me dy motorë, me performancë më të mirë luftarake dhe siguri, si dhe një kornizë më të madhe avioni me hapësirë për përmirësime. Këto përmirësime mund të çojnë në një riklasifikim të ardhshëm si një gjahëtar i gjeneratës së pestë. Në prill të vitit 2021, prototipi i parë u kompletua dhe u prezantua gjatë një ceremonie komisionimi në selinë e KAI-t në Aeroportin Sacheon. Avionit iu dha emri zyrtar Boramae, që do të thotë “skifteri i ri” ose “skifteri i luftës” në koreanisht. Fluturimi i parë provë u krye më 19 korrik 2022 dhe prodhimi serik është planifikuar të fillojë në vitin 2026. Të paktën 40 avionë janë planifikuar të dorëzohen deri në vitin 2028 dhe Koreja e Jugut pret të vendosë një total prej 120 avionë deri në vitin 2032. Gjithashtu janë planifikuar variante për eksport në vendet e interesuara. Agjencia e armatimeve të Polonisë ka thënë se është

duke monitoruar nga afër zhvillimin e “KF-21 Boramae”, duke hapur potencialisht rrugën për blerjen e një versioni të ardhshëm “Block 2” të avionit luftarak. Në këtë program, Turqia gjithashtu mendoi të bashkohej me 20% të aksioneve, por donte më shumë kontroll sesa ofronte Koreja e Jugut. Në Indonezi, programi i zhvillimit të „KF-X” quhet edhe programi „IF-X”, ndërsa avioni do t’a fitojë shenjën „F-33”. Faza e zhvillimit ka pasur vonesa të shumta për shkak të diskutimeve të vazhdueshme për koston e saj ekonomike. Projekti mori një interes të ri pas një studimi fizibiliteti të vitit 2008 dhe pas sulmeve të Koresë së Veriut në vitin 2010. Megjithatë bart rreziqe dhe kostoja e pritshme për njësi do të jetë dukshëm më e lartë se blerja e avionëve nga prodhues të huaj, zhvillimi i industrisë

vendase të mbrojtjes konsiderohet të jetë i një rëndësie kombëtare dhe pritet të ketë një efekt valëzues në industri të tjera të teknologjisë së lartë. Kompania “Korean Aerospace Industries” (KAI) fitoi ofertën e shpallur të prodhimit. Ajo gjithashtu punon ngushtë me “Lockheed Martin” për sa i përket mbështetjes teknologjike, e cila ka rënë dakord të transferojë rreth dy duzina „F-35A” teknologji si pjesë e marrëveshjes për blerje. Megjithatë, qeveria amerikane ka bllokuar transferimin e katër teknologjive jetike: radarit (AESA), kërkimit dhe gjurmës infra të kuqe (IRST), shënjestrimi elektro-optik (EO TGP) dhe teknologjia e bllokimit të frekuencave radio (RF Jammer). Me këto bllokada, Koresë së Jugut i kërkohet të zhvillojë në mënyrë të pavarur këto teknologji.

Dragan Pavlovski

„BTR 4“ – transportuesi i blinduar ukraininas 8x8

(BTR4 Armor Personnel Carrier)

„BTR-4“ është një transportues personeli i blinduar (APC) me një konfigurim aks 8x8. Ai u zhvillua dhe u prodhua si një automjet i blinduar me rrota të gjeneratës së re nga Byroja e Dizajnit të Makinave Kharkiv Morozov (SOE KMDB- Kharkiv Morozov Machine Building Design Bureau), pjesë e prodhuesit ukrainas të armëve dhe pajisjeve ushtarake „UkrOboronProm“ në kuadër të projektit privat. Transportuesi i blinduar i personelit „BTR-4“ mund të vendoset ose si një mjet i blinduar në njësitë e këmbësorisë në ushtri ose si një mjet luftarak këmbësor me rrota për të ofruar mbështetje zjarri për ushtarët në situata luftarake. Automjeti mund të kryejë detyrat e tij në kushte të ndryshme klimatike gjatë ditës dhe natës. Prototipi i automjetit u zbulua në qershor 2006 në ekspozitën „Aviasvit“ të mbajtur pranë Kievit, kryeqytetit dhe qytetit më të madh të Ukrainës. Provat e aftësive amfibe u përfunduan në janar

„BTR-4“ është një transportues i blinduar personeli me rrota shumëdimensional 8x8 plotësisht amfib. Transportuesi i blinduar i personelit mund të gjendet edhe nën pseudonimin „Bucefal“ (Bucephalus)

të vitit 2007. Prodhimi i transportuesit të blinduar të personelit „BTR-4“ filloi në vitin 2008 pas marrjes së miratimit nga Ministria e Mbrojtjes së Ukrainës. U bënë dërgesa të kufizuara në ushtrinë ukrainase. Automjetet prodhohen nga uzina Malyshev, një prodhues shtetëror i pajisjeve të rënda ushtarake dhe pajisjeve të tjera, që ndodhet në Kharkiv, Ukrainë. Byroja e projektimit të motorëve të Kharkiv dhe ndërmarrje të tjera të lidhura me mbrojtjen ukrainase janë gjithashtu të përfshira në prodhimin e automjeteve. Automjeti ka një dizajn modular dhe mund të përdoret për të zhvilluar një familje të tërë automjeteve luftarake për t'iu përshtatur nevojave të klientit ose misionit. Dizajni i automjetit është i frymëzuar,

por i ndryshëm, nga seria ruse e transportuesve të blinduar të personelit me rrota „BTR 8x8“. Paraqitja konvencionale e „BTR-4“ përmban dizajne perëndimore të tilla si transportuesi gjerman i blinduar „APC TPz Fuchs“. Paraqitja e „BTR-4“ - APC është e ndarë në tre ndarje. Hapësira e përparme është e destinuar për drejtuesin dhe komandantin e mjetit. Hapësira e mesme është e rezervuar për ndarjen e motorit, ku ndodhet motori dhe kutia e shpejtësisë, ndërsa pjesa e pasme është e ndërtuar dhe e rezervuar për transportin e personelit - ushtarëve. Ushtarët mund të hyjnë dhe dalin nga automjeti ose përmes dyerve të pasme ose përmes kapakëve në çati. Dyert janë parashikuar në të dy anët e bykut për

shoferin dhe komandantin. Automjeti ka kapacitet për të akomoduar një ekuipazh prej 3 dhe 7-9 ushtarë në varësi të variantit.

OT „BTR-4“ mund të konfigurohet me armatim sipas kërkesave të klientëve ose nevojave të misionit. Armatimi i automjetit, i cili u ekspozua në Ekspozitën dhe Konferencën Ndërkombëtare të Mbrojtjes në vitin 2009 (IDEX), përfshinte një stacion armësh me operim në distancë (OWS), të pajisur me 30 mm 3TM -1 top automatik, granatahedhës automatik 40 mm, mitraloz 7.62 mm dhe sistem raketash antitank „Baryer“. Në pajisjet e tij standarde, automjeti është i pajisur me një top 30 mm, një mitraloz koaksial (7.62 mm) dhe katër raketa antitank „Konkurs“ apo „Baryer AT“. Transportuesi i blinduar i personelit, në vend të dy raketave antitank, mund të armatohet edhe me një granatëdhës automatik 30 mm. Veç kësaj, automjeti mund të armatohet edhe me disa module armësh, si moduli „GROM“, moduli „Shkval“ dhe moduli „BAU 23 x 2“. Moduli „GROM“ përfshin një top 30 mm me 360 fishekë, një granatëdhës 30 mm me 150 fishekë, një mitraloz 7.62 mm me 1200 fishekë dhe katër raketa AT „Konkurs“ ose „Baryer“ Përbërësit e modulit Shkval përfshijnë një mitraloz 7.62 mm me 2000 fishekë, një top 30 mm me 360 fishekë, një granatëdhës 30 mm me 150 fishekë dhe dy raketa Konkurs ose Barrier AT. Moduli „BAU 23x2“ përbëhet nga një mitraloz 7.62 mm me 2000 fishekë dhe dy topa automatikë 23 mm me 400 fishekë. Një numër modulesh armatimi u ofruan për „BTR-4“. Më në fund, më i popullarizuar ishte moduli i armatimit „BM-7 Parus“. Ai është i armatosur me një top automatik 30 mm, një granatëdhës automatik 30 mm dhe një mitraloz 7.62 mm. I gjithë municioni ruhet nga jashtë. Ka 2 lëshues të jashtëm të raketave të drejtuara antitank „Barrier“. Këto raketa të drejtuara me lazer kanë një rreze maksimale prej 5 kilometrash dhe mund të shkatërrojnë tanke, automjete, ndërtesa dhe fortifikime në terren.

Automjeti në formën e tij standarde ofron mbrojtje balistike kundër zjarrit me armë të vogla dhe mbrojtje ndaj minave nga shpërthimi i minave, mjeteve shpërthyesë të improvizuara. Megjithatë, për të siguruar mbrojtje kundër topave të kalibrit 30 mm, mund të forcohet me mbrojtje shtesë të blinduar (shtoni armaturën). Automjeti është gjithashtu i pajisur me një sistem automatik të shuarjes së zjarrit dhe një sistem mbrojtjeje NBC (bërthamore, biologjike dhe kimike).

Transportuesi i blinduar i personelit „BTR-4“ mund të konfigurohet me motorë të ndryshëm. Në konfigurimin standard, automjeti fuqizohet nga një motor nafte me dy goditje KMDB 3TD, i cili siguron një fuqi maksimale prej 500 kf. Montimi KMDB mund të zëvendësohet me një motor „Deutz EBPO III“ me kërkesë të klientit. Është një motor nafte me katër kohë që zhvillon fuqi nga 489 kf në 598 kf. Mundësohet nga avionët e ujit gjatë operacioneve amfibe. Rregullimi i rrotave të automjetit përfshin tetë rrota të mëdha rrugore, katër prej të cilave janë të vendosura në anën e trupit. Çdo rrotë e varur është e lidhur me boshte individuale. Për drejtim dhe drejtim, çifti i përparmë është i lidhur me timonin

automatik. Transportuesi i blinduar i personelit „BTR-4“ është plotësisht amfib dhe mund të kalojë pengesat ujore me një shpejtësi maksimale prej 10 km/h. Shpejtësia maksimale e mjetit në rrugët me sipërfaqe të fortë është 110 km/h.

Variantet e transportuesit të blinduar „BTR-4 APC“

Kompania „KMDB“ zhvilloi disa variante të marra nga OT „BTR-4“ - APC.

Variantet përfshinë „BTR-4K“ automjet komandues, „BTR-4Ksh“ – si dhe automjet komandues të shtabit, „BRM-4K“, „BREM-4K“, „BSEM-4K“, „MPO-4K“, „BTR-4 BAU“, „BTR-4E“, „BTR-4M“ и „BTR-4U“. „BTR-4K“ është automjet komandues. Ai ka një peshë luftarake

Specifikimet dhe karakteristikat e përgjithshme OT „BTR-4“

Specifikimet dhe karakteristikat e përgjithshme OT „BTR-4“	
Prodhuesi	Kharkiv Morozov Machine Building Design Bureau (KMDB)
Gjatësia	7,65 metra
Gjerësia	2,9 metra
Lartësia	2,86 metra
Pesha (combat)	18-26 ton
Ekuipazhi	3+7-9 ushtarë
Autonomia e vargut	690 km
Shpejtësia maksimale	110km/h on road, 10km/h in water
Motori	8x8
Tejkalimi i pengesës	од 60 %
Tejkalimi i pengesës anësore	40 %
Tejkalimi i pengesave vertikale	0,60 m
Tejkalimi i pengesave në ujë	amfib
Tejkalimi i hendekut	2 m
Armatimi	top 30 mm, sistem anti tanks „Baryer“, 7,62 mm „machine-gun“ dhe granatahedhës 30mm
Motori	3TD diesel engine (500hp)

prej 20 tonësh dhe krenohet me një ekuipazh prej shtatë personash. „BTR-4Ksh” është mjet shtabi dhe komandimi. Ai ka një ekuipazh prej shtatë vetash dhe ka një peshë luftarake prej 18 tonësh. „BRM-4K” është përcaktuar si një mjet zbulimi i blinduar. BREM-4K është një mjet riparimi dhe rikuperimi, „BSEM-4K” është një mjet mbështetës mjekësor dhe „MPO-4K” është një mjet mbështetës zjarri i pajisur me një top 120 mm. Varianti „BTR-4 BAU” është i pajisur me një frëngji të dyfishtë të armës 23 mm. „BTR-4M” është një variant i projektuar për përdorim nga forcat detare. „BTR-4E” - APC është një mjet luftarak modern i blinduar me katër boshte i fuqizuar nga një motor „Deutz 450” kuaj fuqi i lidhur me një transmetim automatik Allison. Ai është i armatosur me një top automatik „3TM-1” 30 mm, një granatëhedhës automatik 30 mm, një mitraloz 7.62 mm dhe raketa antitank „Baryer” - AT. Platforma është e disponueshme në një sërë konfigurimesh, duke përfshirë komandën dhe stafin, automjetet e riparimit dhe evakuimit. Kompania „KMDB” prodhoi një version të ri të mjetit luftarak të blinduar lundruar „BTR-4E1” me mbrojtje shtesë në mars të vitit 2014. OT „BTR-4MB1”, modifikimi i mjetit të blinduar „BTR-4”, është zhvilluar në përputhje me standardet e NATO-s. Ndërtimi i mbrojtjes së armaturës përfshin një qasje modulare, me përdorimin aktiv të armaturës së vendosur. Përbërësit e shtresës së sipërme të armaturës mund të zëvendësohen shpejt në fushën e betejës, duke siguruar një nivel më të lartë mbrojtjeje. Transportuesi i blinduar i personelit „BTR-4” -APC është në shërbim edhe në forcat e armatosura të Ukrainës, Irakut, Nigerisë dhe Indonezisë.

Iraku porositi një total prej 420 „BTR-4” OT në fund të vitit 2009. KMDB dërgoi grupin e parë prej 26 automjetesh në prill 2011. Automjetet mbërritën në Irak në maj 2011. Grupi i dytë prej 62 automjetesh u dorëzua në qershor të vitit 2012. Grupi i tretë me 40 automjete u pranua nga Ministria e Mbrojtjes e Irakut në shkurt të 2013. Iraku identifikoi probleme të cilësisë me grupin e tretë dhe më pas anuloi kontratën. Ushtria Nigeriane mori BTR-4 në 2014. Grupi i parë i pesë automjeteve amfibe të blinduara „BTR-4M” 8x8 u mor në janar 2017. Agjencia Shtetërore Ushtarake e Import/Eksportit të Ukrainës „Ukrspesexport” nënshkroi një marrëveshje sipërmarrjeje të përbashkët me Mianmarin për të ndërtuar një fabrikë prodhimi për montimin e „BTR-4U” me rrota 8x8 APC në mars të vitit 2019.

Kompania „KMDB” fitoi një kontratë të re nga Ministria e Mbrojtjes e Ukrainës për prodhimin serik të mjetit luftarak të blinduar „BTR-4” 8x8 në mars 2021. Kontrata parashikon furnizimin e deri në 75 automjeteve të reja të blinduara, duke përfshirë OT me rrota „BTR-4E” dhe konfigurimin e avancuar amfibi për këmbësorinë detare të Ukrainës. Aktualisht, për shkak të situatës në Ukrainë, të shkaktuar nga agresioni rus, statusi i prodhimit të kompanisë nuk dihet. Gjithsej 154 transportues personeli të blinduar BTR-4 u porositën nga Ushtria ukrainase dhe 40 shtesë për Ministrinë e Punëve të Brendshme. Gjatë konfliktit ushtarak të Ukrainës me Rusinë në vitin 2014, OT „BTR-4” u përdorën intensivisht. Më shumë se 900

përmirësime u bënë në modelin original të automjetit brenda gjysmë viti. Në vitin 2021, u njoftua se 70 njësi të tjera u porositën për Forcat e Armatosura të Ukrainës. Në vitin 2016, gjithsej 5 automjete u dorëzuan në Indonezi. Deri në vitin 2016, 10 automjete të tjera (BTR-4EN) u dorëzuan në Nigeri. Deri më tani, transportuesi i blinduar „BTR-4” ka luftuar në Ukrainë dhe Irak. Prodhimi i „BTR-4” duket se ka pushuar në vitin 2022 me pushtimin rus të Ukrainës. Gjatë pushtimit rus të vitit 2022, pati raste të shumta të një transportuesi të blinduar ukrainas të personelit „BTR-4” që shkatërroi një tank rus „T-72B” ose „T-72B3” me armën e tij 30 mm në distancë të afërt.

Idriz Idrizoski

Bomba e pistë e krijuar për të mbjellë frikë dhe panik

Termi “bombë e pistë” fillimisht u kuptua si një armë bërthamore që ka rritur rrezatimin për shkak të zgjedhjes së materialit radioaktiv. Me shfaqjen e formave të reja dhe moderne të terrorizmit në fund të shekullit të XX, termi pësoi një ndryshim në kuptim: si një bombë e pistë ose një pajisje shpërndarëse radiologjike (ose një pajisje shpërthyes konvencionale që lëshon gjithashtu material radioaktiv që shpërndahet në mjedis. Bomba e pistë është teknikisht një armë relativisht primitive dhe e pasaktë. Është një pajisje shpërthyes konvencionale që shpërndan materiale radioaktive kur shpërthehet. Është shumë më e lehtë dhe më e lirë për t'u bërë se bombat bërthamore, dhe është gjithashtu më pak e rrezikshme. Për prodhimin e saj përdoren lëndë plasëse konvencionale, të vendosura pranë materialit radioaktiv, i cili më pas shpërndahet nga forca e shpërthimit. Sasia e materialit radioaktiv të shpërndarë, edhe pse e rrezikshme, nuk është domosdoshmërisht vdekjeprurëse.

Bomba e pistë është një temë që diskutohet vazhdimisht. Në tetor të vitit 2022, Rusia akuzoi Ukrainën se dëshiron ta përdorë atë. Akuzat e ndërsjella vazhdojnë dhe të krijohet përshtypja se të gjithë presin të shohin nëse diku do të aktivizohet ndonjë bombë e pistë. Por çfarë është një bombë e pistë për të cilën është folur dhe shkruar shumë kohët e fundit dhe sa e rrezikshme është ajo?

Ndryshe nga një bombë bërthamore, një bombë e pistë nuk ka një reaksion zinxhir bërthamor, kështu që efektet janë të kufizuara në nivel lokal për shkak të gamës së shpërthimit dhe mund të kontrollohen nga forcat e mbrojtjes ABH të trajnuara mirë. Megjithatë, efekti psikologjik mund të jetë dërmues dhe të nxisë spiralen e përshkallëzimit. Nuk është një armë bërthamore, megjithëse përmban materiale radioaktive. Gjegjesisht, me një bombë të pistë si me bombat konvencionale, shpërthimi shkaktohet nga një eksploziv konvencional, ndërsa me armë bërthamore është produkt

i reaksionit bërthamor. Një bombë bërthamore krijon një shpërthim që është mijëra deri në miliona herë më i fuqishëm se eksplozivët konvencionalë të përdorur në bombat e pista. Një shpërthim i bombës bërthamore mund të shkatërrojë qytete të tëra, ndërsa një bombë e pistë mund të shkatërrojë ose dëmtojë vetëm disa ndërtesa. Reja në formë kërpudhash që shfaqet pas përdorimit të një bombe bërthamore mund të mbulojë dhjetëra deri në qindra kilometra katrorë, duke përhapur grimca të tilla të vogla të materialit bërthamor, të ashtuquajturin pluhur bërthamor. Nga ana tjetër, pjesa

më e madhe e materialit radioaktiv të çliruar nga një shpërthim bombë e pistë mund të përhapet në disa blloqe të qytetit ose kilometra katrorë.

Bërja e një bombe të pistë është relativisht e thjeshtë në krahasim me një bombë bërthamore. Kërkohen eksplozivë konvencionale dhe materiale radioaktive. Marrja e eksplozivëve është relativisht e lehtë, por qasja në material radioaktiv është më e vështirë, pasi jo të gjithë janë të përshtatshëm për t'u përdorur në një bombë të pistë. Kërkohet një material i cili ka një radioaktivitet mjaft të lartë dhe gjysma e jetës së të cilit nuk është shumë e shkurtër për të siguruar një periudhë të caktuar kohe nga marrja në përdorim. Gjithashtu, duhet të jetë në gjendje të përpunohet në pluhur. Një madhësi grimcash prej 1 deri në 5 µm do të ishte optimale, gjë që garanton thithjen e tyre. Prandaj, terroristët duhet të marrin materiale të mjaftueshme radioaktive të përdorshme nga burimet e rrezatimit që janë më pak të monitoruara dhe të siguruara.

Materiali i përdorur për bombën e pistë mund të merret nga burime radioaktive të përdorura në mjekësi (cesium-137, jod-125, kobalt-60), farmaci (jod-123, jod-

131, teknetium-99, talium-201, ksenon-133), qendrat kërkimore (cesium-137, iridium-192, kobalt-60, radium-226, plutonium-238, californium-252) ose në industri (americium-241, cesium-137, kobalt-60, krypton-85, stroncium-90, promethium-147). Burimet për marrjen e materialit radioaktiv përfshijnë burime radioaktive të humbura dhe të vjedhura dhe mbetje radioaktive që mund të përdoren për të bërë një bombë të pistë. Numri i burimeve radioaktive të vjedhura ose të humbura, për fat të keq, është vazhdimisht në rritje. Mbetjet bërthamore shumë radioaktive prodhohen gjatë ndarjes bërthamore në shufrat e karburantit të termocentraleve bërthamore. Këto mbetje janë shumë radioaktive dhe përfshijnë disa substanca jashtëzakonisht problematike si plutoniumi. Mbetjet e shumta radioaktive përmbajnë gjithashtu disa elementë të sapoformuar me jetëgjatësi jashtëzakonisht të gjatë, me gjysmë jetëgjatësi mbi një milion vjet në disa raste. Rreth 12,000 tonë të këtyre mbetjeve problematike gjenerohen çdo vit në termocentralet bërthamore në mbarë botën. Mbetjet me radioaktive të lartë ruhen fizikisht në objektet e magazinimit bërthamor. Mund të supozohet se

terroristët nuk mund të marrin mbetje shumë radioaktive. Megjithatë, ekspertët e sigurisë dyshojnë se terroristët tashmë kanë tonelata mbetjesh toksike dhe bërthamore që mund të mos jenë të përshtatshme për të bërë një bombë të pistë. Sipas tyre, nuk bëhet fjalë nëse, por kur terroristët do të përdorin armë të tilla. Një burim tjetër i materialit radioaktiv janë termocentralet bërthamore. Reaktorët kërkimorë do të ishin objektiva të mundshëm, sepse ata përdorin shumë më pak material shumë radioaktiv. Përveç kësaj, ato janë shumë më pak të sigurta dhe për këtë arsye asgjësimi i materialit radioaktiv do të ishte më i lehtë për terroristët. Një bombë e pistë nuk është përdorur kurrë më parë, falë dështimit të një plani të vitit 1995 nga rebelët çeçenë për të shpërthyer një në një park në Moskë. Disa raporte tregojnë se organizatat terroriste Al-Kaeda dhe ISIS kanë bërë ose kanë tentuar të bëjnë një bombë të pistë, por asnjëra nuk është shpërthyer ndonjëherë.

Efkti më i dukshëm i bombës së pistë është shpërthimi konvencional. Efektet e presionit dhe nxehtësisë shkaktojnë shkatërrim të strukturave, vdekje dhe lëndime të njerëzve dhe kafshëve në afërsi. Këto efekte varen nga sasia dhe lloji i eksplozivit dhe lloji i bombës. Efkti i shpërthimit do të ishte edhe shkaku kryesor i efekteve psikologjike si frika, histeria apo paniku në popullatën e prekur. Me kusht që bomba të identifikohet si bombë e pistë dhe kjo të dihet (publikohet), duhen pritur edhe reagime të forta e të ekzagjeruara mediatike. Numri i viktimave dhe sasia e dëmit nga një bombë e pistë do të varet nga sasia dhe lloji i eksplozivit të përdorur konvencional. Përhapja e materialit radioaktiv çon në kontaminim radioaktiv. Mund të largohet nga era, reshjet ose nga lëvizja e njerëzve, kafshëve dhe objekteve të kontaminuara. Efkti varet nga sasia, lloji i rrezatimit, gjendja fizike (e ngurtë, pluhuri, e lëngshme) dhe lloji i kontaminimit (inhalimi, gëlltitja, inkorporimi) i materialit radioaktiv. Pajisja shpërthyesë në thelb do të projektohej për të shpërndarë materialin radioaktiv, që do të thotë se efkti i kontaminimit varet si nga zgjedhja e vendit të shpërthimit ashtu edhe nga kushtet lokale që rezultojnë nga ndërtesat, bimësia dhe topografia e zonës. Efkti maksimal i ndotjes ndodh në afërsi të menjëhershme të shpërthimit, megjithëse është e dyshimtë nëse një kontaminim i tillë mund të arrihet edhe atje, duke rezultuar në dëmtim akut nga rrezatimi. Jashtë zonës së shpërthimit, ekspozimi ndaj rrezatimit do të ishte dukshëm më i ulët, nëse jo i papërfillshëm.

Besohet se një bombë e pistë nuk mund të japë një dozë të tillë rrezatimi që do të shkaktonte vdekjen ose dëmtimin që do të çonte në vdekjen e një numri të madh njerëzish. Rreziku i rrezatimit rritet me kalimin e kohës së ekspozimit. Masat parandaluese janë të thjeshta - largimi nga zona radioaktive. Largimi, qoftë edhe një kilometër nga vendi i një shpërthimi, mund të ofrojë mbrojtje të konsiderueshme, pasi doza e rrezatimit bie në mënyrë dramatike me distancën nga burimi. Njerëzit duhet të mbulojnë hundën dhe gojën e tyre për të shmangur thithjen e materialit radioaktiv, të hyjnë brenda dhe të strehohen nga reja radioaktive dhe të heqin të gjitha rrobat që kishin veshur në momentin e shpërthimit dhe t'i vendosin në një qese plastike dhe më pas ngadalë. Iani materialin radioaktiv me ujë. Ekspozimi i ulët i rrezatimit zakonisht nuk shkakton

Ndotja radioaktive në afërsi mund të çojë në mbylljen e ndërtesave dhe zonave të tokës, ndërtesat mund të duhet të prishen dhe të hiqet dheu. Në zonën e ndotjes së vogël, kërkohen masa të gjata dekontaminimi. Çdo ushqim bimor i prekur duhet të monitorohet radiologjikisht ose të përjashtohet nga konsumimi. Individët e prekur do të duhet të monitorohen nga personeli mjekësor, të paktën për një periudhë kohore, dhe të trajtohen nëse është e nevojshme. Dëmi ekonomik i shkakuar nga efekte të tilla mund të jetë i madh.

Ekspertët thonë se efektet kryesore të bombës së pistë janë psikologjike dhe ekonomike, ndaj nuk janë për përdorim në fushën e betejës, por do të vendosen në zonat urbane. Dëmi kryesor që do të ndodhte është se zona e kontaminuar me lëndë radioaktive do të duhej të evakuohej dhe dekontaminimi i saj

do të shpërthyer në Nju Jork me pesë kilogramë TNT në majë të Manhatanit, e gjithë zona metropolitane do të bëhej e pabanueshme sepse rreziku i kancerit do të rritej në 1 në 100, duke supozuar se nuk është kryer asnjë dekontaminim, nëse banorët do të vazhdonin të jetonin atje për 40 vjet. Me fjalë të tjera, të dy skenarët kërkojnë dekontaminim të zonave të gjera, gjë që do të ishte e vështirë nëse materialet e përdorura do të ishin të lidhura kimikisht me materialet e ndërtimit. Prandaj, disa ndërtesa do të duhet të prishen dhe një shtresë e tokës sipërfaqësore (asfalt, beton) do të duhet të hiqet. Por edhe pas dekontaminimit, edhe nëse ndotja do të kthehej në normalitet, njerëzit vështirë se do të vendosnin të ktheheshin në ato zona, qoftë për të jetuar apo për të punuar, nga frika. Sa i përket të sipërshkruarës, bomba e pistë nuk konsiderohet si

simptoma. Njerëzit mund të mos e dinë nëse janë ekspozuar sepse rrezatimi nuk mund të shihet, nuhatet apo shijohet. Pluhuri radioaktiv dhe tymi mund të përhapen larg dhe janë të rrezikshëm nëse thithen pranë epiqendrës së shpërthimit. Shtylla radioaktive ndoshta do të shtrihej për disa blloqe, por ndërsa materiali radioaktiv përhapet nëpër atmosferë, ai bëhet më pak i përqendruar dhe më pak i rrezikshëm. Një faktor kyç në ekspozimin ndaj rrezatimit është lloji i rrezatimit, sa kohë është ekspozuar dikush dhe nëse rrezatimi është thithur përmes lëkurës, thithur ose konsumuar nga goja. Zbulimi i rrezatimit kërkon pajisje speciale. Qasja në shtëpitë, bizneset dhe hapësirat publike të kontaminuara mund të kufizohet për muaj të tërë dhe të kërkohen operacione të shtrenjta pastrimi.

mund të kërkonte shumë kohë dhe para. Pasojat e një shpërthimi bombë të pistë janë të vështira për t'u parashkuar, veçanërisht pasi deri më tani asnjë nuk është shpërthyer, megjithëse ka pasur disa përpjekje të dështuara. Megjithatë, në Shtetet e Bashkuara të Amerikës janë bërë dy skenarë për pasojat e mundshme të një shpërthimi bombë të pistë. Në skenarin e Uashingtonit, një pjesë e një gram cezium 137 (një burim i rrezatimit gama) që do të shpërthehej me një eksploziv TNT prej pesë kilogramësh do të thotë se mund të kontaminonte një bllok të qytetit me pesë blloqe, kështu që nëse ata do të vazhdonin të jetonin atje, një në 1000 do të sëmurej nga kanceri gjatë jetës së tij. Në skenarin tjetër, nëse nëntë gramë Kobalt 60 (një burim i rrezatimit beta dhe gama)

armë e shkatërrimit në masë, por më tepër një armë ngacmimi masiv, sepse efektet kryesore janë psikologjike dhe ekonomike.

Bombat e pista janë bomba konvencionale që lëshojnë material radioaktiv kur shpërthejnë. Rrezja e efektit korrespondon me rrezën e efektit të shpërthimit. Nuk ka asnjë reaktion zinxhir bërthamor. Fokusi është në efektet e shpërthimit, efektet e rrezatimit mbeten të kufizuara. Përhapja afatgjatë e ndotjes është e mundur, por efektet e drejtpërdrejta mund të kontrollohen nga personeli mbrojtës i trajnuar mirë i ABHO. Prandaj, bomba e pistë është më shumë një armë terroriste që shërben për të krijuar pasiguri dhe për të përhapur frikë sesa një armë e shkatërrimit në masë.

Aleksandar Stojçevski

„Heinkel He 162”

Zhvillimi dhe prodhimi i këtij lloji avioni u bazua në eksperimentimin dhe avancimin e vazhdueshëm në fushën e teknologjisë, për të përfutur një platformë efektive luftarake superiore të mundësuar nga një motor reaktiv. Disa nga arritjet tekniko-teknologjike ishin fillimet dhe fillimet e një epoke të re në aviacion. Këto arritje u demonstuan në mënyrë cilësore dhe sasore me paraqitjen e avionit reaktiv të “Heinkel”, interceptorit të shpejtë “He 162”. Pamja e tij ka një rëndësi të madhe për aviacionin aktual modern. Disa elementë dhe pjesë që u krijuan për herë të parë për përdorim në aeroplanin “He 162” përdoren ende sot në aviacionin ushtarak modern. Fillimet e “He 162” qëndrojnë në arsyet e shfaqjes së tij. Përkatësisht, me fushatën aleate të bombardimeve të vazhdueshme dhe të rënda të industrisë gjermane në vitin 1944, udhëheqja industriale-aeroplane gjermane u përball me dilema të shumta në drejtim të gjetjes së përgjigjes adekuate kundër valëve të rënda amerikane të bombarduesve “B-17”. “Kokëdhimbjet” gjermane u bënë më të vështira me paraqitjen

Përveç brutalitetit dhe shkatërrimit të madh, Lufta e Dytë Botërore kishte gjithashtu një anë produktive që ishte domethënëse për përparimet inovative në teknologji. Gjermania u vlerësua me shfaqjen dhe prodhimin e avionit të parë reaktiv. Teknologjia e avionit ngadalë por me siguri u ngrit drejt fundit të luftës. Përveç aeroplanit të parë reaktiv, gjermanët kërkuan të prodhonin armë inovative që do të shpëtonin Rajhun e Tretë nga kolapsi total. Avioni reaktiv ishte një armë, apo fluturake e tillë si „Heinkel He 162”.

e gjuajtësit të shkëlqyer amerikan “P-51 Mustang”, i cili zotëronte manovrim të jashtëzakonshëm, fuqi të shkëlqyeshme zjarri dhe rreze të gjatë, që siguronte edhe mbrojtje për bombarduesit. Ky luftëtar aleat shoqëroi dhe mbronte bombarduesit në objektivat e tyre, thellë mbi territorin gjerman dhe mbrapa. Në vitin 1944, lufta nuk shkoi në favor të gjermanëve, veçanërisht pas pushtimit aleat të Normandisë, Francë më 6 qershor 1944. Gjermanët po përballeshin me probleme serioze në industrinë e tyre ushtarake. Disponueshmëria e materialeve vendimtare dhe strategjike si hekuri, alumini, derivatet e naftës dhe benzinës, goma dhe pjesa tjetër ishin

në sasi dhe rezerva jashtëzakonisht të vogla. Në një përpjekje për të penguar aleatët nga goditja e vazhdueshme e industrive strategjike, Forca Ajrore Gjermane vendosi të gjente një mënyrë për të prodhuar një gjuajtës-përgjues që do të ishte lehtësisht i mirëmbajtur, i lirë dhe i lehtë për t’u riparuar në rast dëmtimi. Kjo e fundit i referohet qasjes në prodhimin e avionit, domethënë qëllimit dhe përdorimit strategjik të tij. Për të sqaruar, Forcat Ajrore Gjermane kërkuan një luftëtar që do të hiqej në skrap nëse do të dëmtohej, sepse ishte më lirë të prodhohej një i ri sesa të humbiste kohë dhe burime të konsiderueshme për ta riparuar. Me parametra të tillë të specifikuar,

kompania "Heinkel" prodhoi mrekullinë e vogël, pra aeroplanin "He 162". Avioni ishte një risi për kohën e tij, nga dizajni i tij jokonvencional e deri tek mënyra se si u përdor. Avioni ishte ndërtuar tërësisht nga druri dhe materiale shtesë jostrategjike. Në të njëjtën kohë, ai ishte projektuar në atë mënyrë që ndërtimi i tij të mund të realizohej në një fabrikë, por edhe në çdo fushë nga punëtorë të pakualifikuar, robër apo skllëvër. Pamja e tij shpejt i dha pseudonimin "Salamander" dhe disa e quanin "Habela" ndërsa pseudonimi zyrtar i Forcave Ajrore Gjermane ishte "Gjuetari i Popullit" ose "Gjuetari Popullorë". Ndoshta tipari më i habitshëm në të gjithë dizajnin e avionit ishte vendndodhja e motorit reaktiv. Motori ishte montuar në majë të kornizës qendrore të avionit, duke i dhënë avionit pamjen e tij të pazakontë. Avioni kishte një hapje krahësh shumë të shkurtër dhe një të ngushtë rrezja e projektimit të rrotave. Koncepti i projektimit u konceptua me mjeshtëri në mënyrë që të përshtatet me specifikimet e kërkuara dhe të kërkuara të Forcave Ajrore Gjermane. Përkatësisht, avioni është dashur të ketë peshën maksimale prej 2000 kilogramësh dhe shpejtësinë maksimale prej 750 kilometrash në orë. Performanca operacionale e avionit duhej të plotësonte karakteristikat minimale prej 30 minutash fluturimi operacional dhe aftësinë për t'u ngritur në një pistë me një gjatësi prej 500 metrash. Karakteristikat e kërkuara përfshinin gjithashtu forca të blinduara të çelikut për të mbrojtur pjesët rreth kabinës dhe rreth rezervuarit të karburantit. Armatimi duhej të përbëhej nga dy topa me kalibër 20 milimetra me municion total 200 copë, ose dy topa me kalibër 30 milimetra me municion total 100 copë. Mjeshtëria e dizajnit të avionit ishte në inkorporimin e të gjitha tipareve të kërkuara të Forcave Ajrore Gjermane me një strukturë ajrore të krijuar nga druri dhe materiale jo strategjike. Në të njëjtën kohë, Forca Ajrore Gjermane kishte kërkesa shtesë në lidhje me pilotimin e avionit. Avioni duhej të ishte i lehtë për t'u trajtuar. Pilotimi duhej të ishte i thjeshtë, me shumë pak trajnim. Përveç të gjitha veçorive dhe pamjes së pazakontë, avioni kishte edhe disa mangësi që në fakt kontribuan në risinë tekniko-teknologjike gjatë ndërtimit të tij. Domethënë, mangësi ishte kapaciteti i vogël i karburantit,

i cili lejonte pak më shumë se 20 minuta fluturim operacional. Sidoqoftë, kjo mangësi kontriboi në krijimin e një taktike të re të aviacionit ushtarak të bazuar në konceptin "godit dhe vrapo". Këtë taktikë pilotët e zhvilluan edhe me aeroplanin "Me-163 Komet", i cili në fakt kishte një kohë fluturimi edhe më të shkurtër operacionale. Taktika bazohej në sulmin e bombarduesve nga përpara nga një lartësi e madhe, gjë që mundësoi përsheptimin më të madh të avionit tashmë të shpejtë. Pasi arritën një rreze të përshtatshme, pilotët qëlluan një breshëri të shkurtër nga armatimi i kombinuar i përbërë nga topë. Armët gjermane kishin një rreze më të madhe se

mitralozat amerikanë të vendosur në bombardues, si pjesë e arsenalit të tij vetëmbrojtës. Kjo do të thoshte gjithashtu se pilotët gjermanë kishin mundësinë të sulmonin të parët dhe të "shkëputeshin" nga beteja, pa qenë në rrezik dëmtimi apo lëndimi. Sulmet frontale, të kombinuara me armatim topash dhe shpejtësi të madhe, falë motorit reaktiv dhe lartësisë së lartë, paraqisnin një problem që aleatët nuk dinin ta zgjidhnin. Në fakt, humbjet e bombarduesve aleatë ishin më të mëdha kur luftëtarët gjermanë përdorën këtë taktikë. Kapaciteti i vogël i karburantit nuk lejonte shumë manovra dhe manovra në betejat ajrore me luftëtarët aleatë. He 162 ishte menduar ekskluzivisht

Karakteristikat kryesore të „Heinkel He 162 A”	
Ekuipezhi	1
Gjatësia	9,05 metra
Hapja e krahëve	7,2 metra
Lartësia	2,6 metra
Motori	Një motor reaktiv "BMW 109-003E-1" ose "BMW 109-003E-2".
Shpejtësia maksimale	905 kilometra në orë
Vargu i fluturimit operativ	975 kilometra
Lartësia maksimale e fluturimit	12000 metra
Armatimi	Dy topa „MK 108” me kalibër prej 30 milimetrash, me nga 50 copë municion; ose Dy topa „MG 151/20” me kalibër prej 20 milimetrash, me nga 120 copë municion.

për bombarduesit sulmues, ku me kapacitetin e tij të karburantit mund të bënte disa fluturime, duke përdorur taktikat e zhvilluara rishtazi, dhe më pas të nisej për në bazën e tij. Mangësia tjetër e avionit ishte e dukshme. Vendndodhja e motorit ka shkaktuar shumë aksidente dhe ka humbur jetë pilotësh gjatë tentativës për të braktisur avionin në fluturim. Motori thjesht parandaloi që piloti të hidhej në mënyrë të sigurt nga avioni në rast se avioni goditet ose dëmtohet. Largimi i pilotit ishte jashtëzakonisht i rrezikshëm, sepse me daljen nga kabina kishte shumë gjasa që piloti të tërhiqej nga motori i avionit. Si më parë, projektuesit dhe inxhinierët gjermanë treguan zgjidhje fantastike inteligjente që ishin të admirueshme në atë kohë, duke krijuar kështu një zgjidhje inovative që përdoret edhe sot. „He 162” ishte

ndër avionët e parë që kishte një mekanizëm të integruar të nxjerrjes së pilotit, në një mënyrë që është shumë normale dhe standarde sot. Gjegjesisht, sedilja e pilotit ishte e pajisur me mjete shpërthyes që aktivizoheshin me ndihmën e këmbëzës nga piloti, duke e hedhur ose katapultuar atë shumë më lart se boshti i lëvizjes së avionit dhe më lart se vendndodhja e motorit, gjë që, nga ana tjetër, mundësoi katapultim dhe shpëtim i sigurt dhe i automatizuar i pilotit. „He 162” shkaktoi psherëtimja jo vetëm te pilotët gjermanë por edhe te pilotët aleatë. Demonstrimi i tij i aftësive të fluturimit dhe kontrollit kontribuoi në fitimin e respektit të lartë të pilotëve me përvojë. Avioni u përfshi në operacionet e para luftarake në muajin prill të vitit 1945. Në më pak se dy muaj, efekti i tij shkaktoi një ulje të intensitetit të

sulmeve të bombardimeve aleate. Sidoqoftë, avioni dha kontributin më të madh në përparimin e aviacionit ushtarak.

Llojet

Meqenëse avioni hyri në shërbim pak para përfundimit të Luftës së Dytë Botërore, „He 162” pa modifikimin dhe përdorimin operacional të dy llojeve.

„Heinkel He 162 A-1”

Ky lloj ishte i armatosur me dy topa „MK 108” me kalibër 30 milimetra, secili i furnizuar me 50 copë municion.

„Heinkel He 162 A-2”

Ky lloj ishte i armatosur me dy topa „MG 151/20” me kalibër 20 milimetra, secili i furnizuar me 120 copë municion.

Dimitar Danevski

Obusi vetëlëvizës “BRUTUS” 155 mm është një mjet që lindi si një domosdoshmëri e nevojshme për zhvillimin e një obusi të ri, vetëlëvizës dhe të lëvizshëm, që do të zëvendësojë dhe do të ketë sukses llojet tashmë ekzistuese të “M777” 155 mm dhe “M119A3”. “105 mm

Në shkurt të vitit 2018, ushtria amerikane bëri të ditur se po përditësonte projektin për zhvillimin e një obusi të ri që do të zëvendësonte ato ekzistueset me kalibrat 105 mm dhe 155 mm. Ai u zhvillua si një projekt i përbashkët i “AM General dhe Mandus Group”. Në nëntor 2018, ushtria amerikane testoi sistemin e parë BRUTUS 155 mm në Fort Sill, Oklahoma. Tubi i armës është identike me tytën e obusit të tërhequr M777 155 mm dhe është montuar në një kamion M1083 (5 tonësh) FMTV (Family of Medium Tactical Vehicles). Ky projekt është një projekt inovativ, i cili synon të thjeshtojë dhe racionalizojë të gjithë elementët e obusit, do të thotë të sistemit, si në peshë, ashtu edhe në drejtim të trajtimit më të thjeshtë dhe më të shpejtë. Një nga avantazhet kryesore të këtij obusi është lëvizshmëria dhe praktike e tij. Në lidhje me mjetet dhe sistemet e tjera të të njëjtit kalibër, në dukje është më e thjeshtë, por në asnjë mënyrë nuk qëndron pas tyre. Falë madhësisë së mjetit motorik në të cilin është montuar sistemi, obusi mund të transportohet me ajër, me hekurudhë, si dhe me det. Thjeshtësia e këtij obusi thjeshton sistemin e mirëmbajtjes dhe pjesën tjetër të mbështetjes logjistike dhe kërkesave logjistike.

Sistemi balistik bazohet në një fuçi 155 mm, me një gjatësi prej 39 kalibrash me një frenim gazi me dy dhoma me efikasitet të lartë. Obusi ka një nivel të lartë lëvizshmërie me një shpejtësi maksimale prej 80 deri në 100 km në orë në rrugë të mira dhe deri në 25 km në orë në makadam. Kamioni ka rregullim automatik të presionit të gomave, në varësi të terrenit. Lëvizshmëria e madhe i lejon atij të zërë shpejt pozicionet e qitjes.

Sistemi i menaxhimit dhe pjesa softuerike e obusit janë në përputhje me mjetet moderne të artilerisë të ushtrive të tjera të NATO-s. Synimi dhe navigimi janë plotësisht të automatizuara. Për sa i përket stabilizimit

KARAKTERISTIKAT TAKTIKO-TEKNIKE TË „BRUTUS“ 155 mm	
Ekuipazhi	5-7
Kalibri i tubit	155 mm
Mënyra e punës	Gjysmëautomatik
Gjatësia e mjetit	7,6 m
Gjerësia e mjetit	2,44 m
Lartësia e mjetit	3,5 m
Gjatësia e tubit	39 kalibër
Vargu	25 – 30 km (varësisht municionit)
Municioni	Përdorë të gjitha llojet e municionit për tubin M776
Pesha e përgjithshme	13,4 t
Pesha e tubit (M776) dhe e kapakut	1,6 t
Pesha e frenit të gazit	113 kg
Pesha e djepit dhe pajisjes kundërtërheqëse	530 kg
Pesha e teleskopit M171A1	34 kg
Pesha e kuadratis M17A1	3,8 kg
Pesha e teleskopit panoramik M137A2	10 kg
Pesha e sistemit digjital të kontrollit të zjarrit MG9000	5,8 kg
Versioni i pajisjes kundërtërheqëse	Hidropneumatik
Hapësira horizontale e veprimit	360 shkallë
Hapësira vertikale e veprimit	- 5 deri + 72 shkallë
Shpejtësia e qitjes	5 granata për 1 minutë
Vargu i temperatures së punës të të gjitha nënsistemet e mjetit	nga -40°C deri +52°C
Shpejtësia e lëvizjes në rrugë të mira	nga 80 deri 100 km/h
Shpejtësia e lëvizjes në rrugë prej dheu – në kushte terreni	до 25 km/h
Lloji i automjetit	M1083 FMTV

gjatë qitjes, sistemi ka edhe 4 ndalesa hidraulike që ofrojnë stabilitet të plotë gjatë qitjes. Arma përdor të gjitha llojet e municioneve standarde dhe speciale të prodhuara sipas standardeve të NATO-s. Një nga tiparet kryesore të sistemit është “lufta e centralizuar në rrjet” ose “network centric warfare”. Ky koncept bazohet në

rrjetëzimin e plotë të informacionit të të gjitha llojeve dhe llojeve të ushtrive. Të gjitha kapacitetet e inteligjencës dhe logjistikës janë në atë rrjet. Kjo krijon një pamje unike të fushës së betejës, me të cilën përdoruesit kanë një pasqyrë më të madhe për situatën në terren ose „situation awareness“.

Silavço Kuzmanoski

Aeromitingje (3)

Akuareli qiellorë

Në dy tregimet e mia të mëparshme kam bërë një prezantim të shkurtër të ngjarjeve të aviacionit në periudha të caktuara historike dhe kësaj radhe do të vazhdoja kronikën historike nga ditari im i aviacionit me manifestime të tilla në periudhën pas pavarësisë së shtetit maqedonas. Unë personalisht kam marrë pjesë në organizimin dhe realizimin e disave prej tyre. Në aeroportin sportiv të Stenkovecit në vitin 1996 u mbajt aeromitingu i parë ajror zyrtar dhe shumë i njohur, me pjesëmarrjen vetëm të personelit të avionëve dhe aviacionit maqedonas. Rasti i mbajtjes së tij ishte përvjetori i pestë i pavarësisë së Republikës së atëhershme të Maqedonisë, e quajtur ndërkombëtarisht si Ish Republika Jugosllave e Maqedonisë (IRJM). Organizator i këtij avioni ishte Sindikata e atëhershme e Aviacionit të Maqedonisë, në bashkëpunim me Ministrinë e Mbrojtjes, Ministrinë e Punëve të Brendshme, shërbimin qeveritar të aviacionit, aviacionin e atëhershëm komercial "Aerotransport - Shkup" (më parë Agrochemización), aeroklube dhe klube dhe individë me avionë të lehtë.

Karakterit dhe mesazhet e manifestimeve ajrore, të njohura më mirë si aeromitingje, pavarësisht periudhave kohore, kanë qenë dhe mbeten të njëjta. Ata promovojnë hapësirën ajrore dhe mbulimin e disponueshëm të një vendi ose komuniteti, duke bërë promovimin e tyre publik dhe «thirrjen» për animim dhe mobilizimin e personelit të ri. Pavarësisht nëse është aviacion civil apo ushtarak

Aeromitingu i dytë ajror pas pavarësisë së vendit u mbajt për nder të ditës së shpalljes së aviacionit maqedonas, në qershor të vitit 1998. Organizatorët dhe bashkëorganizatorët ishin të njëjtat subjekte që organizuan aeromitingun e parë ajror. Vendi ishte sërish aeroporti sportiv në Shkup, ndërsa pjesëmarrësit ishin të njëjtë si në aeromitingun e mëparshëm.

Në të dy aeromitingjet ajrore, të parët u prezantuan anëtarët e aeroklubeve maqedonase. Ata prezantuan avionë model dhe fluturime raketash, të ndjekura menjëherë nga fluturimet individuale dhe grupe me avionët "Utva 75" dhe të vetmin avion "Cessna 172". Më pas në qiell u demonstrua eleganca fluturuese dhe aftësitë akrobatike të avionëve të aviacionit "Vuk-T", "Blanik L13" dhe "Pilatus", dhe parashutistë të shumtë u hodhën nga avioni "An-2", duke kërcyer me parashutat e "Krilo". Aviacioni Komercial – Shkup u prezantua me tre aeroplanë të tipit "An-2", të cilët demonstruan aftësitë e tyre në fluturime të ulëta dhe në grupe me planimetri të ndryshme. Policia maqedonase demonstroi aftësitë e helikopterit "Agusta Bell 412", duke përshëndetur të pranishmit, qëndrimin pezull në vend, ngritjen dhe zbritjen vertikale, fluturimin mbrapa, fluturimin gjithëpërfshirës dhe një sërë gjërash të tjera. Të njëjtat manovra dhe aftësi, në performancë individuale dhe në grup, treguan edhe helikopterët e mëdhenj të tipit "Mi-8" të Forcave Ajrore të Maqedonisë. Performancën ushtarake e pasuruan avionët e tipit "Zlin 242", të cilët treguan aftësitë e tyre për fluturim

grupor dhe akrobatik. Në mitingje, pamë edhe avionin ultra të lehtë me emrin "Kora", dhe qiftet popullore - hang gliders - fluturuan nga kodrat e afërta. Dy avionë qeveritarë të tipeve "Lear Jet" dhe "Beechcraft King Air 200" ishin veçanërisht tërheqës, duke demonstruar shpejtësi minimale dhe maksimale, si dhe fluturim të ulët gjithëpërfshirës. Zakonisht këto aeromitingje apo shfaqje ajrore mbylleshin edhe me një "zbarkim" të parashutistëve sportivë të aeroklubeve të cilët krijuan një bojë uji qielli me kupola parashutash shumëngjyrëshe. Një përqendrim dhe prezantim i tillë i avionëve vendas si dhe virtuoze të pilotit, parashutizmit dhe modelimit mbeti dhe mbetet në kujtimet e vizitorëve.

I udhëhequr nga kjo ide dhe nga interesimi i qytetarëve, aeroklubi "Mirko Todorovski", nga Manastiri në periudhën e viteve 2008-2011, në aeroportin sportiv të Logovardit, organizoi shfaqje madhështore ajrore jo klasike të shoqëruara me aktivitete ekspozuese dhe fluturime komerciale panoramike mbi Manastir dhe zonën përreth. Madhështia e tyre u arrit me pjesëmarrjen e pothuajse të gjithë avionëve vendas, por edhe me pjesëmarrjen e avionëve të huaj nga Italia, Serbia, Greqia dhe nga Shqipëria. Thjesht, këto ishin ngjarje që përfaqësonin festë për vizitorët, jo vetëm nga Manastiri, por edhe nga i gjithë vendi. Më të guximshmit prej tyre kërkuan të shihnin vetë bukurinë e fluturimit nëpër hapësirën e qiellit, ndaj zgjodhën një fluturim të shkurtër panoramik komercial. Në aktivitetin qendror performuan kryesisht modelistët e aftë, menjëherë

më pas aeroplanët e Aeroklubit të tipit "Cesna 172", "Utva 75" dhe "Utva 66", si dhe gliderët e aviacionit "Vuk-T" dhe "Blanik". L-23" u ekspozuan pronë e aeroklubeve nga Shkupi, Manastiri dhe Kumanova.

Krahu i aviacionit ushtarak maqedonas demonstroi aftësitë e pilotëve dhe aftësitë e avionëve të tipit "Zlin 242", si dhe helikopterëve të tipit "Mi-8" dhe "Mi 24". Ecuria e tyre u shënuar edhe nga një ulje e vogël nga avioni ushtarak "An-2". Njësia e helikopterëve të Ministrisë së Punëve të Brendshme u paraqit me helikopterët "Agusta Bell 212" dhe "412", si dhe helikopterin "Mi-8".

Kompania private "Bonier" nga Kumanova prezantoi 2 avionë të tipit "An-2", kurse Klubi për avionë të lehtë "Metamorfoza" nga Shkupi, si dhe disa individë, prezantuan avionët e tyre ultra të lehtë me emrin: "Maja, VL. - 3", "Ch - 601", "Ch - 701", "Pipistrel" dhe të tjera. Në këto shfaqje të jashtëzakonshme

ajrore e aeromitingje u panë fluturimet virtuozë të avionit të famshëm reaktiv të prodhimit jugosllav, i përdorur prej kohësh në forcat ajrore të ish-RSFJ-së, të tipit "Galeb 2".

Drejtorja e Mbrojtjes dhe Shpëtimit prezantoi dhe demonstroi aftësitë e avionëve të tipit "Air Tractor" për të shuar zjarret e hapura, duke hedhur "bomba" uji nga rezervuarët e tyre. Së fundi, gama e ngjarjeve të aviacionit të regjistruar në ditarin tim të aviacionit përfshin aerodenët, ekspozitat dhe fluturimet demonstruese që mbahen pothuajse çdo vit për të shënuar Ditën e Aviacionit Maqedonas, më 10 qershor. Të shpresojmë që në të ardhmen, herë pas here qiellin e Maqedonisë ta kthejmë në një lloj "bojëra uji", të lyer me modele, aeroplanë, parashuta dhe balona.

Gjorgji Çaçkirov

Muzeu Ushtarak Kombëtar i Ushtrisë së Rumanisë

Muzeu Ushtarak Kombëtar i Rumanisë ka rreth 30 koleksione në portofolin e tij, disa prej të cilave janë shumë të dallueshme. Më përfaqësueset janë koleksioni i armatimeve me mbi 1100 eksponate të ndryshme, koleksioni i uniformave (rumune dhe të huaja) me 13 900 copë, një koleksion medaljesh, urdhrash, shenjash etj., me mbi 10 000 mostra të ndryshme, disa prej të cilave, disa janë unike. Në total, mbi një milion artefakte të ndryshme janë ekspozuar në muze. Sipërfaqja e zënë nga muzeu është 22150 m². Muzeu Ushtarak Kombëtar i Ushtrisë së Rumanisë është i ndarë në dy pjesë, një pjesë e jashtme dhe një pjesë e brendshme.

Pjesa e jashtme e muzeut, e quajtur Parku Teknik Ushtarak, përbëhet nga tre segmente ekspozuese që ndahen në njësitë e mëposhtme: një segment me mjete të blinduara moderne, një segment i dedikuar një mortaja të rëndë hekurudhore dhe së fundi një segment për artilerinë e rëndë. raketa

Muzeu Ushtarak Kombëtar i ushtrisë së Rumanisë, i njohur si «Mbreti Ferdinand I», është një nga muzetë më të vjetër në botë.

Fillimet e muzeut datojnë në vitin 1865, kur u themelua Muzeu i Artilerisë, i cili në vitin 1914 u bë muze kombëtar, dhe në vitin 1923 u bë Muzeu Ushtarak Kombëtar i Ushtrisë së Rumanisë. Ndodhet në pjesën qendrore të kryeqytetit të Rumanisë, Bukuresht. Muzeu është i përfshirë në strukturën organizative dhe është në varësi të Ministrisë së Mbrojtjes së Rumanisë

dhe raketa. I gjithë koleksioni i jashtëm përmban rreth 180 pajisje, shumica e të cilave është një koleksion artilerie. Disa nga ekspozitat janë shumë të rralla, dhe disa janë unike në botë. Menjëherë pas kalimit të godinës kryesore të ekspozitës, në anën e majtë vendoset obusi i rëndë hekurudhor "M16" 420 mm, i cili është shembulli i vetëm në botë. Në vazhdim të parkut vendoset segmenti me artileri, raketa dhe pajisje raketore. Pajisjet e ekspozuara në këtë seksion janë: mostra e fundit e mbetur

e obusit vetëlëvizës "TACAM R-2" 76 mm, Ilaç 250 mm, 75 mm "Vickers-Resita" dhe të tjera. Në pjesën e parkut ku është vendosur segmenti për mjete të blinduara, versioni rumun i "T-55" (TR-580), ai francez "R-35" dhe "FT", gjermani "Panzer IV", janë ekspozuar "T-34", "BMP 1", etj.

Pjesa e brendshme e muzeut është e ndarë në pesë ndërtesa, përkatësisht: një ndërtesë kryesore ku ekspozohet historia e përgjithshme ushtarake, një ndërtesë ekspozite për artileri, automjete

të blinduara, pajisje aviacioni dhe detare, një ndërtesë kushtuar historisë aeronautike, një ndërtesë ekspozite për uniformat, armatimet, flamujt dhe medaljet dhe një ndërtesë ekspozite e karrocave mbretërore dhe automjeteve ushtarake. Ekran i dedikuar për pajisjet e aviacionit dhe aeronautikës është vendosur në pavijonin "E". Në këtë seksion janë ekspozuar 15 aeroplanë dhe helikopterë, 26 motorë avionësh, një numër i madh helikash, modele avionësh, si dhe mbi 300 elementë të ndryshëm që lidhen me teknologjinë e aviacionit, si pajisje të kabinës, armatim, shenja dhe shenja, etj. Avionët e rrallë dhe të veçantë që ishin në këtë seksion janë: "Fleet F 10G" avioni stërvitor amerikan i viteve të '30-ta, ai italian "NARDI FN305", avioni "IAR 93", produkt i bashkëpunimit rumuno-jugosllav dhe moduli nga raketa hapësinore sovjetike "Soyuz 40", në të cilën një pilot rumun mori pjesë si pjesë e ekuipazhit. Në katin e parë të pavijonit "B" ndodhet ekspozita e armatimit. Ky mjedis ndahet në dy segmente, i pari prej të cilëve mbulon periudhën e mesjetës, ndërsa i dyti mbulon seksionin e armatimit modern dhe atë që është në përdorim. Pjesa e parë përbëhet nga një koleksion i madh i llojeve të ndryshme të saberave, thikave, teheve, shpatave që datojnë nga fillimi i shekullit të XIII. Në pjesën e dytë paraqitet koleksioni i armëve të zjarrit sipas tipologjisë dhe progresit evolucionar. Një pjesë veçanërisht e rëndësishme e këtij ekrani përfshin armët e përdorura në Luftën e Parë dhe të Dytë Botërore nga ushtritë evropiane, por ka gjithashtu një koleksion të madh armësh të përdorura nga Shtetet e Bashkuara dhe Japonia. Koleksioni i uniformave në madhësinë dhe shumëllojshmërinë e tij me të drejtë e bën atë një nga ekspozitat më të pasura që ky muze ka për të ofruar. Mostrat më të vjetra nga ky koleksion janë të shekullit të 17-të. Seksioni me uniformat e huaja është kryesisht me pjesë uniformash dhe komplete të tëra nga vendet që i përkisnin ish-Bllokut Lindor. Uniformat e huaja dhe pjesët uniforme përbëhen nga afërsisht 4,500 komponentë nga 41 kombe. Koleksioni i medaljeve, urdhrave dhe shenjave në pronësi të muzeut është shumë i madh dhe mbresëlënës. Por përveç numrit, është karakteristik se ky koleksion përfshin deri në 53 vende të ndryshme dhe nga periudha të ndryshme të historisë. Pavioni "F" strehon koleksionin e karrocave, armaturës dhe aksesorëve të kalërimit. I paraqitur në këtë koleksion është karroca që është përdorur në oborin mbretëror nga viti

1866 deri në vitin 1947 dhe njihet si karroca e mbretit Carol I. Ndërtesa kryesore përmban disa koleksione të përhershme: pjesa prehistorike, një mjedis i lashtë historik që përshkruan formimin e formacioneve të para ushtarake rumune në periudhën 106-271. Ambienti i tretë i kushtohet periudhës mesjetare dhe në përbërjen e tij ambienti përmban një numër të madh armësh dhe pajisjesh sulmuese dhe mbrojtëse, harta, veshje, helmata, etj. Ambienti i katërt, i cili ndodhet në ndërtesën kryesore, i kushtohet historisë moderne dmth. të periudhës nga viti 1877 dhe bashkimit të madh më 1918. Koleksioni përmban armë dhe vegla

të ndryshme të asaj periudhe si topa, pushkë, uniforma etj. Ekspozita e pestë e përhershme i kushtohet periudhës dhe pjesëmarrjes së Rumanisë në dy luftërat botërore dhe më pas. Muzeu shpeshherë hap dyert për organizimin dhe realizimin e ngjarjeve kulturore, si dhe është shfrytëzuar edhe gjatë xhirimeve të filmit "Nuk më intereson nëse hyj në histori si barbar". Orari i punës i muzeut është nga ora 09:00 deri në 17:00 në ditët nga e mërkura deri të dielën. Çmimi i biletave është 3.5 euro për vizitorët e rritur, ndërsa për ushtarakët, veteranët dhe invalidët hyrja është falas.

Zllatko Bllazheski

Toga që u shëndërrua në brigadë – Aradha partizane “Trajçe Petkanovski”

Deri në fillim të vitit 1943 Njësitë e NOB në Maqedoni janë në nivel të detashmenteve partizane (kryesisht toga subversive ose toga të përforcuara), të cilat nuk shënojnë suksese veçanërisht të rëndësishme taktike apo operacionale me veprimtarinë e tyre. Përkundrazi, rezultatet e veprimeve luftarake të këtyre njësisve rezonojnë më shumë në planin politik dhe ndikojnë në krijimin e gjendjes së përgjithshme ushtarako-politike në Maqedoni. Në të njëjtën kohë, veprimet e aradhave partizane, meqë aludojnë për praninë e rezistencës antifashiste në Maqedoni, tregojnë edhe fillimin e organizimit më të fuqishëm ushtarak të lëvizjes nacionalçlirimtare dhe ushtrisë së popullit maqedonas. Dhe vetë Apostolski (komandant i Shtabit të Përgjithshëm të LNÇ dhe APM) dëshmon se në fillim të vitit 1943 po intensifikohet elementi planifikues i NOD në Maqedoni, pasi është vendosur që territori i Maqedonisë të ndahet në 5 zona operative dhe të forcohet prania e njësisve të NOD në pjesën perëndimore të Maqedonisë, me formimin të disa çetave partizane. Për sa i përket gjendjes në Veles në vitin 1943, në fillim të vitit 1943, në janar, duke rënë në pritë, detashmenti partizan i Velesit

Çfarë e karakterizon situatën me Luftën Nacionalçlirimtare të vitit 1943, janë disa ngjarje kyçe që do të materializojnë parakushtet për shpërthimin e luftës në mbarë territorin e Maqedonisë në vitin 1944.

“Dimitar Vllahov” u shkatërrua pothuajse plotësisht. Forcat okupatore, të vetëdijshme për përparësinë e tyre numerike dhe strategjike në planimetri në Veles dhe rrethinë, duke ditur për veprimtarinë e PKM-së dhe çetave partizane në rrethinë e Velesit, njohin mundësinë e dominimit dhe shkatërrimit sistematik të lëvizjes nacional çlirimtare në Veles. Për shkak të kësaj, situata në qytet dhe rrethinat e tij gjatë gjithë vitit 1943. karakterizohet nga prania e fortë e njësisve armike dhe pushtuese (konkretisht Regjimenti i 56-të Veleç i Armatës së 5-të Bullgare), të cilat në bashkëpunim me policinë lokale dhe autoritetet e tjera të sigurisë në Shkup, Prilep dhe Shtip, shpesh organizojnë ndjekje të ilegalëve, burgosje dhe bllokada të qytetit, orë

policore për arrestimin e mbështetësve, organizatorëve dhe simpatizantëve të NOD në Veles dhe në rrethinë e tij. Bastisje dhe arrestime të tilla çojnë në shkatërrimin e plotë të elementit politik të LRKJ-së dhe PKM-së në Veles. Në vitin 1943, më 18 gusht 1943, në malin Sllavej u formua batalioni i parë partizan “Mirçe Acev”, me rreth 250 luftëtarë të komanduar nga Naum Veslievski-Ovçarot, dhe Stoilko Ivanovski-Planinski (nga Oraov Dol, Veleshko). Më pas, në një periudhë të shkurtër kohore formohet brigada e parë maqedonase-kosovare, brigada e dytë maqedonase dhe grupi i tretë i batalioneve, nga të cilët do të formohet brigada e tretë maqedonase. Duke krijuar “grushtin” goditës të LNÇ dhe APM, u arrit ideja e organizimit të fushatës së shkurtit në fillim të vitit 1944, në mënyrë që të gjitha njësitë e sapoformuara dhe të riorganizuar të angazhoheshin për të forcuar praninë e NOD-së në Maqedoni. Organizimi i suksesshëm i Marshit të Shkurtit, veçanërisht aksionet e Brigadës I Maqedono-Kosovare në territorin e Velesit dhe Azotit, ndezën sërish flakën liridashëse dhe revolucionare të veleshkoanët dhe krijuan kushte për formimin e një aradhe të re partizane. Në vjeshtën e vitit 1943, në Veles

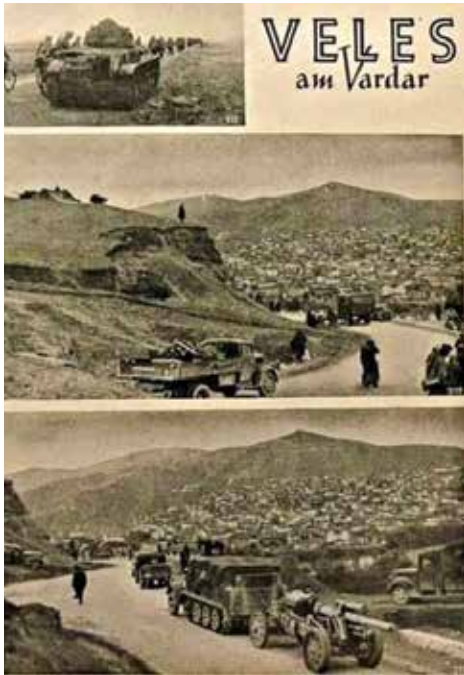
u organizua i gjithë kuadri politik në dispozicion, me qëllim të konsolidimit të celulave komuniste në qytet dhe rrethinë dhe largimin e punës partiake në drejtim të krijimit të kushteve të favorshme politike, logjistike dhe inteligjente. formimi i çetës partizane të Velesit, i cili do të favorizohet dhe përkrahet nga banorët e Velesit dhe rrethinës. Duke marrë parasysh faktin se rajoni i Velesit në jugperëndim - Azot, është i mbushur me terren veçanërisht të favorshëm për organizimin e lëvizjes ilegale partizane, dhe në të njëjtën kohë kufizohet dhe është në afërsi me rajonin e Prilepit, i njohur për frymën e tij liridashëse që nga viti 1941. , merret vendim që komitetet dhe degët komuniste të Velesit dhe Prilepit të koordinojnë formimin e sfondit politik në Velesko, Azot dhe në rrethinën e Prilepit. Në fillim të vitit 1944 punohet intensivisht për krijimin e një rrjeti të fuqishëm në fushën e Azotit dhe në Prilepsko (Desovë, Zabrçan, Dupjaçan etj.), për të lehtësuar punën e pandërprerë të pasme dhe logjistike të çetës që do të jetë. forma. Përgjegjësia për organizimin e këtij rrjeti i është ngarkuar Stoilko Ivanovski-Planinski, ndërsa Panko Brashnar, i cili është caktuar për të koordinuar punën e sfondit në Azot, ka një rol veçanërisht të madh në përgatitjen dhe realizimin e detyrës për dy arsye: së pari, për shkak të autoritetit që gëzon mes fisnikëve; dhe së dyti, për të qenë larg qytetit ku janë përqendruar një numër i madh i njësisve armike për të zvogëluar rrezikun e kapjes së tij. Sipas dëshmisë së Mokrov, rezultat i kësaj pune është krijimi i një rrjeti të gjerë autoritetesh, bashkëpunëtorësh dhe bazash, përmes të cilave detashmenti do të funksionojë dhe do të furnizohet me personel dhe burime materiale. Kështu si baza të rregullta partizane u caktuan Kadijca, Shobor, mali Gabrov e të tjera në zonën e Oraov Dollit dhe të Gabrovnikut, nga të cilat si bazë më e përshtatshme zona e Karaxhovi Nivit, ndërsa fshatrat si pikat e pritjes për luftëtarët e rinj, Zabrçani dhe f. Desovë, në Prilep dhe Vrteshkë në rrethinën e Velesit.

Në gjysmën e dytë të prillit 1944 u hodhën themelet e AP "Trajçe Petkanovski", misioni kryesor i së cilës është kryerja e aksioneve luftarake partizane në territorin e Veleshkos, të cilat do të sjellin një efekt të rëndësishëm politik. Për faktin se detashmenti duhet të jetë vazhdimisht në lëvizje dhe të veprojë në të gjithë territorin e Azotit dhe Velesit, nëpërmjet kryerjes së veprimeve të ndryshme luftarake, lind imperativi që të jetë relativisht i vogël në numër, i cili do të jetë i lëvizshëm, fleksibël. dhe me

të cilin do të komandohet lehtësisht. Në periudhën kur u formua, nuk ka asnjë perspektivë që të shndërrohet në një njësi sulmuese të rëndësishme dhe të madhe, të ngjashme me brigadën e parë, të dytë dhe të tretë, në fillim të vitit 1944. Lidhur me këtë, dëshmitë e Mokrovit tregojnë se AP "Trajçe Petkanovski" është organizuar sipas urdhrat të delegatit të shtabit suprem të LNÇ dhe APM të datës 15 mars 1943, i cili rregullon mënyrën e organizimit të shërbimeve ndihmëse në shtabin e zonës dhe aradhat partizane. Gjegjësisht, aradha (toga) numëronte rreth 30 luftëtarë, të shpërndarë në tre dhjetëra (reparte). Detashmenti komandohet nga një komandant detashmenti me shtabin e tij, i përbërë nga një person përgjegjës për shëndetin dhe rininë (mjekësor),

një zëvendëskomisar politik, një person furnizimi (operator MTS) dhe një luftëtar më me përvojë në rolin e instruktorit (nënoficeri i parë i togës). Çeta është e armatosur me armë të lehta këmbësorie: pushkë, automatikë dhe mitralozë, të furnizuara nga fshati Debarca, granata dore dhe mina kundër personit. Rezervat e armatimit, municionit dhe burimeve të tjera të nevojshme materiale dhe teknike mbaheshin në gropa nëntokësore të hapura në lokalitetin Karadzovi Nivi, në zonën e fshatit Oraov Dol. Stërvitja e luftëtarëve konsistonte kryesisht në trajnime për njohjen dhe trajtimin e armëve, taktikat dhe edukimin politik dhe zhvillohej në nivel uji dhe departamenti. Veprimet luftarake të çetës janë reduktuar në diversione dhe sulme në territorin e rrethinës së Velesit, në

periudhën nga fundi i prillit deri në fillim të shtatorit 1944. Sulmet dhe sabotimet e vetëqeverisjes lokale, neutralizimi i elementeve kundër kryengritjes, likuidimi dhe neutralizimi i spiunëve dhe bashkëpunëtorëve, sabotimi dhe shpërthimi i hekurudhës Veles-Prilep, si dhe sulmet për neutralizimin dhe shkatërrimin e ekuipazheve dhe bunkerëve të stacioneve hekurudhore. Të gjitha veprimet luftarake kryhen me kujdes dhe pas çdo aktiviteti, në skuadër është bërë një analizë dhe janë nxjerrë mësimet e marra.

Një nga aksionet e para që u krye dhe skuadra nuk ishte as plotësisht e armatosur, ishte prishja e hekurudhës në zonën e fshatit. Martolci afër fundit të prillit 1944. Ky devijim, megjithëse nuk shkakton një efekt material apo përfitim ushtarak veçanërisht të madh, megjithatë tregon praninë e detashmentit dhe ndikon në situatën politike në qytet. Bastisja e kryer në fshatin Nebregovë në fillim të majit 1944 mund të shënohet si aksioni i parë sulmues tradicional i aradhës së re partizane. Misioni është bastisja e komunës në fshat, me qëllim konfiskimin e armëve, radiove, makinave të shkrimit dhe fletoreve dhe djegien e arkivit komunal. U krye zbulimi dhe mbledhja e të dhënave për rregullimin e rojeve të fshatit, u vendos një element sigurie dhe në sulmin e parë roja u çarmatos, dhe trupi kryesor hyri në ndërtesën e komunës, sekuestroi fondet e nevojshme dhe i vuri flakën arkivave, nga ku mund të konkludohet se bastisja ishte veçanërisht e planifikuar taktikisht dhe u ekzekutua me kujdes. Vetë fakti që përfitimet materiale për detashmentin partizan janë veçanërisht të vogla, por që në të njëjtën kohë u shkatërruan të

gjitha aktet, urdhrat dhe dekretet për taksat, shërbimin ushtarak dhe shpengimin e detyrueshëm të popullsisë në atë rajon, tregon suksesin e jashtëzakonshëm politik. dhe ngritja e dëshirës për mbështetjen e NOD në rajon nga popullata vendase. Mësimi i nxjerrë nga ky operacion i shkëputjes është se megjithëse njësia është e vogël në numër, me organizim të mirë dhe ekzekutim të shpejtë dhe efikas të detyrave, mund të shkaktojë dëme veçanërisht të rënda për armikun.

Gjatë muajve në vijim do të vijojnë disa aksione madhore të detashmentit, nga të cilët veçohen më të mëdhenjtë: hyrja në fshatrat Dolgaec dhe Margari dhe mbajtja e tubimeve politike me shfaqje për të pranishmit, sulmi ndaj sigurisë së tunelit pranë fshatit Teovo, duke rezultuar në kapjen e shtatë ushtarëve; neutralizimi i elementeve të spiunazhit, kolaboracionistëve dhe kundërbulimit, në fshatin Oreshe, fshatin Teovo dhe fshatin Otishtino; luftimet pranë fshatit I lodhur kundër një armiku shumë më të lartë; duke hyrë në fshatin Rlevci më 2 gusht 1944 me qëllim të mbajtjes së tubimit politik me rastin e seancës së parë të KAÇKM-së dhe veprime të tjera që të paktën shkatërrojnë imazhin e "grushtit të çelikut" të pushtetit pushtues në rajon. Rëndësi të veçantë për rritjen e përvojës luftarake të luftëtarëve në detashment është lufta në fshatin Omorani, e realizuar në bashkëpunim me Batalionin e Parë të Brigadës së Dytë Maqedonase. Përkatësisht, AP "Trajçe Petkanovski" dhe batalioni kanë për detyrë të kryejnë sulm në minierën në fshat. Drenovci (Prilepsko) dhe për të kryer operacione më të gjera luftarake në rajonin e Velesit. Duke qenë në fshat Omorani (Veles), u sulmuan

rreth mesditës dhe luftimet zgjatën deri në errësi, të ndjekur nga valë të vazhdueshme sulmesh frontale nga armiku. Suksesi në realizimin e mbrojtjes së fshatit tregon për përgatitjen e luftëtarëve në detashment, por flet qartë edhe për nivelin e fleksibilitetit dhe ndërveprueshmërisë së kësaj toge partizane, për bashkëpunim me një njësi më të madhe, siç është Brigada II Maqedonase në atë kohë, megjithë përvojën relativisht të vogël luftarake.

Pas 2 gushtit 1944 dhe duke hyrë në fshatin Rëlevci, nën presionin e pranisë së madhe të njësive armike, çeta u detyrua të tërhiqet në zonën e fshatit. Jabolçishtë, e më pas në bazën e rregullt partizane, në zonën e Kadiicës. Karakteristikë e kësaj periudhe është se veprimet luftarake të detashmentit janë në rënie, por vendosja e çetës në Kadiicë përkon me praninë e forcave të Brigadës së V-të të Prilepit në Kadiicë, por edhe të shtabit të LNÇ dhe APM në fshatin Gorno Vranovci (në rajonin e Velesit). Sukseset e NOD-së në Maqedoni, përvoja e akumuluar luftarake e detashmentit, në muajt e mëparshëm, krijimi i një klime pozitive politike te populli i Velesit për lëvizjen nacionalçlirimtare dhe dëshira për t'u bashkuar me partizanët, vendosja e Brigadës së 5-të të Prilepit, e cila përfshin një numër të madh të Velesit, dhe prania e Shtabit të Përgjithshëm të LNÇ-së dhe APM-së në rajonin e Velesit, krijojnë të gjitha parakushtet që aradha partizane e Velesit "Trajçe Petkanovski" të shndërrohet në Brigadën e 8-të të Velesit. (2 shtator 1944 në fshatin Otishtino), e cila në dy muajt e ardhshëm do të marrë pjesë në çlirimin e Velesit dhe të Shkupit.

Bojan Mikllosh

Lajme globale - gënjeshtre "nga dora e parë"

Gjithnjë e më shumë po publikohen gënjeshtre në shkallë të gjerë për çdo gjë dhe gjithçka. Domethënë, nuk është përcaktuar saktësisht se ku dhe kur një gënjeshtër u tregtua për herë të parë publikisht, por fakti është se shfaqja e publikimit të lajmeve të rreme në shekullin XXI ka përmasa pandemike. Prandaj, çdo përpjekje për ta përcaktuar atë dhe për ta vënë atë në një kornizë nuk është e mundur, sepse nuk ka asnjë disiplinë shkencore që nuk është marrë me konceptin e gënjeshtërës. Është interesante që të gjitha interpretimet e lajmeve të rreme nisin nga mendimi i Shën Toma Akunit, se gënjeshtre është "kundërshtimi i së vërtetës". Gjithashtu, nuk ka kokë inteligjente që nuk ka dhënë gjykimin e vet për gënjeshtërën dhe e përbashkëta e të gjithëve është se gënjeshtre drejtohet në dobi të dëmit të dikujt. Pikërisht kjo është pika që mbretëron në botën që jetojmë dhe që ky është një fakt vërtetohet nga fakti që fjala e vitit 2017 quhet "fake news".

Një pandemi e lajmeve të rreme po e ndryshon botën në lartësi absurde, por nuk ka kurë për virusin e njohur si Pulitzer-Hearst. Sipas statistikave jozyrtare, më shumë se një milion lajme të rreme publikohen çdo ditë përmes mediave elektronike. Amvisa Jemao nga Kina botoi mbi 360 punime shkencore fiktive në Wikipedia në 10 vjet

Nga Oktaviani deri te Trumpi

Dy dekada para fillimit të epokës së re, perandori romak Oktaviani, pasi u nda me mikun dhe pushtuesin Mark Antony, duke dashur të tërhiqte në anën e tij ndjekësit e Antonit, shpiku

gënjeshtre për të dhe pagoi romakët e shquar për të përhapur dhe plotësuar ato gënjeshtre. Duke e imituar atë, udhëheqësit e mëdhenj ushtarakë, perandorët, mbretërit, shtetarët, udhëheqësit e kishave dhe politikanët përdorën lajme të rreme për të përmbushur nevojat e tyre personale dhe shtetërore. Burrë shteti, juristi, oratori dhe shkrimtari romak Ciceroni, për shembull, broshurat e tij politike, të shkruara kundër rrymës. politikanët, kundërshtarët e tij, ai i shumoi ata dhe me ndihmën e personave të paguar ua shpërndau qytetarëve romakë. Ai u shkaktoi të gjithëve një dëm të madh, nga Gaius Jul Cezari te Oktaviani, por pikërisht për shkak të atyre broshurave u vra brutalisht me urdhër të Oktavianit. Megjithatë, gënjeshtre më e famshme e vendosur kundër sundimitarit aktual lidhet me Prokopin e Cezaresë, i cili me "historinë e tij të fshehtë" (të ruajtur), dëmtoi eprorët e tij, sundimtarët e famshëm bizantinë, Justinianin dhe Teodorën. Për fat të tij, shkrimi u zbulua pas vdekjes së tij. Shembujt

Baron Munchhausen

Në komunikimin global, Baron Munchausen është sinonim i gënjeshtarit më të madh. Ai, baroni i vërtetë, Carl Friedrich Hieronymus Munchausen (1720-1797), një gjerman, një aventurier, do të hyjë në të gjitha enciklopeditë me gënjeshtarit e tij dhe me një titull unik - gënjeshtar mbi gënjeshtarët. Si fisnik i ri shkoi në Rusi dhe atje si vullnetar në ushtrinë ruse mori pjesë në betejat me turqit. Pasi u kthye në shtëpi, ai filloi të rrëfente përvojat e tij dhe kur kuptoi se kishte një numër të mjaftueshëm dëgjuesish, filloi të shpikte për të gjitha temat e mundshme. Ndër të tjera, ai tregoi për duelet e tij, arratisjet nga robëria, joshjen e princeshave, shëtitjet në Siberi, shkretëtirat aziatike, kalimin e Vollgës dhe Donit. Gënjeshtria e tij më e madhe është ulja në Hënë. Falë bashkatdhetarëve të tij, Rudolf Raspe dhe poetit Gottfried August Bürger, gënjeshtarit e Baron Munchausen u botuan dhe më pas u përkthyen dhe u botuan pothuajse në të gjitha gjuhët e botës.

e shpërndarjes së lajmeve të rreme përgjatë historisë janë të panumërt dhe renditja e tyre kërkon kohë dhe hapësirë.

Këtu do të përmendim thashethemet e Aleksandrit të Madh, Attilës, Napoleonit, Hitlerit, Stalinit, Çurçilit, Trumpit, të cilët me ndihmën e atyre thashethemeve, secili prej tyre përfitoi, por tani në dëm të miliona njerëzve të pafajshëm. Standardi absolut, një masë e "prodhimit" të lajmeve të rreme, ishte Joseph Goebel, bashkëpunëtori i parë i Hitlerit dhe kreu i Byrosë së Propagandës Naziste nga viti 1933 deri në vitin 1945. Duke ndjekur shembujt historikë të krijimit dhe përhapjes së lajmeve të rreme, agjencitë e inteligjencës së fuqive të mëdha, duke filluar nga Rusia e Stalinit e deri te Britania e Churchillit, krijuan departamente të posaçme për propagandën negative, të cilat në këtë mënyrë rrëzuan qeveritë në pesëdhjetë vende të botës dhe shkaktuan trazira civile në të njëjtin numër dhe luftëra ndërluftuese.

Në vitin e ri 2023, drejtuesi kryesor i televizionit amerikan "Fox News", Tucker Carlson, informoi shikuesit amerikanë se "Zelinsky po gënjen qëllimisht, për të tërhequr NATO-n, domethënë SHBA-në, në një luftë kundër Rusisë". Një lajm tjetër konfirmon se deklarata e tij nuk është dhënë në mënyrë lakonike. Gjegjesisht, ambasadori ukrainas në Londër, Vadim Prystajko, në një intervistë për televizionin ukrainas, tha fjalë për fjalë se Zelinsky gënjen për situatën në vend, veçanërisht për numrin e ushtarëve dhe civilëve të vvarë ukrainas. Sigurisht, mediat kryesore perëndimore kanë publikuar të dhëna të rreme për shëndetin e Putinit për një vit

të tërë, veçanërisht për dështimet dhe viktimat e mëdha ruse në Ukrainë. Nuk ka dyshim se edhe propaganda ruse përhap lajme që janë larg së vërtetës. Është një dukuri "normale" në rrethana jonormale, siç është në çdo luftë.

Trump dhe Hillary Clinton – rekorderë negativ

Agjencitë kryesore botërore që monitorojnë, klasifikojnë dhe analizojnë lajmet e rreme në median elektronike dhe publike kanë arritur në përfundimin se gjatë fushatës zgjedhore për presidentin e Shteteve të Bashkuara, në të cilën konkurruan Donald Trump dhe Hillary Clinton, numri më i madh absolut i lajmeve të rreme. 115 gënjeshtria të mëdha me mbi 30 milionë postime u përhapën nga selia e Trump. Udhëheqësit e fushatës së Hillary Clinton publikuan 41 lajme të rreme që u shpërndanë 8 milionë herë. Është interesant fakti që Trumpin e kanë ndihmuar edhe në Maqedoni. Siç dihet, selia e shpërndarjes së lajmeve të rreme nga selia e Trump ishte vendosur në Welles. Analistët e transaksioneve financiare gjatë fushatës presidenciale parazgjedhore në Shtetet e Bashkuara zbuluan se për publikimin e lajmeve të rreme u shpenzuan më shumë se kurrë më parë. Siç dihet, Donald Trump, i cili, meqë ra fjala, këto ditë po hyn në një betejë të re për fronin në Shtëpinë e Bardhë, në atë garë presidenciale kishte një avantazh në gënjeshtëri. Për analogji, në të njëjtën kohë, fillon përgatitja për një betejë të re me lajmet e rreme. Duke ardhur nga e njëjta "dhimbje", përhapja e lajmeve të rreme, është me vend të theksohet se nuk ka sisteme dhe vende immune ndaj kësaj anomalie

primordiale globale. Lajmet e rreme janë një gur themeli i fushatave presidenciale dhe të tjera zgjedhore në mbarë botën. Në Evropë, liderët e shpërthimit janë Italia dhe Franca, dhe menjëherë pas tyre janë të gjitha vendet e të ashtuquajturit Ballkani Perëndimor. Është interesante se legjislacionet në të gjitha vendet kanë parashikuar sanksione adekuate për përhapjen e lajmeve të rreme, por numri i institucioneve dhe individëve të dënuar të përfshirë në rritjen e kësaj pandemie informacioni është i papërfillshëm. Sipas hulumtimit të "Face News Tracker", në vitin 2018 në Serbi janë publikuar 126 mijë tekste false. Sipas të njëjtit burim, lajmi i rremë për mbështetjen e Papës për Trump është publikuar deri në 960 mijë herë. Mohimi i lajmeve të rreme në fjalë nuk kishte asnjë efekt në dëmin e shkaktuar atyre që ishin aktorë të të njëjtit.

Historia e rreme nga kuzhina e Jemao

Arsyeja kryesore për krijimin e këtij teksti është informacioni i fundit se gruaja kineze, një farë Jemao, ka publikuar më shumë se 300 vepra historike shkencore për dhjetë vjet përmes Wikipedias. E se çdo gënjeshtër "i ka këmbët të shkurtra" vërtetohet nga rrëfimi i mëposhtëm. Gjegjesisht, ndërsa përgatitej për të shkruar një roman të ri, shkrimtari i famshëm kinez Yifan hasi në një informacion interesant në Wikipedia për ngjarjet në një minierë ruse treqind vjet më parë. Duke kërkuar burimet për të njëjtën ngjarje, ai zbuloi se, përveç autorit Jemao, nuk kishte raportime nga autorë të tjerë, gjë që e shtyu të dyshonte në besueshmërinë e "historianit" Jemao. Kur ai publikoi një tekst për dyshimin e tij, folën edhe përdoruesit e tjerë të Wikipedia-s, pas

së cilës u zbulua lehtësisht se tekstet ishin false. Kështu filloi të lëshohej topi dhe arriti në Jemao. Pasi kuptoi se kishte rënë në një skemë serioze, historiania e gjorë pranoi se nuk kishte çfarë të bënte tjetër, ndaj vendosi ta kalonte kohën duke shpikur ngjarje historike. "Duke qenë se im shoq është i zënë me punë, mërzinë e vrava duke shkruar", ka thënë Jemao duke u kërkuar falje përdoruesve të shkrimeve të saj. Dhe për ta bërë absurdin të plotë, studiuesit e kualifikuar të "veprës" së Jemao-s dolën në të njëjtin përfundim: të gjitha tekstet e saj janë lexim super interesant, të realizuara sipas metodologjisë shkencore. U zbulua gjithashtu se baza e teksteve të amvisës kineze ishte vepra e historianit rus Sergei M. Soloviev, "Historia e Rusisë nga kohët më të hershme".

Mile Radenkoviq

Ballafaqim i botërave dhe Orson Welles

Më 30 tetor 1938, lajmi për ardhjen e marsianëve në Tokë u transmetua në Radio New York. Lajmi u lexua nga Orson Welles, më vonë aktor dhe regjisor me famë botërore. Gjegjesisht, lajmi i tij shkaktoi panik, kështu që një milion e gjysmë njerëz shkuan për të kërkuar strehim dhe shpëtim nga armiku nga hapësira. Në fjalë ishte një dramë radiofonike,

autori i së cilës ishte shkrimtari Howard Cocke, dhe Orson Welles e lexoi atë. E gjithë kjo u

inskenua në mënyrë që 6 milionë dëgjues u njoftuan se botët do të përplaseshin. Sigurisht, ata që nuk dëgjuan hyrjen e shfaqjes krijuan panikun më të madh mediatik në historinë tonë. Pavarësisht nga shpjegimet dhe analizat e mëvonshme, Worlds Collide i Orson Welles konsiderohet mashtrimi më i madh i radios mediatike, i cili më vonë do të bëhej një plan për propagandën e rreme radiofonike.

Vizionet realiste të Meidnerit

Piktori Ludwig Meiner filloi karrierën e tij në pikturë si nxënës në një punishte gurprerjeje dhe si nxënës u regjistrua në Shkollën Mbretërore të Artit në Breslau, dhe nga viti 1906 deri më 1907 filloi studimet për pikturë në “Académie Julian” dhe “Academie Cormont” në Paris. Në Paris u takua dhe u miqësua me Amedeo Modiglianin. Pas diplomimit, ai u kthye në Berlin për të punuar si ilustrues i modës dhe për të krijuar ilustrime me temë rreth Berlinit. Në 1912, Meiner filloi një seri pikturash që filluan një ndryshim rrënjësor në stil që do të krijonte një reputacion si një ekspresionist, duke pikturuar skena apokaliptike si një pararojë ose vizion i asaj që do të vinte, Lufta e Madhe, imazhe të shkatërrimit të Luftës së Parë Botërore, para se të fillonte e njejta.

Më shumë shkrimtarë ekspresionistë, si Johannes R., do të thonë se përveç portreteve, Ludwig krijoi edhe disa peizazhe të Berlinit, të cilat shpesh njihen si apokaliptike në stilin e pjesëve që parashikojnë ardhjen e Luftës së Parë Botërore, e të tjera. e shohin atë si përfaqësues të lëvizjes dhe kaosit të botës urbane. Seritë, të prodhuara shpejt në një valë të stuhishme ngjyrash, konsiderohen ndonjëherë si disa nga veprat më të pastra “ekspresioniste”. Në këto vepra kometat kalojnë qiellin si topa, zjarret tërbohen, njerëzit bërtasin dhe vrapojnë për të shpëtuar jetën, ndërtesat shkërmoqen në prag të kolapsit. Megjithatë, Meidner nuk do të përsëriste kurrë intensitetin dhe krijimtarinë e peizazheve apokaliptike. Në të njëjtën kohë, Ludwig themeloi grupin ekspresionist gjerman “Die

Pathetiker” së bashku me Jacob Steinhardt dhe Richard Janthur. Fokusi i tyre është në përdorimin e patosit në art për të nxjerrë një përgjigje emocionale, e cila mund të shihet në peizazhet apokaliptike. Megjithatë, grupi i tij artistik u shpërbë menjëherë pas prezantimit të tyre të parë artistik në vitin 1912. Gjatë Luftës së Parë Botërore, Ludwig shërbeu në ushtrinë gjermane si përkthyes francez dhe ushtar këmbësorie. Pas Luftës së Parë Botërore, Meidner iu kthye judaizmit ortodoks dhe filloi të pikturonte më shumë piktura fetare të ngjashme me barok, duke përfshirë një seri të gjatë dhe të përsëritur portretesh të “profetëve”. Ludwig Meiner është një autoportretist i zakonshëm që pikturon një seri autoportretesh të frymëzuara nga Rembrandt. Portretet e tij nga viti 1915

Ludwig Meidner është një piktor dhe printer ekspresionist gjerman i lindur më 18 prill 1884 në Bernstadt, Silesia, tani Gjermani. Meidner është i njohur për portretet dhe peizazhet e tij të pikturuara, të vizatuara dhe të printuara, por mbahet mend dhe shquhet veçanërisht për serinë e tij «apokaliptike» të veprave që përshkruajnë vizionet e tij të stilizuara të transformimit të afërt të Gjermanisë së para Luftës së Parë Botërore.

deri në fund të viteve të '20-ta gjenden në galerinë e shkrimtarëve dhe poetëve kryesorë ekspresionistë.

Ludwig Meidner krijoi portrete të shumta gjatë jetës së tij si piktor. Dihet se portretet e tij janë të deformuara, me lëvizje "lëngore", duke krijuar perspektiva të pazakonta në imazhe. Kjo formë e shtrembërimit dhe goditjet e tij të papërpunuara të penelit janë kredituar për krijimin e një ndjesie emocionale depresioni dhe ankthi në portretet e tij, duke kapur në mënyrë të përsosur atmosferën në të cilën janë krijuar. Vetë Meidner po i kthehet gjithnjë e më shumë shkrimit. Ai shkroi disa libra me prozë të dendur ekspresioniste dhe kështu

provokoi shumë artikuj gazetalesh.

Në atë periudhë të trazuar kur Gjermania u shndërrua në një shoqëri të re kombëtare militante, për t'u shpëtuar represioneve antisemite, ai u transferua në Këln, ku punoi si mësues arti në shkollën hebraike "Javne" në vitin 1935. Në vitin 1939, ai ende u detyrua të ikte me familjen në Angli (gruaja e tij, Else Meidner, gjithashtu ishte artiste), por për ta bërë absurdin më të madh, ai nuk priti ngrohtësisht në Angli, por u dëbua në ishullin e Maine ku u internua si emigrant armik.

Ludwig Meiner mbeti në Angli, i panjohur, i pezulluar në prag të varfërisë deri në

vitin 1953, kur u kthye në Gjermani.

Megjithëse vitet e tij në mërgim ishin një periudhë vështirësish dhe zhgënjimi, ai prodhoi një vepër voluminoze me shumë vepra origjinale gjatë kësaj kohe. Midis tyre janë vizatime dhe bojëra uji me tema fetare, skena humoristike dhe një cikël për Holokaustin. Në vitin 1963 ai pati ekspozitën e tij të parë të madhe që nga viti 1918 në Recklinghausen dhe Berlin. Vdiq më 14 maj të 1966 në Darmstadt, në moshën 82 vjeçare. Trashëgimia artistike e Meidner është tani pjesë e koleksioneve të Muzeut hebre "Frankfurt".

Mr. Trajçe Çatmov

Kozjaku - liqeni më pejsazhet m

Kozjaku është liqeni artificial më i madh në Republikën e Maqedonisë së Veriut, i vendosur midis malit Suva Gora në perëndim dhe rezervatit “Jasen” në lindje. Dy rrugë të çojnë në liqen: qasja jugore drejt liqenit të çon nga Makedonski Brodi dhe shtrihet përgjatë rrjedhës së lumit Treska. Qasja tjetër është nga Shkupi, ku rruga kalon nën shpatet jugore të Vodnos. Kozjaku është një liqen 32 kilometra i gjatë, ndonjëherë është 130 metra i thellë dhe distanca maksimale nga njëri breg në tjetrin është 400 metra. Ndodhet në një lartësi ideale prej gati 300 metrash. Liqeni ka një rezervë të pasur peshku dhe ka mundësi për peshkim rekreativ dhe sportiv gjatë gjithë vitit në të

gjithë sipërfaqen e rezervuarit. Është një zonë tërheqëse për të gjithë peshkatarët rekreativë. Për realizimin me sukses të mbrojtjes fizike të fondit të peshkut nga rezervuari i Kozjakut, ka roje peshku. Uji nga rezervuari përdoret kryesisht për qëllime hidroenergjetike, por është gjithashtu ujë i rregulluar për hidrocentralet e poshtme, si dhe ujë për ujitjen e Fushëgropës së Shkupit. Nga 400 lloje fluturash në botë, 200 gjenden në Maqedoni, nga të cilat 90 për qind janë buzë liqenit të Kozjakut. Në këtë zonë gjeografike ndodhet edhe rezervati “Jasen”, i cili zyrtarisht nuk është i hapur për publikun. Për të vizituar këtë rezervat duhet kërkesë apo një njoftim. Ai mbulon një sipërfaqe prej

36,000 hektarësh. Këtu janë masivet malore, Karaxhica, Dautica, lumi i Foçës, i cili kalon nëpër zonën malore të “Jasemit” ku në pjesën më të madhe është i thatë dhe shfaqet në pjesën e poshtme drejt fshatit Zdunje ku derdhet në liqen. Heshnja dhe qetësia reflektohen në sipërfaqen e liqenit. Dhjetë vjet më parë këtu u zhvillua edhe një maratonë, në ujërat e qeta të liqenit të Kozjakut dhe sipas deklaratave të sportistëve më të mirë, ky është liqeni më i mirë për not, sepse ka ujin më të qetë në sipërfaqe. Ky është një nga seksionet me pejsazhet më të bukura me pamje nga malet e gjera dhe paraqet një liqen të bukur me ngjyrë të kaltër.

Kristina Ilievska

i madh artificial me ë të bukura

